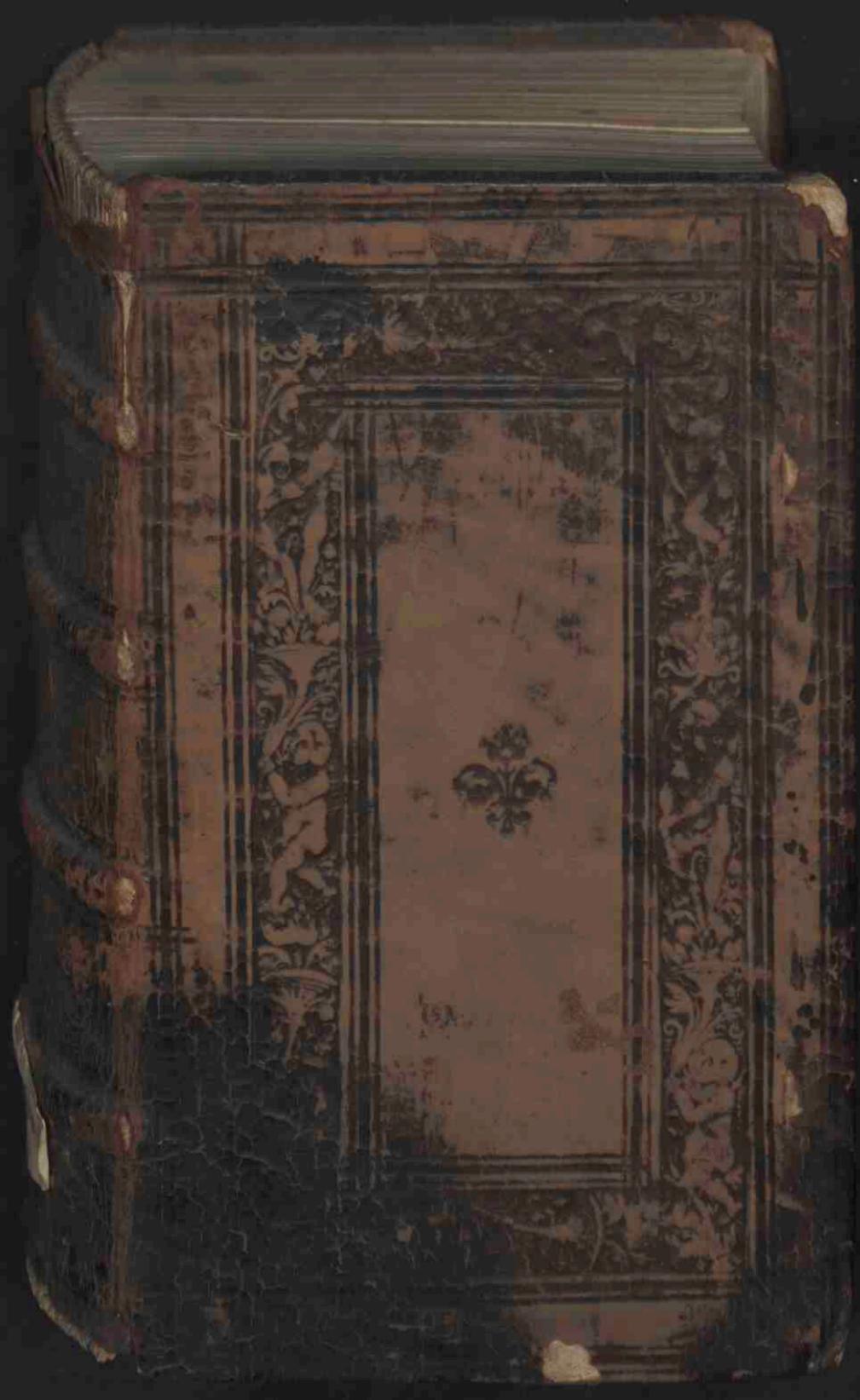

Philippi Cominae, equitis, De Carolo octavo, Galliae rege, & bello Neapolitano, commentarii

<https://hdl.handle.net/1874/388315>

Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell

Huybert van Buchell (1513-1599)

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
  - de kopsnede
  - de frontsnede
  - de staartsnede
  - het achterplat

This book is part of the Van Buchell Collection

Huybert van Buchell (1513-1599)

More information on this collection is available at:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

S. oct.
884

Carrol's Parting

Historia Gentium
Octavo n°. 884.

884

S. oct.

884

884

884

884

884

884

884

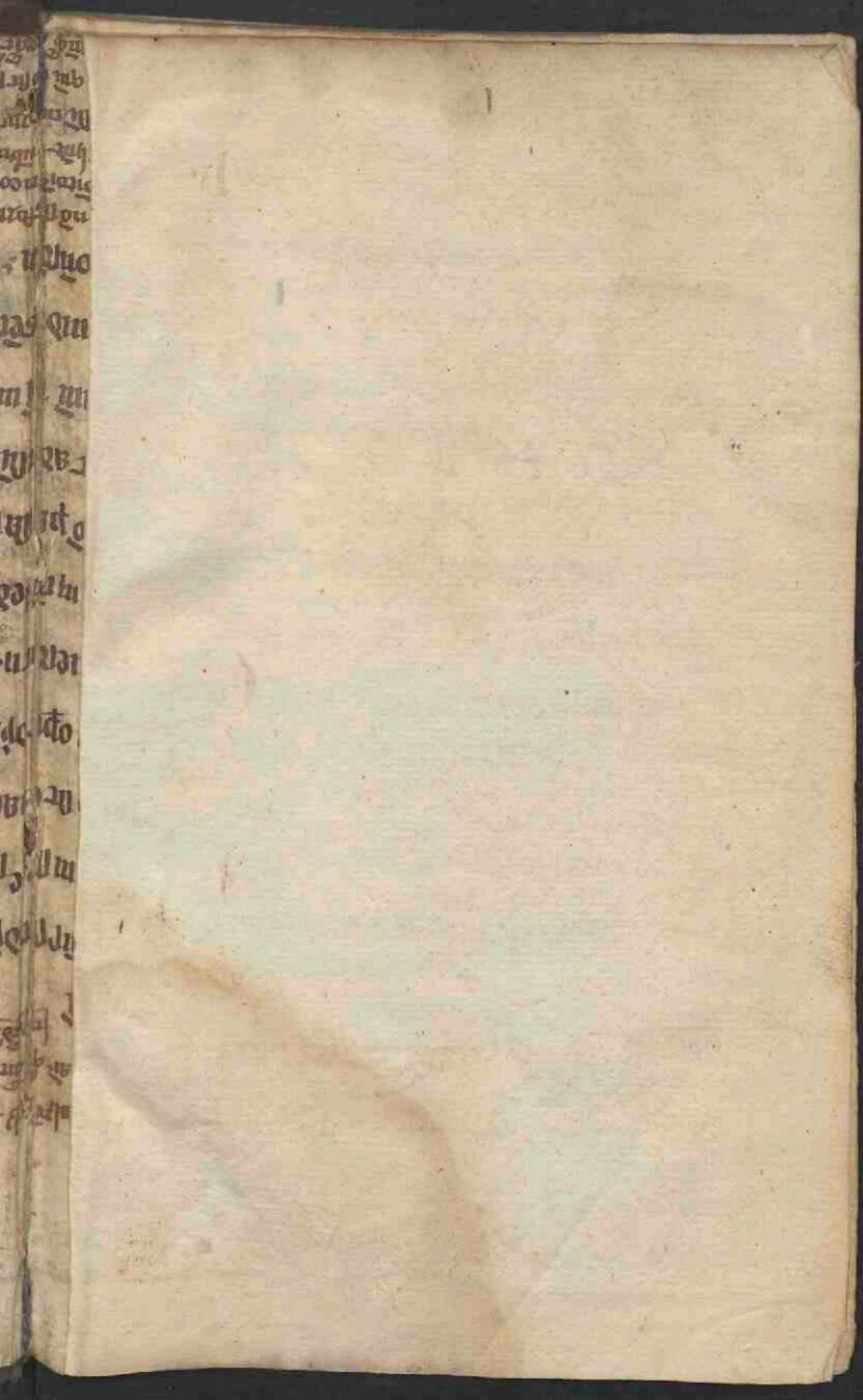
884

884

884

884

884

N. 88. b.

Ex dono Dr. Brieschi.

PHILIPPI COMINAE,
EQ VITIS, DE CA-
ROLO OCTAVO, GALLIAS
rege, & bello Neapolitano,
Commentarij.

Ioanne Sleidano, Interprete.

Accessit brevis quædam explicatio
rerum, & authoris uita,

ARGENTORATI, IN
edibus Vuendelini Rihelij.

ANNO M. D. XLVIII.

THE HISTORY OF
THE CHINESE

MANUFACTURE OF
SILK AND COTTON,
AND THE
ART OF DYEING
AND WEAVING
THEIR FABRICS.

BY JAMES COOPER,

TRANSLATED FROM THE CHINESE
BY JAMES COOPER,

WITH A HISTORY OF
THE CHINESE

1818.

ILLVSTRISSIMO
Principi, Eduardo, Duci Somerse-
ti, Comiti Herfordensi, Gubernato-
ri & regnum atcꝝ ditionum o-
mni um Serenissimi Angliae Regis,
protectori, & eiusdem terra
maricꝝ legato summo,
Ioannes Sleidanus
S. D.

VI HOC GENVS
libris præfantur, illu-
strissime Princeps,
multa solent in histo-
riæ laudem recitare:
sed quoniam & Marci Tullij extat
honorificum eius rei testimonium,
quod est instar multorum, & alio-
qui satis perspectum est omnibus,
quam sit hæc eruditionis pars non
iucunda modo, sed utilis etiam & ui-
te ciuili necessaria, temperabo mihi,
nec aliquid adducam præterea. Hoc
autem præcipue spectari solet in eo

A ii

P R A E F A T I O.

scripti genere, ut nihil, quod falsum
sit, admisceatur, ut nullius affectus
apparet uestigium, ut eorum, qui re-
gesserunt, consilia, patefiant. Sed ip-
stud est per paucorum, & qui presta-
re illa uelit, ut certè præstanda sunt,
eum & magna quadam esse uirtute
præditum, & uel præfuisse rebus
uel interfuisse, uel ex aliorum dili-
genti ac uera commemoratione rem
omnem cognouisse oportet. Iam,
qui sua ipsi cōscribunt, ut C. Cæsar
fecit, summam ut adhibeat dexterita-
tem, opus est. Vix enim fieri potest,
ut non ad suam laudem omnia refer-
re, aduersarijs autem detrahere ali-
quid uideantur. Idem ferè ijs acci-
dit, qui cum imperatore aut belli du-
ce rebus interfuerunt. Si quid enim
foeliciter gestum est, admodum ex-
ornant & amplificant, oratoribus in
eo non dissimiles, & in hoc toti in-
cumbunt, ut quam secuti sunt cau-
sam

P R A E F A T I O.

sam atq; personam, eam quocunq; modo celebrent ac illustrem efficiant. Qui uero longè remoti à nego- cijs, priuatam uitam agunt, & fidem alienam scribendo sequuntur, in hjs non tam affectuū moderatio quam ueritas desiderari potest. Et huius quidem generis prope sunt omnes historiq; presertim recētiores. Quo magis etiā uideri potest, quam non temere plāracq; id genus scripta in suspicionem ueniant ac fide careant. Scripsit rerum suarum commenta- rios C. Cæsar, ut suprà diximus: eos hoc nomine potissimum laudat Ci- cero, quod sint nudi, recti & uenu- sti, omni ornatu orationis tanquam ueste detracta. Cum enim sua ipse fa-cta cogitaret ad posteritatem trans- mittere, diligenter & inprīmis ca- uendum sibi putauit, ne quid exag- geraret, néue aliquid sibi per arro- gantium ascribere, quos autem op-

A ij

P R A E F A T I O.

pugnasset, eorum inuidere laudibus
uideri posset. Hanc igitur illius effi-
giem, ut optimam atque probatissi-
mam, sibi proponant, qui simile tra-
ctabunt argumentum. In Sallusti
um autem intueri debent, qui non
sua quidem ipsi, uerum aliena descri-
bunt. Erat hic M. Tullio parum
amicus, & tamen singularem illius
virtutem, industriam, uigilantiam,
in extingendo reipublicæ incendio,
summa fide prædicat, nec ullam ma-
levolentie significationem ostendit.
Quām uero nō multi hanc scriben-
di rationem sibi proponant, res ipsa
per se loquitur, & libri atq; monu-
menta satis declarant. Quotus enim
quisq; est, qui non & incomptasq;
penumero literis mandet & affectū
prodat: qua quidem in re multiplex
est peccatū, & ubiuncq; illud depre-
henditur, iure optimo scriptori fides
ac authoritas derogari potest. Quid
enim

P R A E F A T I O

enim mendacio turpius: quid intollerabilius, in eo præsertim genere? Omitto, quām ferē nulli consilia rerum & deliberationes in medium adducant. Hoc enim illis modō conceditur, qui rebus ipsimet tractandis adsunt: & hi quidem omnium perfectissimè scribere possunt, si iudicio non sint destituti, si, quem oportet, cum sibi propositum habeat scopū, si fauori, gratiæ, odio, inimicitia nihil tribuant, sed uerum per omnia sequantur, quod proprium est uiri boni. Nam qui scriptis innotescere uolunt, quicunq; tandem illi sint, omnni prorsus ambitione uacare, & hoc solum spectare debent, quemadmodum lectorem efficiant cum eruditiore, tum meliore. Inter eos uero, qui rationem hanc secuti sint, & diligenter expresserint, paucos quidem illos, uerè ac suo quodam iure censeri potest Philippus Comis

A. iiiij

P R A E F A T I O.

næus, nobili genere natus, & summè
uir dignitatis. Hic latine quidem le-
uiter doctus, uerùm ingenij dexteris-
tate summa præditus, Ludouici un-
decimi Gallię regis, eiusq; filij Caro-
li octauii res bello gestas, populari
sermone memoriæ prodidit, mini-
mè sanè uulgarī, sed eiusmodi exem-
plo, quod omnes, qui laudem ali-
quam ex hoc genere scriptionis pa-
rare sibi uolunt, imitantur. Primum
enim, legatus fuit utriusq; regis ad
diuersos potentissimosq; principes,
& magnam negotiorum partem ad
ministrauit ipse, nec opus ei fuit, ut
ex aliorum sermone pendéret. De-
inde, fuit in eo singularis naturæ bo-
nitas & prudentia: & quoniam incie-
dit in tempus ac uitę genus ualde tu-
multuosum & inquietū, putauit ea
quæ comperisset, cōmunicanda esse
posterioris, præsertim ijs, qui reipubli-
cę præfessent, ideoq; magnarū rerum
consilia

P R A E F A T I O.

consilia & deliberationes accuratissimè notauit, & fauoris atq; gratiè ne minimā quidem rationē habuit. Nec enim suæ gentis homines, ne reges quidē ipsos, à quibus auctus fuit & ornatus, laudat, nisi cum res ipsa flagitat, immò frequenter, quibus in rebus peccarint, nec officiū suum fecerint, demonstrat, ubiçp sui similis, nec unquam boni viri personam deposit, et crebras habet easçp firmas sententias, et cum in ipsa narratione alii quid occurrit memorabile, lectorē, in primis autem principes adolescentes appellat, ut animum adjicant, & quod alijs uel calamitosum fuit uel minus honestum, ab eo sibi diligenter ut caueat, hortatur, & quid ipsorum officij sit, liberè grauiterçp monet. Hæc ego quidem de illo, non nimium prolixè, at uerè tamen, & uitatem eius ipsamet lectio magis abunde declarabit. Quod aut̄ eius

A v

P R A E F A T I O.

modi scriptorem, in latinam linguam
a me uersum, tibi nuncupandum es-
se duxi, Clarissime Princeps, facit ei-
us muneris atq[ue] dignitatis, quam ob-
tines, conditio. Nam etsi de Gallie re-
ge dec̄p[er] rebus Italicis instituta est to-
ta narratio, tamen ei, qui tantam rei-
pub. molem sustinet, nō suae modo
gentis, uerum exterarū quoq[ue] natio-
num facta sunt cognoscenda, et quod
propius illa nostris temporibus acce-
dunt, eò magis et delectant et docere
quoq[ue] possunt. Et quanq[ue] dubium
non est, quin huic naturae felicitati
cognitionem quoq[ue] rerum non me-
diocrem adiunixeris, tamen, quoni-
am uix pauci Cominæum repræsen-
tant, uolui tibi illum non uulgariter
commendare. Nam & uestris ali-
quando regibus fuit non ingratus,
& nactus occasionem, in altero ope-
re, quod superioribus annis Latinū
fecit, splendorem uestre gentis ac ma-
gnifi-

R A E P P A T I O :

gnificantiam libenter prædicare fas
let. Quò magis etiam arbitror, cum
per occupationum turbas licebit, &
te ipsum aliquid temporis huic le-
ctioni daturum, & regi tuo suau-
rum, ut inter alios id genus libros,
hunc etiam non negligat. Qui licet
admodum sit adolescentulus, tamen
& patris optimo sanctissimo cō-
silio, & tuo nunc hortatu atq; du-
ctu, & sua etiam sponte ac naturæ
propensione quadam singulari, eò
nunc in literis est progressus, ut ra-
rum aliquod sit & nostri temporis
exemplum, et sui ordinis decus & or-
namentum. Et cū magna fuerit Hen-
rici regis prudentia, tum in eo certè
grauissimum optimum cō iudicium
fecit, quando ex omnibus te potissi-
mum & filio suo custodem, & flo-
rentissimo regno ueluti patronum
ac moderatorem constituit, ante q;
é uita decederet. Qui sunt non per
Britanni,

P R A E F A T I O.

Britanniam modo, sed alijs etiam in locis atq; populis, uiri boni & docti & pietatis amantes, Dei beneficium agnoscunt, qui eius consiliij author ipsi fuit. Abhorrere enim solent plæ riq; uestri gradus atq; conditionis, à literarum studijs, & laudi prope ducunt, esse quām alienissimum ab omni literatura: sunt alijs, qui & ambitioni seruiunt, & obstinate sua defendunt, & tametsi uideant esse non pauca, quæ emendationem requirant, quæ dissimulari diutius aut tolerari non possint, tamen amplificandis facultatibus intenti & cupidi gloriæ, non laborant neq; solliciti sunt, quid agat, quidue doceatur populus, modo illum habeant obsequiem, & summam esse iudicant imprudentiā, aliquid moliri, quo præsens reip. status mutari possit: quasi demum ea sit perfecta tum sapientia tum fœlicitas, imperare hominibus,

in

P R A E F A T I O.

in altissima rerum ac suæ salutis iognatione demersis. Quòd si iam in eiusmodi aliquem et rex ætate ferè puer, & respub. uelut orbata parente, rege sene atq; perito, incidisset, cui dubium sit, quin ea fuisset iræ diuinæ singularis quædam & illus tris significatio? Nunc autem quando is contigit, non casu, uerum iudicio, qui & literas amat, & regem alumnum suum ad honesta studia cohortatur, & publicæ emendationis est percupidus, & gloriam Dei spectat, & hominibus fidei suæ commisflis, inueteratos errores eripere conatur, quis non uidet, instituisse Deum ornare Britanniam ingenti beneficio? Quapropter uidendum est uobis etiam, ut hoc tantum donum ea qua decet gratitudine suscipiatis. Perferendi quidē sunt uobis haud dubie plus quam decumanī fluctus, & inter scopulos atq; saxa nauigandum

P R A E P A T I O.

Dum erit in isto freto : tumultuatur
enim humani generis hostis , & os-
mneis artes atque machinas excogis-
tat , ut ne quid suæ ditionis amittat .
Verum si constantiam adhibebitis ,
& populum recto ordine atq; mo-
do , quod in primis est necessarium
instituetis , nihil uerendum erit uo-
bis , & superatis fluctibus atq; disie-
cta tempestate , saluā & in columem
nauem in optatissimum portum ap-
plicabitis . In eo aut̄ tuam , illustrissi-
me Princeps ac regni defensor , præ-
cipuam oportet esse curam , sollicitu-
dinem , uigilantiam , operam . Ete-
nim sicut longè maximum est am-
plissimumq; munus , cui rex Henrī-
cus , & post eum regni proceres , te-
p̄gess̄e uoluerunt ; ita etiam , si , quod
facis , & tenerum regis animum ad
pietatem flectas , & populi salutem
in primis tibi curæ esse demonstra-
ris , dubitari nō potest , quin Deum
s̄is has

P R A E F A T I O:

sis habiturus consiliorum tuorum
adiutorem atq; ducem. Vides etiā,
quemadmodum ornatissimos ho-
mines tibi Deus adiūxerit, qui præ-
claram uoluntatem tuam, doctrina,
consilio, fide, constantia & authori-
tate cupiunt atq; possunt adiuuare.
Ex ijs unum modo proferam, Can-
tuariensem Archiepiscopū, de quo
tanta est apud nos excitata fama, ut
qui sunt ubiq; eius ordinis antisti-
tes, hunc sibi uelut exemplar ali-
quod insigne proponere debeant, si
quidem eo titulo censeri uelint, cu-
ius nomine tantos consecuti sunt ho-
nores atq; facultates. Quod super-
est, ut hanc inscriptionem, tuo no-
mini factam, beneuolè accipi-
pias, oro. Vale. Argen-
torati, mense

Maio.

M. D. XLVIII.

PHILIPPI COMITI
NAE I, EQVITIS, COMMENTARIORUM, de Bello Neapolitano,
Liber primus.

POSTquam res gestas Ludouici undecimi Galliarum regis commemorauit, iam de Carolo eius filio, & regni haerede, & quamobrem sit cum exercitu in Italiam profectus, exponam. Fuit ea res inter ipsius familiares, diu multumque discussa. Prudentiores enim & rerum periti, iudicabant omnes, magnum in eo esse periculum; ipse autem unus probabat institutum, & cum eo Stephanus quidam Verius, humili loco natus, & Brissonetus, ambo rei bellicae imperitissimi. Hi duo illum, alioqui propensum, magis incitabant, ideoque in plurimorum reprehensionem incurribant. Nam & res omnies necessariae deerant, & ipse multum erat adolescens, & nulla suppotebat pecunia, & ante profectionem, mutuo sumiserunt Genuæ, ad quinquaginta aureorum millia, maximis usuris, & tempus

B

DE BELLO NEAPOL.

anni ad bellum gerendū deficiebat. Vna
tantū res erat subsidio, quod pleriq; om-
nes, ex nobilitate praeferim, magnis ani-
mis & alacritate profectionem hanc su-
scipiebant, sic enim ferebat ipsorum aetas.
uerum, sicut erant fiduciæ pleni, ita etiā
nullo ferè continebantur metu aut impe-
rio. Quare statuendum est, Deum hu-
ius belli fusse ducem. Reliqui enim
omnes parum præstiterunt, quanq; ui-
deri possunt, eius gloriae, quam ex eo bel-
lo Rex sibi comparauit, authores magna
ex parte fuisse. Cùm annorum Rex esset
circiter quindecim, uenit in Galliam Lo-
tharingiæ Dux, & Barensem agrum,
quem Ludouicus undecimus possede-
rat, item Prouinciam Comitatum, quem
Carolus Andegavorum Dux, cū absq;
liberis moreretur, testamento reliquerat
Ludouico, restitui sibi postulabat. Nam
quod Renati, Siciliæ regis, Andiumq;
Ducis & Prouinciæ Comitis, è filia ne-
pos esset, idcirco debere se præferri Lu-
douico regi, qui esset nepos è sorore, &
Prouinciæ ad se pertinere, iniuriamq; si-
bi factā ab auo dicebat. Rex uero, maio-
rum testamentis cautum esse, ne ad fili-
as deferretur Prouinciæ imperium, &
ipsum,

L I B E R P R I M U S :

ipsum, qui matri succederet, nullum ibi ius habere posse, contendebat. Re disceptata diu, Barram ei restituit, & certū e= quitatus numerum attribuit, & ad quin= decim aureorū millia annua promisit, in annos quatuor, intra quod tempus de iux= re Prouinciae cognosci oportebat. His rebus omnibus interfui, propterea quod eius eram senatus, qui tunc communī concilio procerum & ordinum regni de lectus ac constitutus fuit. Stephanus au= tem Verius, qui possessiones iam ali= quot per Prouinciam habebat, & pro= fectionem Italicam uralde optabat, autor Regi fuit, ut mihi et nonnullis alijs dice= ret, ne Prouinciam sibi eripi pateremur. Priusq; anni quatuor extiſſent, de qui= bus conuenerat, iurisperiti quidā eius re gionis uenerunt in Galliam, ac testamē= ta proferebant, partim Caroli Sicilię Re gis, partim aliorū, qui ex Gallię regū stir pe procreati, Siciliam possederant, et nō modo Prouinciam, sed & Siciliam, & quascunq; alias eius familiæ facultates, ad regem pertinere confirmabant. Hoc illi quidem magna contentione: uerum alij longe fecerunt, atq; hi, quos dixi, omnię sua communicabant cum Stephano Va

DE BELLO NEAPOL.

rio, qui ualde regem instigabat, ne tantam hæreditatem, testamento delatam, & Galliæ peculiarem, negligeret. Ioannes autem Borboniorum Dux, & alijs quidam regis familiares, qui rerum summae præerant, ut aduersus alteram factio nē firmius consisterent: Lotharingię Ducē, qui magni animi erat, accersuerunt in Galliam, ut eius niterentur præsidio, sed rationem tenebant, quomodo nocti idoneum tempus, eum à se remouerent, quod accidit, quando illi & confirmatas suas partes, & Aurelianii Ducis, eiusq; clientelę gratiam & authoritatem minui uiderunt. Quanq; certè, nisi de Prouincia illi satisfacerent, & annuam pecuniā promissam dependerent, non erat, quomodo post annos quatuor ipsum diutius morarentur. Et cum uenisset tempus, quo illi satisfieri oportebat, atq; ille frustrà se moliri uideret, iratus discessit. Verum mensibus aliquot ante id tempus, oblata fuitei pulcherrima cōditio, si modo adiecisset animum, eaq; potuissetuti. Neapolitani enim regni proceres omnes ac ciuitates, à Ferdinando rege, propter summam eius ac liberorum ipsi us crudelitatem defecerant, & in Ecclesias Ros-

siæ Romanæ clientelam atq; fidem sese
 permiserant, cumq; Ferdinandus adiu-
 tus à Florentinis acerrimè resisteret, Pon-
 tifex Romanus & reliqui omnes, Lo-
 tharingiæ Ducem euocabant, eiq; sum-
 mā imperij deferebant, et interim dum
 in Gallijs occupatur, naues aliquot in-
 structe, & cum his Julianus, Cardinalis
 Ostiensis, Genuæ ipsum expectabant,
 & discedentē è Gallijs, multi legati atq;
 nunci, qui eius rei causa Neapolī uene-
 rant, magnopere ad profectionem horta-
 bantur. Rex etiam, qui tunc annorū erat
 undeuiginti, uidebatur consilium hoc
 non improbare, ac uelle ipsius uti opera,
 ideoq; & pecunia, & equitatu, & com-
 mendationibus eum adiuuare constitu-
 it. Et quanq; duo illi, de quibus ante di-
 xi, non desistebant regem admonere sui
 iuris: ille tamen dimissis literis Romam,
 Florentiā, Genuam, & aliò, beneuolen-
 tiā ei cōciliare studebat, quod & ex lega-
 tis qui mittebātur, & ex ipso Duce, dum
 per Molinū, Borboniæ oppidū, iter face-
 ret, cognoui. Hęc aut̄ eo recito, ut demō-
 stre, humiliis cōditionis hoīes excitare
 nonnunq; grauissimas turbas. Com-
 moratus bīduo Molini, cōtendebat Lug-

DE BELLO NEAPOL

dunum, in Italiani inde profecturus. Sed propter nimiam ipsius deliberationem atq; moram, cōperant relanguescere eius amici per Italiam, & re desperata, pacem iam cum Ferdinando fecerant. Ea renunciata, tristis & abiectus, dominum rediit, & authoritatem deinceps apud nos omnem ac existimationem amisit. Ex nobilitate complures facta pace, Neapolim reuerterunt, sed per fidem circumuenti, in vincula fuerunt cōiecti. Salernitanus autem princeps, qui Ferdinandi mores ac ingenium nouerat, pacem repudiauit, & Venetias profectus, cum suis nepotibus, Bisignianī principis filijs, quoniam amicos in ea ciuitate habebat, senatum consuluit, an ad Lotharingię Ducem, an in Galliam, aut in Hispaniam potius eundum sibi censerent: Illi, in altero nihil esse præsidij: regem Hispanorum, si præter Siciliam & alia quædam loca mediterranei maris, Neapolim quoq; teneat, nimis forte potentem: Galliæ autem reges, quan diu Neapolim possedissent olim, firmā cum ipsis pacem coluisse dicebant, & ut eō se reciperet, suadebant, quod ex ipso postea cognoui. Mea fert opinio, nō pū tasce

ta sse tūm illos, fore ut rex aliquando in
Italiā accederet. Postq; in Gallias illi ue-
nissent, biennio ferè commorati, per Ste-
phanum Verium diligenter sollicita-
bant regem, ne res Italicas negligeret. de
inde per Italiā quoq; multos interpella-
bant, in primis autē Ioannem Galeaciū,
Mediolani Ducē. Is erat Francisci Sfor-
tiae nepos è filio Galeatio, qui uxore ha-
buit Bonam, è Sabaudiæ Ducū familia.
Erat ea foemina suorū liberorum tutrix,
uerū ingenio parum ualebat, & à Cico=
ne scriba pendebat tota, qui liberorum
salutis causa, Galeacij fratres omnes atq;
cognatos eiecerat. In his erant Ludouicu-
s Sfortia, Francisci filius, & Robertus
Sanseuerinus, uir magnæ uirtutis. uerū
illa reuocauit utruncq; postea, & loco re=
stituit, deprecatore Antonio Tesino,
Ferrariensi. Promiserant illi, nihil se con-
tra Ciconem grauius admissuros; triduo
autē post quām erant restituti, compre-
henderunt, & inclusū dolio uectūq; per
urbē Mediolanū, custodię mandarunt
in arce Papiensi, in eoq; carcere uitam
ille finiit. Erat affinitate cōiunctus cui dā
ex familia Vicecomitum, quo absente
magis illi audebant. Eo facto, rerū pro-

DE BELLO NEAPOL.

Eurationem sibi sumperunt, ipsam uero liberaliter habebant, & per Antonium Tesinum, quicquid uellet, subministrabant, cæterarum autem rerum omnium nihil ferè cum ea communicabant, & sic erat eius ingenium alioquin, ut delitij solū addicta, res graues non curaret. Ad Tesinum autem, qui gratia plurimū poterat, deferebantur illius uoluntate, omnes literæ, quæ quāc̄ de re mitterentur. Id molestetulit Ludouicus liberorū patruus, qui summam imperij iam antea cogitabat ad se transferre, ideoq; filios eius duos, nepotes suos, primum ab ea removet, in eamc̄ partem arcis Mediolanitraducit, quam sualingua Rocchetam appellant. Hoc eius factum probabat Robertus Sanseuerinus, & ex Palauicinis quidā, & arcis praefectus, qui multo tempore non fuerat egressus ex ea statione, donec insidijs & fraude Ludouici, culpa uero sui domini Ioannis Galeacij ducis, cape retur, qui matris ingenium referebat. Liberis eo traductis, ærarium, quod id temporis habebatur omnīū longè ditissimū, in suam potestatem redegerunt, ab eaq; rationes postulabant, & tribus confectis clauibus, cum ex ijs unam ei tradidissent,

Ludo-

Ludouico fuit demādata suorum nepo
tū tutela. Postea missis huc illuc literis,
in Galliam presertim, insimulabant eam
stupri, cum Tesino cōmisli, qui Sanseue
rini beneficio seruatus, periculum effu-
git. Et licet eam potestatem obtinerent,
tamē non erat eis integrum, quoties uel
lent, in arcē ingredi, quæ centū & quin-
quaginta militum præsidio tenebatur:
Orta fuit interea similitas, quod fieri so-
let, inter Sfortiam & Sanseuerinum, &
hic quidem cum alterius offensionem ac
odium sustinere diutius non posset, Ve-
netias iuit, ipsius autem filij, Galeacius,
& Comes Gaiazius, adiunxerūt se Sfor-
tia, eoq; sunt usi ualde familiariter, quod
nonnulli dicebant uoluntate patris fie-
ri. Nobis quidem egregiam operam illi
præstiterunt, in bello Italico, tum in gra-
tiam Salernitani, quem suprà nominaui,
qui princeps erat eius familiæ, tum alijs
de causis, quæ suo loco dicentur. Ludo-
uicus in eo rerum statu cœpit non ob-
scure, quid sui esset propositi, declarare,
& iam cudebat aurum atq; argentum, cu-
ius ab una parte impressa erat Ducis, ab
altera uero, ipsius effigies, que res ma-
gnam inuidiam ei conciliabat. Mediola-

DE BELLO NEAPOL.

ni Ducis uxor, erat filia Calabrię Ducis Alphonsi, egregia fœmina, & ualde studiosa dignitatis mariti sui, uerū ille erat imprudentior, & quę secreto ei comunicasset uxor, enuciabat alijs. Magna etiam erat authoritas atq; fides præfecti arcis, Nec enim egrediebatur unquam, & ex fratribus alterum semper domi continebat, orta iam nonnulla suspitione. Sed quodam die, Ludouicus cū nepote suo Duce, quem animi reficiendi causa foras produxerat, domum rediens, ad arcem usq; deduxit, uti consueverat, cumq; præfectus more suo comitatus prodisset, & passum unum atq; alterū extra pensilem pontem esset progressus, ut principem exciperet, captus fuit à Sanseuerinis, Roberti filijs. Qui intus erant milites, euestigio pontem ad se reducebant: Ludouicus autem particulam aliquam cereæ candelæ iussit accendi, & nisi prius, quam absumeretur, sibi patet facerent, iure iurando minabatur omnibus poenam capitis. Illi perterriti, deditio nem fecerunt arcis, quam rebus omnibus deinde muniuit, & quicquid faceret, in gratiam atq; iussu nepotis facere se profitebatur. Ipsum uero præfatum

Cum in ius uocauit, oblata criminatio-
ne, quod Maximiliano Cæsari uoluisset
arcem prodere. Germanos etiam ali-
quot eius rei conscius, ut quidem ipse ia-
stabat, comprehēdit, uerum īs dimissis,
scribam quendam suum, de quo suspi-
tionem habebat, & aliū præterea, quem
eius rei internuncium fuisse diceret, capi-
te mulctauit. Prefectum etiam, ubi diu
detinuissest, dimisit, affirmans sui nepo-
tis matrem, Bonam, summisissime aliquan-
do præfecti fratrem, qui se interficeret:
ipsum uero prefectum facinus illud pro-
hibuisse, eoq; uitam sē nunc illi donare
dicebat. Mea sanè fert opīcio, si qua re se-
disset in eo culpa, non fuisse condonatu-
rum, præsertim, cum Maximilianus, &
propter Austriam, & quod Cæsar esset,
nō haberet ibi nullum ius & actionem.
Ad ipsum enim si delatum fuisset eius lo-
ci imperium, maximi erant per Italiam fu-
turi motus, & Insubria tota statim defes-
cisset. Quo enim tempore Cæsares eam
olim administrabant, magna erat popu-
li libertas, & singulæ domus aureum so-
lummodo pendebant annuū. Vicecomi-
tes autem, ac deinde Sfortiæ, maximum
imperabant tributum, in eoq; nulli parce-
bant

DE BELLO NEAPOLI

bant ordini. Ludouicus, occupata arc,
& qui intus erant, omnibus in suam fi-
dem ac potestatem adactis, cœpit specta
re maiora. nam qui Mediolanum tenet
is reliquum agrum omnem habet prope
ad suum nutum ac uoluntatem. Est au-
tem Insubria, seu Ducatus Mediolanen-
sis, pro sua magnitudine, omnium regio-
num, quas uidi, longe & pulcherrima &
fructuosissima, quicq; eam possidet, coge-
re potest ad quingenta aureorum millia
quotannis, nulla populi molestia uel de-
cimento: sed pleriq; non contenti eo,
conficiunt & exigunt ad septingenta
millia, quò sit etiam, ut populus nouis fe-
rè studeat imperijs. Habebat Ludouic-
us in matrimonio Ferrariae Ducis fili-
am, quò facilius illi erat multorum amici-
tiam in Italia sibi conciliare: sed Vene-
tos in primis foedere sibi coniunxit, non
absq; dispendio sui socii. Quod ut me-
lius intelligi possit, quædam mihi sunt
extra ordinem dicenda. Ferrariae Dux,
hortatu Ferdinandi, Neapolitani Re-
gis, suisocii, & Ludouici Sfortiæ, bel-
lum nuper intulerat Venetis, cumq; so-
lus aliquandiu omnem impetum susti-
neret, hostes aliquam agri partem illi ade-
merunt,

merunt, natura munitam, & cum primis
fertilem, Pulesinum uocant, cuius duo
sunt oppida primi nominis, Rhodogia-
um & Bastia. Sed cum ij. quos diximus,
& Pontifex Romanus, & Florentini, &
Bononienses auxilium ei ferrent, ual-
de fuerunt hostium res afflictæ. Ibi uero
Ludouicus pacem demum fecit, uti-
lem illis & peropportunam. Cum enim
reliqui omnes, quod eo bello quisq; ami-
serat, recuperarent, solus Ferrariae Dux
damno fuit affectus, amitto, quem dixi-
mus, agro, qui & hodie ditionis est Ve-
netorum. Sfortiam aliqui dicebanteius
rei causa, dono ab illis accepisse ad sexa-
ginta aureorum millia, & Ferrariae Ducis
persuasum ita fuisse scio, cuius nondum
ille tunc erat gener. Hęc fuit amicitiae &
facti deinde fœderis occasio. Ludouicu-
cum ista conantem Mediolani, & per In-
subriam, nemo quisquam impediebat,
præter uxorem Ducis, filiam Alphonsi.
Ille igitur, ut quò uellet, perueniret, mis-
sis nuncij atq; literis, Carolum Galliæ
regem sollicitabat, ut Italiam ingressus
cum exercitu, regem Neapolis profliga-
ret. Ferdinandus enim, eiusq; filius Al-
phonsus, longè erant ditissimi, & habe-
bantur

DE BELLO NEAPOL.

bantur ab omnibus maximi animi atq;
virtutis, tametsi res ipsa diuersum postea
declarauit. Ludouicus autem ingenio
quidem & prudentia ualebat, sed erat ti-
midior, & deiectus admodum rebus ad-
uersis, & si propositum uideret aliquod
emolumentum, insidius, nam multus mi-
hi cum eo fuit usus. Et quoniam in illo
regis Neapolitaní imperio, minus facile
consequi poterat quod optabat, missis
ut dixi, nunc̄js, cœpit animū regis ado-
lescentis excitare quadam gloriæ cupidi-
tate, simul, quam haberet iustam bellī
causam, demonstrabat. Ii quos mittebas
per Stephanum Verium ac Brissonetū
adibant regem, & utrīc̄ magna pollice-
batur Ludouicus, & Brissoneto fuit au-
thor, ut sacerdos fieret, seīc̄ curaturum di-
xit, ut in Cardinalium ordinem allegere-
tur, & quo citius omnia conficeret, am-
plissimam decreuit legationem, cuius
erat princeps Comes Gaiazius. Ante id
tempus miserat quendam ē suis scribis
ad regem, oratum, ut nepotem suū Mes-
diolani Duce m, eo quòd Genuam tene-
ret, in fidem ac clientelam suam recipie-
ret, eiīc̄ ius & authoritatem administran-
di communicaret. Erat iniqua condi-
tio,

tio, postulare ut absenti hoc tribueretur.
Poterat quidem rex, beneficio singulari,
é suis aliquem in Insubriam mittere, qui
fide ac iure iurando illum obstringeret.
Cum enim matrem haberet ille tutorem,
ego, qui tunc legatus eram Ludouici re-
gis, iure iurando illam adegi. uerum eo
tempore Genuā tenebat Baptista Cam-
pofulgosus: nunc uero, postquam Lu-
douicus eam urbem recepisset, magis æ-
quum erat, ut solenniter ea res atq; legi-
timè fieret. Ludouicus autem, ut quod
petebat, impetraret, dono dederat qui-
busdam regis familiaribus, & in his, Ste-
phano Verio, ad octo aureorum millia.
Faciebat hi certè iniuriā regi non medio
crem, facile enim nobis tunc fuisset, Ge-
nuæ possessionem inuadere. Quod si
pecuniā quoq; fas erat accipere, multò
maiorem summam oportuit postulare.
Galeacius enim Ioannis pater, consimili
de causa dederat olim Ludouico regi ad
quinquaginta aureorum millia, eiusq;
pecuniæ rex dono mihi dedit triginta
millia, sed opinor Verium eò spectasse,
ut Ludouicum haberet sui consilij adiu-
torem: Ex ijs quos dixi, legatis Sfortiæ,
comes Gaiazius, priuatim ac solus cum
rege

DE BELLO NEAPOL.

regelocutus, maxima illi deferebat auxilia, & quod Ludouicus suo arbitrio Insubriā omnem gubernaret, minimo negotio rem confici posse dicebat, & paucis deinde post diebus abiit, relicto Comite Læteuillano, qui sollicitaret. Quod cum iste diligenter ficeret, multi cœperūt animum adiçere, sed & Rex Peronem Bassum mittebat id circō legatū, ad Innocentium Pontificem Romanum, Venetos, Florentinos, & ab his inuicē ad nos ueniebāt internunciij. Nostrorum hominum non una erat sententia: regem uero ipsum esse profecturum nemo putabat. Interim dū legati ultrō citroq; cōmeāt, agebatur de pace inter Regem & Philip pum Austriacum, Maximiliani Cesari filium. sed in eo ipso tempore quidam interuenit ualde odiosum & indignum. Rex enim, Margarita Maximiliani filia, relicta, multum adolescentula, uxorem duxit Annam, Francisci Britanniae Duci filiam, ut Provinciam illam omnem pacatam haberet, quam possidebat eo tempore totam, præter Rhedenes. Erat eius puellæ nutricius & auunculus Auraicæ Princeps, eamq; Maximiliano publicè desponderat. Cū ergo pleriq; tristem ac fune-

LIBER PRIMVS.

funestum exitum metueret, & Maximilianus insigni quadam uideretur adfescus contumelia, propter remissam filiam, & creptam libi sponsam, Fridericus Cæsar, ipsius pater, & Comes Palatinus & Heluetij missis legatis intercedebant. Erant iam utriq[ue] defatigati bellis, præcipue uero Burgundiones, ob ciuiles etiā dissensiones, quō facilius erat pacem aliquam consti tuere. Ad eam actionē rex misit Petrum Borboniq[ue] Ducem, Auracie principem, Cordæum & me. Compositio demum facta fuit in hunc modum, quicquid in Atrebatum agro rex possideret, Philippo uti restitueret. Cū enim soror ipsius desponderetur regi, pactū fuit, si quis casus matrimonium hoc impediret, ut tum, quod pro dote attulisset illa, redderetur familiae. Burgundiones autem ex insidijs iam cœperant Atrebatum & Sanctomarum. Reliqua solum erant Hesdinum, Area, Betuna, quorum oppidorum arces regi licebat ex parte retinere, ad certum tempus, & praesidijs etiam munire. De nuptijs illis ita cōmutatis, non idem erat hominum iudicium; sacrarum quoq[ue] rerum periti, non uno modo pronunciabant: ipsis quidem

C

DE BELLO NEAPOL.

fœminis inselicit ferè accidit in partu.
Regina enim, tribus editis filijs, incredibili cum dolore mortem eorum deplorauit. Margarita nupsit Castiliæ regis unicō filio, qui primo post nuptias anno extinctus, uxorem reliquit grauidam, quę posthumum edidit mortuum, quo nihil euenire poterat toti regno acerbius. Maximilianus autem in matrimonium duxit filiam Galeacij, Mediolani Ducis, in tercessore Ludouico Sfortia, patruo: sed eam rem grauiter tulerunt Germaniæ principes, propter ipsius fœminę obscuritatem generis. Parū enim est splendoris in familia Vicecomitum, ac multo minus in Sfortijs, quorum nomen illustre primum effecit Franciscus, patre natus homine plebeio, sed ingenio præditus liberali, qui uxore ducta, filia notha Philippi Mariæ, ex familia Vicecomitum, Mediolani Ducis, heres fuit, atq; successor sui saceri, & Insubriam possedit, magnus profecto vir, & uirtute cuilibet sue ætatis Principi comparandus. Hæc autem eò pertinent, ut demonstrem, quod supra dixi, quam inauspicato ille ad novas nuptias transferint. Et ut ad institutum regvertar, ubi Comes Gaiazius discessit

cessit, multa per Italiam nostri homines tentabant, & rex, quantumvis adolescēs, ualde afficiebatur, ac missō legato Peronne Basso, quem diximus, petebat à Venetis, ut opere & consilio sibi in ea profectioē aderent. Illi, pergratum esse quod instituisset, opem uero nullam se posse ferre dicebant, propter Turcici belli suspcionem; ut autem ipsi, tanto regi cōsulant, quid facto sit opus, nimis id fore temerarium & arrogans: adiuturos tamen potius, quam impedituros. Acutē quis dem illi & prudenter, sunt enim omnium hominum longè scientissimi, sed tamen euentus non respondit ipsorum expectationi. Neque enim regem ipsum esse profecturum putabant, & quod excusabant de Turca, simulatum erat, & qui tunc praeerat Turcarum Cæsar, ingenio erat minus excitato, sed sperabant illi se posse iam familiam Arragoniæ, quam uehementer oderant, ulcisce. Ferdinandi enim regis, & Alphonsi hortatu atque impulsu, Mahometum Turcarum Cæsarem, qui Constantinopolim expugnauit, dicebant longius progressum, & maximis incommodis ipsorum fines adfuisse. Alphonsum preterea ferebant ejus

DE BELLO NEAPOL.

belli, quod Ferrariae Dux ipsis intulit
set authorem, & quosdam summisissime,
qui suæ urbis cisternas ueneno corrumpent.
nam quia clauduntur undicem
ari, plurimum ea utuntur aqua : Hoc illi
quidem de istis acerbè fatis & odiose:
sed uera inimicitiae causa fuit, quod ab il
lis impedirentur, quo minus ditionem
& imperium suum per Italiam atque Græ
ciam dilatarent, quod in primis deside
abant, et si nuper Cyprum occupauer
ant, nullo sane iure. Cupiebant ergo bel
lum illis inferri, & in quancunq; partem
ipsi inclinassent, ab ea sperabant conser
qui se posse oppida quædam in sinu illo
maris Adriatici posita. eaq; spes tandem
ipso non fecellit, tame si parum absfuit,
quin aberrassent. Quod etiam ad eum
modū, uti diximus, legato nostro respon
derent, eo pertinebat, ne regem ipsi ui
derentur in Italiam euocasse . Ad hoc ferè
tempus Lugdunum rex petebat, eo ue
niit ad ipsum Galeacius, è Sanseuerinis
alter, missus à Ludouico Sfortia, cum le
ctissimis equis & armis, exercendi atque
ostentandi sui causa, iuuenis egregia vir
tute, eumq; sic adamauit Rex, ut primi
ordinis Equitem faceret, qui summus
est

LIBER PRIMVS.

esthonos, & nō nisi probatissimis com-
municari solet. Illo demum in Italiam re-
verso, Lætevillanus in Gallijs reman-
sit, promouendi causa itineris. Legatos
Rex etiam habebat Genuæ, quorum
princeps erat Durfius, ac parabatur ibi
classis, & sub exitum mensis Augusti,
rex Viennam, Delphinatus oppidum,
ad Rhodani ripam profectus, Aureli-
orum Ducem cognatum suum, Genu-
am præmisit. quod pleriq; sic accipie-
bat, quasi eò fieret, ut Iste adiutus ab ihs,
quos diximus, Italæ nobilibus profu-
gis, cum classe illa Neapolim contende-
ret. Erat tunc Genua in ditione Medi-
olani ducatus, quem ad suum nutū Sfor-
zia gubernabat, ideoq; Rex nihil in ea ur-
be non poterat. Supra diximus de Io-
annis Galeacij, Mediolani Ducis, con-
iuge, quæ ex omnibus una resistebat co-
natiibus Ludouici : uerum id frustra
sunt, quod Rex paratum habebat exer-
citum, & quod ipsius maritus, per im-
prudentiam omnia communicabat Lu-
douico, qui & nuncium quendam nu-
per fecerat submergi, quem illa cum li-
teris ad suum parentem Alphonsum e-
miserat. In eā, de qua diximus, classem,

DE BELLO NEAPOL.

maximi siebat sumptus, & quicquid in
dic̄ potuit cotrogari pecunie, eō fuit im-
pensum, nec tamen ullus prope fuit
iusus. Nam nec rex per etatē, cū esset an-
norū uigintiduorū, satis proutidebat, &
quibus ipse præcipuam administratio-
nem commiserat, Verius atq; Brissone-
tus, n̄ propter earum rerum imperitiam,
nihil idonee procurabant. Quò magis
etiam uidere licet, & admirari potentia-
m Dei, qui tam fœlcem dedit exitum.
Alphonsus enim nuper à morte patris
Ferdinandi, Rex factus, & consecratus
ab Alexandro sexto, Pontifice Roma-
no, Arragonio, habebatur ab omnibus
ualde peritus rei bellicæ, & erat instru-
ctus rebus necessarijs, & fautores habe-
bat Florentinos, & Turcarum Césarem,
non alienum. Erat etiam ei filius Ferdi-
nandus, atq; norum círciter uiginti triūm,
egregius iuuenis, & populo ualde acces-
ptus, item frater Fridericus, vir prudens,
& classis ipsorum præfectus, ac nostra-
rum rerum non imperitus, longa con-
suetudine atq; conuictu. Successit hic ne-
poti suo, Ferdinando Regi, ac memini-
cum tu mihi aliquando dices, Archis-
episcope Viennensis, astra præsignisti
care

care illi, & polliceri dignitatem regiam. Cuius rei cum apud ipsum facta fuisset mentio, aureorum millia duo annua mihi promisit, per Italiā, si quidem istud accideret. Regem ualde sollicitabat Ludouicus, & literis, & per Læteuillanū, ut acceleraret, Ibi uero ex ijs, qui profectionem antea suaserant, non nulli cōperūt dubitare. Brissonetus imprimis, quod rex molestē tulit. Stephanus autem Verius, nihil quidem mutabat, sed quod ex ipsius famulis quidā decesserat, et de cōtagione morbi aliqua fuit orta suspicio: cogebantur aliquandiu à congressu & colloquio regis abstinere. Ita fiebat, ut nemo rem sollicitaret amplius, immo prudentiores omnes ac regis familiares, & in his Borboniae Dux cum uxore, studebant impedire, suicq; consiliis multas adducebant rationes, & cum Brissoneto de ijs omnibus communicabant. Post multam uero disceptationem, Rex tandem decreuit omnino proficisci, & ut commodius absq; maiori comitatu transiret Alpes, omnium primus in viam sese dedit. Sed ne tum quidem satis adhuc de profectione constabat, & cum essem in primo

DE BELLO NEAPOL.

agmine, reuocabar, affirmantibus non nullis, regem aliud statuisse. Eodem die Rex à mercatore quodā Genuensi, mutuatus est ad quinquaginta aureorum millia, sine usura : eam pecuniam Ludo viicus occulte pendebat, interpositis fideiussoribus, qui eam redderent mereatori, quā diximus, in his ego quocq; fui & pro sex millibus spondebam : Non multò ante mutuatus etiam erat Genue tantuidē, ut supra diximus, eiusq; pecuniae usura creuit, intra mēnses quatuor, ad septē aureorum millia. Rumor erat, quosdā ex nostris lucrū ex eo percipere.

Vienna Rex digressus, ad uicesimum

1493. tertium Augustæ diem, Astam petebat, & in itinere, cum esset Susæ, uenit ad ipsum celeribus equis Galeacius Sant Seuerinus, illinc Taurinū profectus, et ornamenti Sabaudię principis uiduę mutuatus oppignorauit pro duodecim aureorum millibus, & ex uiduę Monferratis sis ornamentis tandem consecit, ex quo facile intelligi potest, quis fuerit eius belli futurus eventus, nisi Deus rem gubernasset. Interim dum Astę dies aliquot commoratur, uenit ad eum Sforzia cum uxore, & amplissimo comitatu, bis

duo

duo post, Nonium rediit, quod est eius
loci castellum, & ab Alta mille passus
abest, eoque consultandi causa quotidie
conueniebamus. Habebat Alphonsus
per id tempus duos exercitus, unum in
Flaminia, cui filium suum Ferdinandum
dum prefecerat, cum Virgilio Vrsino,
& Comite Petiliano, & Ioanne Iacobo
Triuultio, alterum uero maritimum, cui
frater ipsius praetererat, Fridericus. No-
stris copijs erat praefectus Albinius Sco-
tus, vir magnae virtutis. Eae erant cohore
ducenti equites cataphracti, leuis autem
armature quingenti, Itali omnes, quibus
Comitem Gaiaziū Ludouicus prefece-
rat, ualde sollicitus, & uehemeter metu-
ens, ne quid detrimenti isti acciperet, quod
si accidisset, rex domū reueuersurus erat
cum reliquo exercitu, ideoque in sumū ille
discrimen uenisset, propter hostium pro-
pinquitatem, quibuscum nonnulli iam
per Insubriam sua consilia communica-
bant, pertes illius imperium. Is, quem
dixi, maritimus Alphonsi exercitus, te-
nebat oram illam omnem, quae est circa
Liburnum et Pisas, freti amicitia Floren-
tinorum. Cum Friderico classis praef

DE BELLO NEAPOL.

Etō erāt nobiles quidā Genuenses, & in
his Brito Fliscus, quorū opera sperabat
ille posse Genuam ad defectionē conci-
tari. Expositis autem aliquot copijs mil-
tum, circa Rapallum oppidū, propé erat,
ut perficeret, qd cōstituerat: sed in eo fer-
temporis puncto, dux Aureliorū appu-
lit cū sua classe; inter ceteras naues, erat u-
na mea triremis, admodum grandis, cui
pręgerat Albertus Melius. Ex ea, qd pro-
pius ad continentem applicari posset, no-
stri uralde oppugnabant hostē tormētis,
et ex alījs deinde nauib⁹ egressi milites,
ac Genua profecti terrestri itinere, cōso-
ciabant se reliquis nostris copijs, quas an-
tea dixi, que cū proprius constitissent, uix
primū illorum imperū sustinuerūt hostes,
ac fugę sese mandarunt, imperfectis ad cē-
tum, et paucis quibusdā captis, ac in his
filio Cardinalis Genuēsis. Miserat eō co-
pias aliquot Ludouicurs, duce Ioanne
Adurno, uerū n̄ non interfuerunt ei pre-
lio, et aditū quendam fortiter ab hoste de-
fendebant. Ad hunc igit̄ modum profligatus
hostiū exercitus maritimus, ē con-
spectu nostro lōgius retrocessit. Vbi Ge-
nuam nostri reuerterunt, ortus est ciuit-
um tumultus, & sumptis armis, cūm ex-

Heluetijs

Heluetijs nostris, & ab ipsis quoq; non
nulli cecidissent, composita res demū fu-
it. Hic mihi digrediendū est ad Florenti-
nos. Hi semel atq; iterū legatos miserant
ad regem, priusq; è Gallijs abiit, & pris-
mo quidem episcopum Aretinum, & Pe-
trū Sunderinum, de quorum aduentus
causa ut cognosceremus, mihi rex mar-
dabat, & Verio & Brissoneto. Postulata
nostra hęc erant, ut per suum agrū nobis
iter darent, ut centū equites cataphractos
nobis alerent. Id si ita facerent, firmā gra-
tiā atq; amictiam regi cū ipsis futuram.
Illi autem ex pr̄scripto Petri Medices
omnia faciebāt, cuius pater Laurentius
maximam in ea Repub. potentiam & au-
thoritatem habuerat, uit̄ summe uirtutis.
Est autem ea mercatorum familia totius
orbis terrarum, meo quidem iudicio, lon-
gè et amplissima et celeberrima. Nam &
soli procuratores ipsorū atq; negotiorū
gestores, magnā ubiq; fidem obtinebāt,
qd p Flandriā et Angliā ipse uidi, et ex
īs noui Gerardū Ganuelū, qui mutua-
tus aliquādo regi Anglię Eduardō ad ēē
tū et uiginti aureorū millia, prope autor
fuit, ut excitato contra ipsum bello cūlī,
terū potiret. Noui quoq; Thomā Portu-
naxum

DE BELLO NEAPOL.

næum, qui ad Carolum Burgundia^m D^r cem, Eduardi fuit fideiūsor, pro quinque
quaginta aureorum millibus, & eo amplius. Eius familiæ fuit princeps Cosmus, qui moderate & libertate ciuitati conuenienter Rempu. administrabat. Sed Laurentio, quod Pisanos, & quasdam alias factiones metueret, ut in alteris commentarijs recitauimus, adtribuerat Senatus uiginti custodes, quibus ille solū ad tutelā atq; salutem suam utebat. Ab eius morte, Petrus, honoris ac dignitatis paterni successor, cū putaret satellitiū illud ubi deberi, multa proterue faciebat, & metui uolebat magis, quam amari. Alterius legationis quam ille miserat, cū Rex Lugdunū uenisset, princeps erat Petrus Capo. per eum, quo minus ipsius postulatis morem gereret, excusabat, ut antea quoq; fecerat, & ipsius parentem, Ludovicum regem authorem suisse, Florentinis dicebat ineundi foederis cum Ferdinandō rege Neapolis, & domo Arragonica, quam eo constante foedere deserte ipsis non liceat. Quod si tamen ad ipsorum fines propius accedat, uoluntatem atq; studium suum illi declaraturos, & hoc eo magis nunciabat, quod sicut Veneti,

LIBER PRIMVS.

Veneti, arbitrabatur Regem non esse
uenturum. In utraque legatione erant, qui
male illi cuperet, & in hac posteriore Ca-
po mandata illius odiosius explicabat,
& quo modo ciuitas aduersus eum excita-
ri posset, demonstrabat. & ipsius deinde
hortatu, Rex Florentiniis omnibus prece-
pit, ut è Gallijs excederent. Hoc eò perti-
net, ut quod deinceps evenit, melius in-
telligi possit. Rex enim coepit illum ual-
de odisse, & nostri homines occultè sua
consilia cōferebant cum illius aduersa-
rijs, in quibus etiam erant duo eius pa-
trueles. Fridericus à nobis reiectus, ut su-
pradiximus, classem reduxit ad orā ma-
ritimam circa Pisas. Florentini autem,
qui natura & antiquitus in Galliam ma-
gis, quam malio propendent, coeperunt ne-
gligere eum, atq; fastidire. Sfortia inte-
rim ualde Regem urgebat, & in primo
congressu atq; colloquio, ne dubites, in-
quit, progredi ac sis animo cōstāti. Sunt
omnino per Italiam, tres longè maximi
principatus, Mediolanensis, Venetus,
Neapolitanus. Ex ijs primum habes ad
nutum ac uoluntatem tuam: alter pa-
tem colit, necq; se commouet: cum tertio
solum ergo tibi bellum erit. Atqui fuit
tempus

DE BELLO NEAPOL.

tempus, cum tui maiores, Galliae. Reges debellarunt hos omnes consociatos. Quod si mihi fidem habebis, faciam, usum multo, quam fuit Carolus magnus, euas das potentior, & cum Neapolitanum regnum possidebis, non erit difficile Turcam ex Europa profligare. Vere quidem ille hoc de Turca, si res idonee, & cum uirtute fuisset administrata. Ea oratione rex magis incitatus, illius ex prescripto faciebat omnia, quod ex nostris quidam molestè ferebant, gratificantes hoc ipso Aureliorum Duci, qui Mediolanum & Insubriam ad se pertinere dicebat. Erat iam aliquid occultæ similitatis inter Verium & Brissonetum, & hic quidem, quod fortia tanta habebatur fides, graviter tulit, & studebat alioqui profectiōnem hanc interuertere, ut supra diximus, ideoque Ludouicus cœpit Regem hortari, ut eum domi relinqueret, Eo cognito, iratus ille, inter alia multa dicebat, nihil ei oportere committi, neque dubium esse, quin Regem fallat, & in periculum sit adducturus. Hoc ille quidem satis leviter, & alieno tempore; sed affectus atque studium erga Regem incitabat eum. Post hanc discelēptatio-

ptationem placuit, ut in omnes partes di-
mitterentur nuncij, mihiq; decreta fu-
it ad Venetos legatio: cumq; Rex, qui
tum erat Astæ, tenuissima ualetudine,
incepérat habere melius, dabam me
in uiam, neque longius progressurum
esse putabam. Sexto demum die Ve-
neti as perueni, & quod uerebar, ne mu-
tata uoluntate Rex domum rediret,
primis aliquot diebus, lente ac remissio-
us agebam. Sed ille continuato itine-
re, Papiam, quod est ad Ticinū flumen,
contendit, ac ibi primum aliqua fuit or-
ta suspicio. Ludouicus enim non in
arce, sed in oppido iusserrat ei parari lo-
cum & hospitium, & coactus prope-
modum in arcem recepit, ubi & nostro-
rum excubitorum auctus fuit nume-
rus ea nocte. quod Ludouico ualde
prater opinionem accidit, & Regem, an
ullam de se haberet suspicionem, inter-
rogabat. Erant in ea arce Mediolani
Dux, Ludouici ex fratre nepos, eius-
que uxor, & filius annorum circiter
quinq; & filiae duæ: uxor quidem ualde
tristis & afflcta, propter imbecillem ua-
letudinem, et miseram mariti cōditionem,

Nam

DE BELLO NEAPOL.

Nam Ludouicus eum ueluti captiuum seruabat, nec ulli facultatem dabant eijs conueniendi. feceram illaciter triduo ante Regem, & cum ualde cuperem, non fuit mihi concessum, ut ei loquerer, ac grauem illius ægritudinem obstatere discebant. Rex tamen, qui consobrinus erat, admissus fuit ad colloquiū, & quanquam optabat eum de rebus nonnullis admonere, tamen quod eo tempore multum tribueret amicitiae Ludouici, nulam rem grauem aut seriam cum eo communicabat, ut ex ipso postea cognoui. In eo temporis puncto, illius uxor ad pessimas Ludouici projecta, uehementer orabat, ut sui parentis atque fratri miseretur. Ille autem respondit, iam eō rem deductam, ut mutari non posset. Intercessus debat misera pro illis, atque interim magis erat ei opus, ut pro marito, seque ipsa potius deprecaretur. Rex illinc profectus, Placentiam petebat. Ibi Ludouico numeratum fuit, Mediolani ducem esse ualitudine desperata. Salutato igitur Regis, discessit, pollicitus redditum sequitur, quod Rex ipsum orauerat. prius uero, quam Papiam uenit, iam ille decesserat exuta. Quod ubi resciuit, est uestigio Mediolanum

diolanum sese contulit. Ea res ilico fuit
enunciata Venetis per legatū, quem ijs
locis habebant: hoc quoq; fuit adiectum
in literis, eum cogitare Insubriam & im
perij summam ad se traducere. quod Ve
neti grauiter tulerunt, & ex me quære
bant, num Rex patrocinium sulceptu
rus esset pueri, quem ille moriens reli
quisset heredem. Ego, quancq; satis iudi
cabam æquum esse, ut ita fieret: tamen
propter eam, quæ tunc Regi fuit cū Lu
douico, necessitudinem dubitanter illis
respondi, Ludouicus igitur, mortuo ne
pote, principatū occupauit, eaq; præci
pua fuit causa, multorum iudicio, quam
obrem nos in Italiam euocasset, pleri
que etiam extinctum nepotem ab ipso
dicebant ideoq; multi per Italiam mor
tui ducis propinquai & amici, conuene
rant, ut ipsum profligarent, & nisi Rex
cum exercitu adfuisset, facile quod uole
bant, perfecissent. Ferdinandus enim,
Alphonsi filius, erat in propinquuo cum
copijs, ut supra diximus, Verum Gaia
zius & Albinius eum reiecerant, & uix
iter die nostras copias ille antecedebat,
& ad fœminam quandam eius loci, ui
duam uxorem comitis Hieronymi, qui

DE BELLO NEAPOL.

Sixti Pontificis Romani filius erat, sed
cepit, sed capto quodam eius ditionis op-
pido, illa se nobis adjunxit, quod alioqui
cupiebat. Iā enim multi per Italā incipi-
bant ad res nouas spectare, mirati nostrū
militiē genus, propter machinatiōes atq;
tormēta bellica, quorū ipsi haberent exi-
guū usum. Nam & nostri tum erant in ea
re, multo quām superioribus aliquot an-
nis, exercitatores. Ferdinandus ergo, cu-
sic à nostris urgeretur, Cesenam cū exer-
citu profectus fuit, quod est oppidū di-
onis pontificiē: sed quacunq; iter facerēt
uulgo siebat impetus in ipsorum calones
ac impedimenta, si soli deprehenderen-
tur, propterea quod plēriq; omnes stude-
bant nouis imperijs, ut antea diximus,
quò facilius erat nobis aliquid egregium
perficere. Quod si nostri milites ab iniu-
rijs & maleficio abstinuissent, maxima
gloria atq; benevolentia toti Galliē fuil-
set ijs locis cōciliata. Initio enim propter
opinionem uirtutis, in summo nos hono-
re habebant, sed rapinis, & id genus alijs
nostrorum flagitijs edocti, uoluntatem
commutarunt. Aduersarij etiam, ut odi-
um nobis conflarent, criminabantur, &
passim hoc apud omnes dicebant, nos
& det

& deprēdari quicquid esset oblatum, &
fœminis quoq; uim facere, qua criminat-
ione nihil esse poterat acerbius, propte-
rea quod Itali sunt propè omnes ualde
præ ceteris, ad rem familiarem attenti, &
zelotypi. Quantū ad rapinas et depræ-
dationes pertinet, nō erat nihil, quod ins-
cubabant: in altero iniuriam nobis facie-
bant. Rex interim dū esset Placentiæ, su-
nū fecit cōsobrino suo Mediolani Ducī,
nec erat aliud ferè qd ageret. Nā et Ludo-
vicus iā factus Mediolani dux, aberat, et
Ortis quibusdā suspicionibus, nostri cu-
piebāt redire domū, etiā n̄, qui profectio-
nem antea suaserant, et in his Durflus, de
quo supra diximus, qui Genua, ubi ua-
letudinē curabat, scriptis ad regē literis,
multa, que ad augēdam suspicionē perti-
nerent, nunciabat. Sed aliud erat Dei
consilium, & dum pleriq; ad eum modū
fluctuantे animis, allatū fuit de Medi-
olani duce, reddituro ad regem, & de Flo-
rentinorum erga nos benevolētia. Nam
Petrus Medices intemperanter et super-
bē Remp. administrabat, eoq; inuisus e-
rat ibi non solum claris familijs, Caponi-
bus atq; Nerlis, uerum etiam suis propin-
quis & consanguineis. Hæ duxæ causæ

DE BELLO NEAPOL.

Regem denuo excitarunt, & Placentia
profectus in Florentinorum fines coten-
dit, ut eos uel ad suas partes adduceret,
uel captis aliquot ipsorum oppidis, mis-
lite in hybernis ibi collocaret. Consiliū
eius fortuna cōprobauit, nam & Lucen-
ses odio Horētinorum in eius fidem se
permiserunt inter alios, & magnum pra-
stiterunt amorem. Mediolani Dux ad
duo potissimum spectabat, primum, ne
per id tēpus rex ulterius progrederetur
deinde, ut ipsius autoritate ac beneficio
Pisas et Sarezanam, & Petram sanctam,
suæ ditioni cōiungeret. Ea enim duo op-
pida fuerāt aliquando Genesiu, & Flo-
rentini, quo tempore Laurentius Medi-
ces Reipub. p̄fuit, occupauerant illas.
Rex per Pontremulū, quod est agri Me-
diolanensis oppidum factō itinere, Sare-
zanellam longe munitissimam Florenti-
norū arcem, sed tunc in illis offensionis
bus atq; dissidio ciuili parū instructā, ob-
sedit, & triduo post, compositione facta
cepit. Quod si munijssent eam rebus
necessarijs, maximum nobis intulissent
impedimentum, eo quod ager ille o-
mnis est montuosus, & minime fru-
mentarius, & tunc etiam propter hyc-
mem;

mem ac præaltam niuem, ualde incommodus. Ante compositionem factam, ueniteò Mediolani Dux. Cumq; & ipse per Pontremulum transiret, oppidani ac milites præsidio relict, orta contentione, ex Germanis nostris aliquot interfecerunt, eaç res maximā deinde turbam excitauit, ut postea sum dicturus. Florentini, cùm rebus nouis studerent, quia in Galliā ferè propendent, eò quod mercaturam ibi exerceant, & Guelphorum sequuntur partes, amplissimam decreuerunt legationem ad regem, & profitebantur, nolle diutius in eo uersari periculo, quod erat, si regem ac Mediolani Ducem haberent aduersarios. Eam legationem non improbabat etiam Petrus Medices, quanquam sanè, qui tunce erat rerum status, non poterat aliter facere. Nam & propter inscientiam belli, & inopiam rerum necessiarū, multò illis prestabat pacificare. Legatorum orationis exitus erat, ut dicerent ei paratum hospitium in urbe. Captabant enim occasionem exturbādi Petri Medices: quod eò facilius fieri posse sperabant, cum scirent quosdam ex nostris ipsorum approbare cōsilia. Ille uero priuatim etiam mi-

DE BELLO NEAPOL.

ferat ad regem, in eocq; utebatur quodam
suo negotiorum gestore, qui tametsi di-
uersatus esset in Gallijs, tamen nostrar-
ationum erat imperitus, quas ne illis
quidem satis etiam norunt, qui diu mul-
tumq; assueuerunt, idq; propter cre-
bras mutationes. Rex, quid suæ esset uo-
luntatis, & quid à civitate fieri uellet
legatis ostēderat. Itaq; Petrus Medices
& cum eo ciues nonnulli, uenerunt in ca-
stra, ut ad ea postulata responderet. Nulli
enim ei satisfacerent, quanto essent in
discrimine videbāt. Cogitabāt ergo utā
sibi munire ad ipsius benevolētiā. Ad
uentanti illi obuiati processerunt iūli
regis, Pientius & Brissonetus. Hi cum
in colloquiū uenissent, petebant, ut Sare-
zanellam arcem in potestatē regis, Pisias
autem, & Liburnum, et Petram sanctā, et
Libram factā, ad certum tempus in fiducia
ipsius permitterent. Ille statim omnia cō-
cessit, nō cōmunicata re cū suis collegis,
qui sciebant quidē fore, ut Pisias aliquan-
diū Rex moraretur, sui reficiendi causa-
tierum ut ea nobis traderentur oppida
minime erat ipsorum propositi. Nam in
summum discrimen hoc ipso Remp. ille
adducebat, & nostrisetiā hominibus prae-

ter expectationē accidit, quod tā multa
largiret, et ridiculē postea recitarūt alijs,
quām egisset liberaliter. His omnibus cō-
fectis, rex Pisas uenit: Petrus autē Mediu-
ces Florentiā reuersus, domū suā omni-
bus rebus ornatā atq; refertā, iussit appa-
rari, ut hospitiū regi preberet. Hic mihi di-
cendū est aliquid de Mediolani duce. Is
magnā in spem uenerat cōsequendi Sare-
zanā & Petram sanctam, propterea qd
Genuēsis olim fuerunt ditionis, et regē
ea sibi pollicitū esse, cōfirmabat. sed cum
obtinere nō posset, magnopere offensus
domum redijt, illata causa, quam sibi ad
proficiscendū necessariā esse diceret. Ga-
leacum tamē Sanseuerinū, et Letequilla-
nū ibi reliquit, ut cōcilijs interessent. San-
seuerinus autē cum esset Pisis, primos ciui-
tatis ad se cōuocat, eisq; persuadet, ut i fa-
cta rebellione, de libertate regē interpel-
larēt. Mediolani Dux eū summiserat, ut
id faceret, per eam occasionē fieri posse
sperans, ut in suā potestatem illi demum
redirent, sicut olim fuissent sub imperio
Ioannis Galeati, eius nominis primi Me-
diolani Ducis. Crudeliter iste & superbē
imperauerat, sed largitionibus plurimū
poterat. Vidi sepulchrū eius in Carthusio

DE BELLO NEAPOL.

Antorū templo Papie, cumq; ex ijs quidā
Inter spectandum mihi uirtutē eius pre-
dicaret, ac sanctimoniam tribueret, cur,
inquam ego, sanctum appellas? Vides
ibi multorum populorum insignia depic-
ta, quos ille sibi nullo iure subegit. Tu
iste, nos, inquit, consuetudine quadam
sanctos vocamus eos, qui nobis benē fe-
cerint. Sanseuerinus, de quo diximus, eo
spectabat, ut rem suam familiarem auges-
tret. Habebat in matrimonio filiam ille-
gitimā, Mediolani ducis, qui non se-
cūs atq; filium ipsum adamabat, quod
nullos tum haberet grandioris aetatis 110
heros. Ante annos fere centum, Florenti-
ni, post diuturnum bellum devictos Pi-
sanos in suam ditionem perduxerant,
ijsq; ualde superbe imperabāt. Ad idem
fere tempus, Veneti subegerant sibi Pa-
tauinos, eaq; prima fuit ipsorum uicto-
ria in continente. Erat utriusq; ciuitat-
is par fere conditio, & eadem quoq; uo-
luntas. Nam, ut hi Venetos, ita illi grā-
uissime oderant Florentinos. Atque
ut dolorem suum, & iniuriam ulcisceretur,
te deliberata, cum à Sanseuerino
sam ipsis esset persuasum, cui propter
uirtutem plurimū tribuebant, quo tem-

pore

pore ad sacrum Rex ibat, maximo numero, uiri pariter ac mulieres, ad pedes ipsius projecti, magno fletu auxilium ab eo petere cœperunt, ac libertatem sibi restituti flagitabant. Ex familiaribus Regis, quidam, senatorij ordinis, Rabotus, cum proxime antecederet, conuersus ad eum: Triste, inquit, & miserabile est istud spectaculum, nec ullus est Italiae populus, qui tantas indignitates atq[ue] contumelias perferat. Aequissimum est, ut ipsum miserearis, & concedas, quod tantopere petunt. Hoc an fecerit, uel quod rogatus esset ab illis & pollicitationibus inductus, uel quod rei summa non inteligeret, dubium est. Rex autem, qui nesciret, quid illud sibi uellet, quod de liberteate dixerant, commiseratione quadam impulsus respondit, sibi placere ipsum postulata. Quod ubi Rabotus, de quo diximus, enunciasset: ac studium regis erga ipsos commendasset, illi sublato clamore, laetitiam suam significabant, & statim facto concursu, cum ad pontem Arni fluminis uenissent, Leonem illum pregrandem, columnę marmoreę superimpositū, quod est insigne Reipub. Florentinæ, demoliti, regis effigiem in

DE BELLO NEAPOL.

eam columnā collocabāt, sic, ut equo insidens, dextra teneret gladium, pedibus autem equi subiectum ac prostratum haberet Leonem. Hoc illi tunc quidem, ut nobis gratificarentur: sed postquam deinde Maximilianus Cæsar eō uenit, sublata statua, quam nobis posuerant, cōsimilem illi tribuebant honorem. Itali enim ferè student, sc̄p adiungunt semper potentioribus. quanquam certè Pisani, quorum est durissima cōdītio, mententur excusationem, quod meliore statutum affectent. Rex paucis diebus ibi cōmoratus, ubi Florentiam uenit, grauiter questi sunt de iniuria, quam accepissent, ob libertatem Pisaniis restitutam, in quo promissum ab eo nō seruatū esse, nec enim amei licere dicebant, ut ipsos in suo iure impeditet. Qui pro Rege uerba fecit, excusabat factum, eumq; dicebat non rectè accepisse illorum postulata, neque uelle ius ipsorum agere etigalia deteriora facere. Nouum itaq; cum illis paciū fecit, de quo sum dicturus, ubi de Petro Medices, & quid illi acciderit, primū exposuero. Quod is tam multa Regi permisisset, nonnulli eō leuius tulerunt, quod abegutē putarent redditū esse;

quę

quę bona fide accepisset. Et quanq; Pisæ
maximi sit momenti ciuitas, tamē si Rex
sibi uoluisset hyemare, opinor Florētinos
nō fuisse ei denegaturos. Vbi Florentiā
ergo reuertisset Petrus Medices, nemo
uultū fingebat, sed irati animi signa plen-
ticq; omnes dabant, propterea quod per
ipsum essent exuti facultatibus hjs omni-
bus, quas annis prop̄ centum maximo
labore atq; periculo sibi cōparassent ac
uidebatur illis prænunciare animus a-
liquid magni incommodi. His de cau-
sis, præsertim desiderio libertatis, quam
amissam esse iudicabant, constituerunt
illū extra Remp. eūcere, ab eoē consilio
non splendor huius familiæ, non gratia,
nō recens Cosmi & Laurentij ornatissi-
morum hominum memoria eos reuoca-
bat. Et cū earum rerū inscius ipse, tamē
si de infirmitate plebis nonnihil dubita-
ret, ad curiam uenisset comitatus, ut ad
Senatum referret, quid actum esset: non
fuit intromissus, & ex Nerlis quidam,
armatus, qui portam occupauerat, di-
cebat, non ei licere cum comitatu ingre-
di. Domum igitur reuersus cum sic esset
repudiatus, clientes ac famulos suos o-
mneis iussit arma capere, simul, quid
fieri

DE BELLO NEAPOL.

fieri uellet, & quæ sua esset fortuna, Paulum Vrsinum admonuit, gentilem ac familiarem suum. Nam quod inter ipsos quædam esset necessitudo, familia Medicensis, quæ potens erat & ampla, consueuit inde à Laurentio dare illis annum stipendium. Consilium eius hoc erat, ut factioni aduersariæ tui armorum resisteret: sed illico fuit concilatum ad libertatem, & populus ad armas concurrit. Eo cognito, statim profugii miserabili certè fato. Nam quæ plurimi annis fuerat potētissima domus, & Principibus ferè comparanda, quicquid habuit dignitatis, atq; splendoris, eo dimisit. Eam rem omnē cognoui ab legato Florentino, qui tum erat Venetijs, & grauiter tuli, quod nō esset meū secutus cōsilium. Quo enim tempore Venetias primum uenī, datis ad eum literis, numeri ab am, quibus rationib; pacificare posset. Hoc enim in mandatis mihi dederant Brissonetus atq; Verius. & Replacari poterat, si iter solum dediſſent aut ad summum si Liburnum ei permisissent. uerum ille meis acceptis litteris, alienē respondit. Postero die legatus ille, quem dixi, recitauit Seruarii

natui Veneto ex literis , quam obrem
profugisset: conatum esse Rempub. op-
primere, & comparare sibi dominatum,
auxilijs Arragoniorum, & Vrsinorum.
Idem legatus, pridiè cum nihil adhuc es-
set allatum , ualde amanter & officiose
multa mihi de illo confirmauerat , non
secus ac si ipsius esset cliens : nunc uero,
commutata fortuna, longè diuersum pu-
blicè dicebat, secutus mandatum Sena-
tus. Hic uidelicet est rerum humanarum
status, ut pleriq; omnes ad motum for-
tunæ se quoq; moueant. Post hæc nunci-
atum fuit , illum fugientem aduentare
Venetas , & regem honorifice admis-
sum esse Florentiam. Legatus deinde, cū
à suis domū euocaretur, discessit. Signifi-
cauerat enim illi, quam essent nacti tem-
pestatē, ea utendū esse. Biduo post, uenit
eò Petrus Medices, parū benē cultus. Ve-
neti autem, quod uerebantur, ne regem
offenderent, cūm non possent ei honestē
denegare hospitium, percunctando stu-
debant ex me cognoscere , quæ Regis
esset uoluntas. Ego, qui cuperem ei gra-
tificari, præsertim cum Rex nihil de il-
lo ad mescripsisset odiose, respondi exi-
stimare me, fugisse illum propter mobi-
litatem

DE BELLO NEAPOL.

statem uulgi potius, quam metu regis.
Itaque fuit admissus, & liberaliter exceptus, eis & famulis permittebatur esse cum telo. Et quanquam Cosmus Medicus olim impediuerat eos, quo minime Mediolanum obtineret, tamen ob eius familiæ uirtutem atque nobilitatem, in magnō ipsum honore habebant. Postquam in colloctionem ueni, prolixè de sua calamitate mihi commemorabat, amissis rebus omnibus. Hoc etiam inter alia uade hominem angebat, quod ex ipsis procuratoribus quidam recusasset ei subministrare pannū, quo se, suosque uestiret. Ego, quibus poteram rationibus eū confirmabam. Rex priusquam iret Florentiam, datis literis, eū accersiuit, sed ille pridiē eius diei profugerat, cumque ex nostris quidam, qui locum & hospitium Regi parabat in illius ædibus, de fugi cognouisset: cœpit illico prædari & dirupere, quicquid reperiisset, illata causa quod ipsius procuratores Lugduni magnam uim pecuniae sibi deberent. Is abstulit inter alia cornu quoddam insigni Monocerotis, præcij septem millium aureorum. Quicquid haberet opum præterea, deportari iusserset in quasdam alias ædes.

ædes. Id omne uulgo direptum fuit, sed
ornamenta quædam illius, & ad uiginti
aureorum millia, et pocula ualde precio-
sa, & signa quædam elegantissima, Sena-
tus sibi seruauit. Summa omnium quæ
amisiteo die, fuerunt ad centum
aureorum millia.

PHILIPPI COMI-

næi, Equitis, commentariorum
liber secundus,

LORENTINI postea
nouam fecerunt cum Re-
ge pactionem, & mutuo
dabant centum ac uiginti
aureorum millia, conce-
debant etiam quæ diximus, oppida, &
quò magis ei gratificarentur, insignia
suæ urbis mutarunt, & Gallicis consiv-
milia sumpserunt. ille inuicem in suam
tutelam atq; fidem eos recepit, & san-
ctissimo iurelurādo pollicebatur reddi-
turū se ipsis, quæ accepisset oppida, quar-
to mense post, quam Neapolim uenisset,
aut

DE BELLO NEAPOL:

aut eò citius, si forte ante id tempus
Galliam rediret. Commoratus apud
eos paucis diebus, Senam, inde Viterbi-
um petiuit. Eo in oppido constituerat
hostes morari, nostrumque aduentum ex-
pectare, & si res ita ferret, prælio nobis
scum decertare, quod & Alphonsi
gis, & Alexndri Ponitificis legati, Ve-
netijs mihi dicebant. Ferdinandus enim
Alphonsi filius, Romam se receperat
& ipsum Alphonsum, cui magnam plen-
rique tribuebant fortitudinem, Vitel-
bium usque uenturum esse cum exercitu
putabam, filio relicto Neapoli præsidio.
Locus enim ille uisus mihi fuit ualde o-
portunus, ubi nos exciperet, eò quo
haberet à tergo tum suum tum Ponti-
ficiis & Vrbinorum agrum omnes
in quem, si quid accidisset incommodi,
absque maiori ullo periculo facilē hi-
buisset receptum. Arcem Viterbij Re-
occupauit per Cardinalem Ostiensen
eius loci prefectum, & mirabar cū ab
mihi redderentur literæ ibi scriptæ,
tunc primum cœpi cogitare, esse Deum
qui profectionem nostram gubernare
meque pœnitiebat, quod paulò ante fuc-
hortatus Regem per literas, ut cum ad
uersarijs,

uersarijs, qui tū honestas deferebāt con-
ditiones , pacisceretur . Aquapendens
oppidum et Mons Faliscorum, & quic-
quid est in ea regione , in potestatem re-
gis concessit prius quam Viterbium ille
ueniret. hæc omnia cognoscebam ex li-
teris tum Regis, tum ijs, quæ mitteban-
tur ad Senatum Venetum. Illinc Romā
profectus uenit in agrum Vrsinorum,
qui statim in ipsius fidem ac potestatem
se permisit, authore Carolo Vrsino, qui
eius rei mandatum habere se dicebat à
suo parente, qui militabat Alphonso.
Nam Itali suo quodam more diligenter
prouident, ne infirmiores sequātur par-
tes , ideoçp etiam belli tempore solent
aliquando communicare sua cum hosti-
bus, & sunt intenti ut cognoscant in ut-
ram partem inclinet fortuna, Brachia-
ni, quod est Vrsinorum ditionis oppi-
dū, locuples & copiosum, exercitus no-
ster cōmode sese refecit. Inde Rex eum,
quem supra diximus Cardinalem, misit
Ostiam, oppidum maritimum, ut Ro-
mam, quæ est in propinquo, contineret
in fide & amicitia. Tenebant illud oppi-
dum Columnēses, qui nostrarum tunc
erant partiū, opera et intercessione Car-

DE BELLO NEAPOL.

dinalis Ascanij, qui frater erat Medioli
ni Ducus, eumque ualde oderant Viri
Natae due familiæ, quam latè Romanæ
Ecclesiæ patet imperiū, suos habet clien-
tes atque deuotos, perpetuæque sunt inter-
sos turbæ & offensiones. Quod nisi mihi
lū hoc interueniret nōs locis, nullus Italiæ
populus meliori conditione aut equo
uteretur imperio, propterea quod nullus
serè pendent tributū, & Remp. habet
ne constitutā, quia Roma Pontifices p-
runque sunt et ipsi docti, & homines pra-
ciunt idoneos; sed nemo credat, quam
malis occasionem prebeat factiones illae
due. De Columnensibus, et quemadmo-
dū à nobis defecerint, postea sum dictu-
rus. Præter eū Cardinalē, rex Ostiā qui
que miserat Peronē Bassum, qui pau-
antè diebus attulerat uiginti aureorū mil-
lia, que Mediolani Dux paulo antè res-
mutuatus erat. Attribuerat autem illis Re-
ad quingentos equites, & duo Heluci-
rū millia, quibus prægerat Comes Lin-
cus, et Alegrius, & ipsorum propositi erant
ut trajecto Tiberi, Ferdinandū, qui Ro-
mę erat, commeatu intercluderent, aux-
ilio Columnensiū, quibus amplissimam
dabat stipendia. Sed hoc in loco uan-
concurro

concurrunt, de ijsq; singulis aliquid nobis est dicendū. Rex antequam Viterbiū uenit, legatos Romam miserat, & in his Tremoliū ad Pontificem, ut de pace ageant, quoniam ille iam initium aliquod eius rei fecerat, ut Italorum fert consuetudo. sed interea Pontifex, nocturno tempore in urbem recuperat Ferdinandum cum copijs, & nostros legatos comprehendēs, eodē die dimisit, Ascaniū uestrō Cardinalem, & Prosperum Colunam captiuos detinuit, qd nōnulli ferebant ipsorum uoluntate fieri. Eo toto itinere, nō amplius biduo Rex uno aliquo in loco morabatur, & multo commodius euenerat omnia, quam polliceri aut optare sibi potuisset ipse. Pontifex ubi uidit eū tanto successu et celeritate progredi, permisit, ut Romam ueniret, quanquam sanè ut prohiberet, non iam in ipsius erat potestate. Ferdinandus autē noctu clam discedens, Neapolim reuertit, deductus aliquousq; à Cardinalibus aliquot. Regi obuiam processerunt Cardinales ac Senatores magno numero, & hospitiū fuit ei tributū in urbis ea parte, quā Columnenses inhabitant. Pontifex in Adriani molem se recepit. Nonne autem mirum

DE BELLO NEAPOL.

debet uideri, et Regem Alphonsum, cui
ius tanta erat opinio uirtutis atque scientia
militaris, eiusque tiliū & Vrsinos, qui plu-
rimum h̄s locis poterant, non uisse au-
tos committere suam salutem urbi Ro-
mæ, presertim cum satis perciperent
Mediolani Ducem & Venetos iam co-
nari defectionem, & de foedere consili-
re. Nam si Viterbij aut etiam Rome, sa-
tē per aliquot dies nobis illi restitissent
ilicò fuisse initum illud foedus: at con-
lum Dei cogitationes captumque nostri
excedebat. Ante quām Romam rex u-
nit, concidit aliqua pars muri, & quām
eō uenisset, collapsus etiam fuit ille mu-
rus, quo cingit Adriani moles, in qua
Pontifex se abdiderat, quod pr̄ter ali-
os duo quidem Cardinales mihi recita-
runt, qua quidem in re significationem
aliquam & omen inesse crediderim.
Sed nunc mihi de Alfonso nonnulli
sunt explicanda. Ab eius patre nobili-
tas propè omnis defecerat, ut initio libi
diximus, qui cum externum auxilium
diu frustra expectassent, in gratiam re-
dierunt, & ex ipsis nonnulli, cum Ne-
apolim reuertissent, per fidem circum-
uenti, capti fuerunt ab eo circiter uiginti qua-

ti quatuor, quos ab eius morte Alphon-
sus filius necauit omnes, ac supplicium
quoque sumpsit de principe Rhosanæ, &
Duce Sessæ fortissimo uiro, quos pater
aliquando simili fraude circumuenierat.
Ille in matrimonio habebat Ferdinandi
sororem, & quanquam grauiter eum of-
fenderat; tamē, quod data fide ad ipsum
uenisset, non erat æquum, ut uim ullam
pateretur. Comprehensus autem, in te-
rrimum carcerem abiectus fuit, post
etiam ipsius filius, adolescens ualde for-
mosus, annorum circiter quindecim,
cumque regni summa deferretur ad Al-
phonsum ille iā totos uigintiquinque an-
nos fuerat in uinculis, neque multo post,
Alphonsus captiuos in Ischiam insulam
Neapoli uicinam deportari ac interfici
iussit omnes, præter unum & alterum.
Crudelitatis & iracundia ipsius admi-
nister fuerat, è Mauritania, quidam ho-
mo barbarus atque ferus, qui perpetrata
eçde, domū rediit illius mandato, ut faci-
nus illud maneret occultum. Erat Fer-
dinandus ingenio ualde truculento &
inconstanti. Nam & inter epulas ac in
conuiujs cum læticiam ac hilaritatem
præseferret, iubebat homines compre-

DE BELLO NEAPOL.

hendi, & uitæ periculum illis creab.
Ad hunc modum cepit & postea nec
uit Iacobum Picinini, Francisci Sfortia
Mediolani ducis, legatum, tametsi ri
mor erat, Sfortiae uoluntate hoc eueni
se, quod excellentem hominis uirtutem
qui magnas haberet per Italiam clienti
las, ambo metuerent. Breuiter, nihil en
in eo humani, nihil commiserationis
quod etiam ipsius propinquus & necessi
tatis profitebantur. In populum uehementer
fuit iniquus, & nullum mercaturæ g
nus non exercebat, adeo sordidus & ill
beralis, ut etiam porcos distribueret sag
nandos, alieno sumptu, quo essent ue
dibiliores, quos si contigisset perire, tu
eos qui suscepissent alendos, damnum
præstare oportebat. Per Apuliam, qua
ti uellet, emebat quicquid erat olei,
frumentū alijs in locis, antequam matu
ruisset, & quanti omnino poterat, diue
debat. Quod si forte propter earum re
cipiā remitteretur precium, cogebantur
tamen homines ad ipsius arbitrium atq
præscriptum emere, & quandiu supp
teret ipsi quod uenum daret, nō licebat
alijs quicquam distrahere. Ex nobilitatibus
qui tenui familiaritatem curabant, & paul
erant

erant lautiores, ab ijs pecuniam & quicquid eius animo adlubuisse, mutabatur, aut etiam inuitis eripiebat, & passim habebat equorum greges, quos alij cogebantur ei propagare & enutrire. Patris ingenium referebat Alphonsus, uterque crudelis & libidinosus, & impius. Nam & foemini compluribus uim fecerunt, et Ecclesię nullū deferebat honorem, imo prefecturas Ecclesiarum uendebant, & Ferdinandus Episcopatum Tarentinum Iudeo cuidam uenedit, tredecim aureorum millibus, qui illum suo filio, quem nostrae religiosis esse diceret, comparabat. Abbatias autem, & id genus alia, seruulis suis & familiaribus, pro mercede dabat, non nunquam etiam sub conditione, scilicet ut accipitres ad certum tempus sibi curarent, ac mansuefacerent, aut simile aliiquid. Alphonsus, solenne illud & ab Ecclesia sanctum, quadraginta dierum ieiunium, cōtemptim habebat, neq; peccatorum expiationem quærebat, neq; corñā domini quicquā ad se pertinere putabat, et ut paucis omnia dicā, nihil erat illis impurū magis & sceleratū. Putant nonnulli, qd si Alphonsi filio, Ferdinand

DE BELLO NEAPOL.

do, longior uita cōtigisset, superaturum
fuisse utriusq; nequitiam & improbita-
tem. Mihi quidem uisus fuit admodum
demissus ac benignus, uerum id fortal-
ibus duris & asperis potius, quam ip-
us indoli tribuendum est. Dicat aliquis
odiose hæc à me recitari: sed affirmat
possim, & religiose quidem, nullum hu-
interuenire affectum, & eò solum illi
commemoro, ut quam sit potens & iu-
stus Deus, omnes intelligant: Nec enim
illum flagitium dimittit impunitum,
hic uiderimus quomodo Carolum re-
gem adolescentem, nec rebus, nec ho-
nibus idoneis instructum, excitarit;
eos reges tam prudentes, tam locupleti-
tes, tam exercitatos militiæ, quibus ad g-
rendum bellum nihil etiam decesserit, mul-
ctaret. Qui tametsi multo ante præuidi-
rent eam imminere tempestatem, tam
inopes consilij & uelut attoniti, non po-
tuerunt eam à se depellere. Sola enim ar-
Neapolis impetu nostrorum aliquan-
diu sustinuit. Non intenuisse igitur Al-
xander pontifex, Gallos eo uehisse dict-
bat, cum ligneis calcaribus, & crètam so-
lum prætulisse manibus, ut inscriptione
facta, hospitijs idoneum locum sibi de-
ligeat

ligerent. De calcaribus autem eò dicebat, quòd dum nostri homines, ociosi per urbes obequitāt, seruuli soleant ipso rum calceis imponere cuspidē aliquam ligneam, quæ sit calcarium loco. Nec enim frequenter admodum in ea profesione nostri gestarunt arma, et ab Asta Neapolim usq; Rex quatuor solū menses ac dies undeviginti cōsumpsit. Quare non dubitem affirmare, & multos per Italiam noui honestissimos viros, qui idem iudicant, hanc uidelicet plagam illicis infictam fuisse à Deo, ut reliqui principes omnes ipsum reuereantur & ius cuiq; suum reddant. Nam illi non modo regnum ipsum & quicquid haberent opum, sed existimationem etiam amiserunt omnē, et ex ipsis uno anno tres evita decesserunt. Ferdinandus enim, qui magistri illius Alphonsi regis, prudentissimi & optimi viri filius erat illegitimus, cum uideret à nobis impendere sibi discriimen, necq; posset resistere, magnopere angebat in animo, & eò uehementius, quò magis de sua filijq; sui uitę turpitudine cogitabat, & quò grauiorem iustitiamq; populi contra se offensionem esse sciebat. Nam et si crudelis erat, tamen in-

DE BELLO NEAPOL.

genio præstabat, & ex ipsius familiaribus nonnulli mihi confirmabant, cum facellum quoddam dirueret, repertum suisse libellum, in quo perscriptum esset, quicquid postea pertulit incommodeorū, eumq; ubilegisset, paucis quibusdā achi bitis, in ignem conieciisse. Ad eū dolorē hoc etiā accessit, qd ipsius filius Alphōsus, et ex eo nepos Ferdinandus, huic famē de regis aduentu, fidem non habebant. nam hi contēptim ferēde re tota lo quebantur, & grauitē interminati, dice bant, se cū exercitu nobis obniā processū ros, ad Alpes usq;. Ipse uero, qui periculū magnitudinē intelligeret, per legattū suū, Camillū Pandulphū, ualde sollicita bat regem de pace priusq; Vienna disce deret, quā ut impetraret, pollicebatur de pendere uectigal annū, ad quinquaginta aureorū millia, paratus etiā, fidē et ius iurandū præstare, et regnū ei ferre acceptū, cunq; uideret ad pacem nullum adi cū sibi patere, morbo correptus interijs, expiatis antea peccatis, uti spero, et Deo reconciliatus. Alphonsus aut, qui tam fū erat immanis per omnē uitā, et qui adeo magnū habebat usum armorū, sua spon te, prius quam Roma rex digredere, ad ministras

ministrationem omnem depositit, & tan-
tus ei timor incessit, ut noctu perpetuo
exclamaret, audire se aduentantes Gal-
los, & non homines tantum, sed arbores
etiam & saxa, nomen Gallicum sona-
re. filium itaq; suum, ubi Roma Neapo-
lim rediisset, in regni possessionem mi-
sit, & inauguratione facta, iussit obe-
quitare per urbem maximo cum co-
mitatu. Quo facto, fugam in Siciliam
adornauit, cum sua socrū, quæ soror e-
rat Ferdinandi Castiliæ Siciliaeç; regis,
Et cum eius rei fama ubiq; percrebui-
set, in primis autem Venetijs, non idem
erat hominum iudicium. dicebant alij
profectum ad Turcarum Cæsarem: alij
decedere ex regno iactabant, in grati-
am sui filij, qui populo esset acceptus.
Mea uero semper fuit ea sententia, ut
dicerem, pauore consternatum profu-
gisse. Nemo enim, qui sit crudelis, uir
fortis & animosus esse potest, ut in Ne-
rone & id genus alijs Tyrannis uide-
re licet. Tam autem erat exanimatus, ac
fugæ cupiens, quod ex ipsius familia-
ribus cognoui, ut socrui suæ diceret,
quod nisi è uestigio discederet, se re-
licturum ipsam. Et cum illa solum tri-
dui

DE BELLO NEAPOL.

dui spaciū atq; moram peteret; hoc enim sibi deesse ad explendum annum, quem uolebat uideri fuisse totum in eo regno: ille respondit, nisi pateretur se discedere, eiecturum sese per fenestram, &c, nonne auditis, inquit, omnes homines inclamantes nomen Gallicum? Sic igitur perterriti profugerunt. Præter uina quædam generosa, quibus delectabatur, & uaria genera seminum, ad rem hortensem, & ornamenta quædam atq; signa, & aliquā pecuniae summam, nihil asportauit: reliqua omnia in arce Neapolis reliquit. Cum in Siciliam uenisset, Messanam profectus, & monachis aliquot secum deductis, uotum faciebat, uelle in posterum abstinere ab omni administratione, & suscepito eo uitæ gene-
re, magnam præ se ferebat sanctimoniam, beneficus admodū erga pauperes. Erat eius propositi, uelle commigrare in Hispanias, & Valentia quoddam uitæ monastice genus amplecti, eoruq; more uestiri, sed calculo grauiissime adflictus, aliquāto post decessit, & quoniā antea-
etæ uitæ maximopere ipsum pœnituit, ut accepi, sperare licet, Deū illi suam in-
finitam gratiam atq; misericordiam com-
muni-

municasse. Eius filius Ferdinandus, ad quem nuper erat delata rerum summa, ut diximus, cum arbitraretur fuga sui patris offensiones omnes remissas, collectus quam potuit maximas equitum & peditum copias, & ad Sangermanum, quod est in aditu regni oppidum, condidit, & quicquid omnino necessarium esset, procurabat. Est ibi Liris fluuius, qui pedibus nonnunquam transiri potest, deinde mons uicinus et superimminens oppidum efficit munitum. Atque hic demum, qui familię Arragonice fauabant, cooperunt rursus in spem aliquam uenire. Rex interim erat Romae, commoratus ibi per dies uiginti, in magna frequentia exterorum hominum & Cardinalium, in quibus erat Ascanius. Hi prope omnes ualde pontificem oderant, eu meque cogitabant deturbare loco, & creare nouum, eoque res processit, quod ex fide dignis accepi, ut semel atque iterum iubarent deduci tormenta et machinationes, quibus Adriani molem, in quam ille se receperat, euerterent, et nisi Regis intervenisset authoritas atque gratia, perfecissent quod constituerant. Arx enim illa non possit uim ullam maiorem diu sustinere.

DE BELLO NEAPOL.

stinere. Et quoniā muri aliqua pars nū
per collapsa fuit, ut antè diximus, mul-
tò maior alacritas studiumq; oppugnan-
di maius illis iniectum est, & significa-
tionem aliquam esse dicebant, quæ di-
uinitus accidisset. Inter alia insimulabāt
eum empti Pontificatus, et uerè quidem
istud; sed Cardinalis Ascanius autor fu-
erat eius uenditionis, et amplissima idcir
comunera acceperat, quoniā et ipse Pon-
tificatū ambiuerat. Et quanq; grauiter in-
ter se dissidebant, tamē uterq; meo iudi-
cio, de suo iure discessurus erat, et permis-
surus aliū quēuis eligi, fortasse aliquē eti-
am nostrę gentis atq; factionis. Et uideri
possit rex minus bene sibi consuluisse,
quod non eōrē deduceret, sed quoniā as-
dolescens erat, & hominibus idoneis ca-
rebat, quod pacisci maluit, prudenter ab
eo factū esse iudico. Fuiſſet quidem res
insignis et memorabilis ad posteritatē, si
statum ecclesię Romanę, tunc in primis
ualde corruptū et impurū, emendasset,
nā necq; facultas ei deerat, necq; uoluntas
etiā, sed opus in eo fuiſſet magna quadā
dexteritate lectissimorū hominū, quibus
ipſe deſtitutus erat, ut non ſemel antea
demōſtrauimus. Itaq; tranſegit pactis aे-
liquan-

li quanto durioribus, quę res et offensio-
nē excitauit, & fœderi, de quo postea di-
cēmus, occasionē pr̄ebuit. His aut̄ condi-
tionibus pactum fuit, ut Pontifex et Car-
dinales omnes pacem inter se colerent,
aut absentes etiam Cardinales fructum et
emolumētū sui ordinis perciperent, ut
Pontifex quatuor eius regiōis oppida in
fidē regi permitteret, ut Turcarū Cesaris
fratrem, quę maximis pr̄emijs custodien-
dū acceperat, regitradere. Adiecta fue-
runt etiā nōnulla, quę propriè ad senatū
Cardinalium pertinebant. Pro ijs rebus
omnibus obsidem dabat, filium suum,
Valentiæ Cardinalem, ut cum rege Ne-
apolim iret legatus, eumq; rex in summo
habebat honore. In gratiam autem re-
gis, Pontifex duos creabat Cardinales,
Brissonetum & Episcopum Cenoma-
norum, familie Lucenburgicæ. His re-
bus confectis, rex in uiam se dabat, ami-
cissime, ut quidem uidebatur, à Pontifi-
ce dimissus. Verū Cardinales octo, qui
compositionē hanc grauiter serebant, fa-
ctionis Ascanij oēs, Roma discesserunt,
tametsi nōnulli dicerēt Ascanium agere
simulatē, eiq; cū Pontifice non male cōue-
nire. Sed de eo nihil affirmare possum.

Frater

DE BELLO NEAPOL.

Frater quidē eius, Mediolani Dux, non dum offensionis ullum signum nobis dederat. In itinere cum non longe nostri processissent, Valentiae Cardinalis, obfes, profugit. Postero die rex oppugnazione cepit Castelfortinum, interfectis omnibus, qui intus erāt, propterea quod is, cuius erat oppidum, accepto à rege stipendio, cum esset Vrsinæ factionis, ad hostes defecerat. Inde progressus, arcem quandam Marchionis Piscarie, cum per octo circiter horas oppugnasset, uicepit, & eos qui intus erant, in hostium numero habuit. Post, Sangermanum petebat, quod sedecim ab eo loco miliaribus abest, quod ad oppidum Ferdinandus rex omnem suum exercitum conuenire iusslerat, positis ibi castris, ut supra diximus. Aut hic enim, aut nusquam alibi resistendum erat. Sed ille, tametsi præmiserat, qui aditum quendam, sex ab oppido miliaribus, à nobis defenderent, discessit nullis ordinibus antequam rex eò ueniret. Primam aciem ducebat Gius-
sius, & cum nostri aditum illum, qui est inter montes, nullo resistente occupassent, Rex Sangermanum uenit. Ferdinandus autem, ubi Capuam uenisset, uix cum

cum paucis quibusdam in urbem recep-
tus fuit, nec diu moratus, abiit, cohorta-
tus eos ad fidem atq; constantiam, inie-
cta spe sui redditus in posterum diem.
Quod fore suspicatus erat, id accidit.
Quos enim ibi in præsidio reliquerat, ij
non expectato ipsius redditu, quod iusse-
rat, Nolam iuerunt. In his erant Virgili-
us Vrsinus, cū nepote suo, et Comes Pe-
tilianus, qui capti à nostris, iniuriam sibi
fieri, & per fidè, quam rex ipsis dedisset,
circumueniri se querebantur, & uerè qui
dem, sed literæ quibus cautum ipsis fue-
rat, nondum erant eis traditæ. Dimissi
tandem absq; mulcta, nonnihil suarum
rerum, quas nostri cepissent, desidera-
runt. Sangermano Rex Calenum petiit,
duobus à Capua miliaribus. Eò uenerunt
Capuani, & facta compositione, regem
& exercitum eius omnem in urbem rece-
perunt. Postridie cum Auersam, medio
itinere oppidum inter Capuam & Nea-
polim, uenisset, Neapolitani legatos de-
pace mittebant, & postq; idonee illis ca-
uisset, eosq; suis legibus usuros esse con-
firmasset, pacificarunt. Eò Rex præmisit
Marescallum Gium, Stephanum Ve-
tium, & Gannæum Iureconsultum, ut

DE BELLO NEAPOL.

omnia procurarent. Ferdinandus, ubi nobilitatem omnē atq; populū sumptis armis à se deficere, et ad bonorum quoq; direptionē properare cognouit, ingressus nauim, in Siciliā contendit. Incredibile est, quanta letitia et cōgratulatione regem exceperint Neapolitani. Obuiā ei processerunt etiam Arragonicæ domus beneficiarij, in primis autem ij, qui sunt familiæ Carafficæ, qui censum annum habebant ab his regibus, ad quadraginta aureorum millia. Reges enim ijs locis non sua tantū sed et aliena sepe largiuntur, & pauci sunt, quorū possessiones nō dependeant uel à regibus, uel aliunde. Maxima igitur erat, ut dixi, hominū letitia, propter depulsam à se tyrannidē. Preter arcem Brundusij, et Gallipolim, Apulia tota repente ad nos defecit, Calabria quoq; tribus exceptis oppidis, & arce Rhegij, uerū id accidit nostra culpa, qd nulli qui in fidem ipsos reciperent, miserent. Tarentum, Hidruntū, Monopoliis, et quę sunt ijs locis alia oppida, triduiter obuiā nobis ibant, ac missis legatis, fidei nostrę ac potestati sese dabāt. Idem faciebant ex principib; & nobilitate pleriq; oēs, ac frequentes Neapolim ad regem

regem conueniebant, Salernitanus, qui
īā ante noster erat, item Bisignianus, Mel-
itanus, Soranus, Fundensis, Atripaldu-
nus, & cōplures alij. Solus Marchio Pi-
scarię, qui ditionis est Pōtificię, nec ueni
ipse, nec legatos etiam de pace misit: duo
quidam alij, quorū possessiones rex largi-
tus erat Albinio, in Siciliā profugerunt.
Ferdinandus fugiens reliquerat in arce
Neapolis Marchionem Piscarię & Ger-
manorum aliquot cohortes. In Siciliam
autem profectus erat, ut Alphonsum pa-
rentem de auxilijs sollicitaret. Eius patru-
us Fridericus habebat classem mediocrē
instructam, & interposita fide, bis cū re-
ge collocutus, petebat, ut nepoti suo par-
tem aliquā regni & nomen regium con-
cederet, item ut sua suaeq; coniugis bona
sibi permitteret. Quod pro se postulabat,
non erat magni momenti, quoniam hæ-
reditatis paternae deteriorem & mini-
mam partē acceperat. Rex tum ipsi tum
nepoti amplas deferebat in Gallia pos-
sessiones. Illi autem recusabant, & rea-
gi tamen non erat integrum amplius
concedere. Nam si quod petebant, im-
petrassent, ad primā quanq; occasionem
nouos excitallent motus. Arcem Ne-

DE BELLO NEAPOL.

apolis defendebant Germani. nam Mat
chio Piscariæ cum nollet obsidionem
ferre, discesserat. Quod si nostri in uici-
nam insulam maioribus aliquot tormen-
tis adductis, aditus omnes atq; loca de-
fendissent, facile expugnassent, & reli-
qua deinde in suam potestatem sine ne-
gocio redegissent, uerum dabant se uo-
luptatibus atq; delitijs, tantosq; libi sp̄i-
ritus & arrogantiam sumpserant, pro-
pter opinionem sciētiæ bellicæ, ut Italos
omnes ualde præ se contemnerent. Rex
etiam in tanto rerum successu, nihil seriū
aut graue cogitabat, sed intentus erat lu-
dis atq; iocis, & subinde huc illuc animi
recreandi causa, per urbem & foris obe-
quitabat. Et quoniā de tributis atq; uecti
galibus multum remiserat, ualde erat ac-
ceptus multitudini, quæ tametsi leuis fe-
rè sit & infirma, tamen propter ea benefi-
cia credo fuisse in fide permāsuram. Sed
in eo ualde nostri peccabant, quod nob̄
ilitatem indignè tractarent, eos præsertim
qui partium fuerant Andegauensium, à
qua familia rex omnem actionē atq; ius
belli acceperat. Interiectis aliquot die-
bus, dum hæc geruntur, Germani occul-
tè à nobis sollicitati, facta ditione arcē
tradunt

tradunt Belum istud Deus planè gubernabat. nam sæpenumero & grauissimè quidem, à nostris erratū fuit, & quoniam pleriq; beneficium hoc Dei non agnoscabant, maxima fuit secuta rerum commutatio, & subita quidem. Ac sicut per estatē in ijs locis, quæ sunt ad septentriōnes, sol, ubi occidit, minimo pōst interuallo & spacio temporis oritur uicissim ac dēnito conspicitur, sic etiam illa, quæ nobis affulsi fortuna secunda, repente evanuit, & tristem sui memoriam reliquit, magno certe Reipub. detimento. Nisi enim moribus & ingratitudine nostra Deus fuisset offensus, Turcarum Cæsar non minus facile potuisset exturbari, quam Alphonsus. Erat enim ignauus, & ipsius fratem hominem bellicosum atq; audacē, rex in sua tum potestate habebat, quem ille propter uirtutē magnopere metuebat. Deinde qui sunt sub ipsius ditione Christianæ professionis, ad defectionem pleriq; omnes spectabant, & ab Hidruento, Apolloniam usque, solum est interuallum sexaginta milliarium, & inde Constantinopolim, iter ad summum, octodecim dierum, in eaq; regione tota, præter unū & alterum op-

DE BELLO NEAPOL.

pidum nihil est firmi atq; muniti, eamq;
incolunt Albani, Sclauoni, et Gr̄ci, ual
de frequentes. Qui de progressu regis
atq; uictoria certiores facti per suos ami
cos, Venetijs & ex Apulia, nunciabant,
quò minus deficerent, nihil sibi præter
occasione deesse. Quod ubi rex cognos
uit, legatum cō misit Archiepiscopum
Dyrrachiensem. Is, incredibile est, quām
multos ibi repererit cupidos rerū noua
rum, & in his, quām plurimos illustrī lo
co natos, nepotes etiam & propinquos
Constantini, qui Monferratensem agrū
nunc administrat, et tunc occulte mecum
erat aliquandiu Venetijs. Ad eum perti
nebant Macedonia, & Thessalia, & As
pollonia, & Scodra & Croia, quę quidē
oppida ipsius pater, nisi fallor, Venetis
oppīgnorauerat, qui Croia deinde amis
sa, Scodram ex pacto Turcæ concesse
runt, quod quidem oppidum Constan
tinus tunc facile receperisset auxilio suorū,
nisi Dyrrachiensis impedimentum attu
lisset. Hunc in ipsis finibus expectabat
Constantinus, & ego ualde hominem ur
gebam, cū esset Venetijs, ut discederet.
uisus enim est mihi parum taciturnus.
Ipse uero magna pollicitus, dicebat se fa
cturum

flusū aliquid præclarū. Sed in eo ipso tē
porc mortuus est Turcarum Cæsarī fra-
ter, quem Romanus Pontifex regi capti-
uum dederat, uti dictum est. Quod ubi
Veneti resciuerunt, cogitabant statim
enunciare in Turciam, & ne quis ante-
uerteret, mandabant, ne qua nauis ea no-
ste exiret inter duo illa castella, quæ sunt
in aditu maris atq; eius sinus, qui ad i-
psos pertinet. Excubitores etiam eò di-
sponebant, ne minora nauigia, cuiusmo-
di plurima sunt in propinquo, trāsirent,
nam eum nuncium sciebat uehementer
gratum esse futurum Turcarum Cæsari.
Accidit autem, & importunissimè qui-
dem, ut ea nocte Dyrrachiensis illinc
solueret, ut Constantino, qui præcesse-
rat, sese cōiungeret, instructus armis at-
que telis, quæ distribuerentur in eos, de-
quorū virtute atq; fide compertum habe-
bat. Sed cū ad eum locū, ubi illi excuba-
bant, uenisset, captus unā cum famulis,
custodiæ mandatus fuit, & ademptis ei
literis quas haberet, Veneti rē omnem
ex ihs cognouerunt, reliquis autem in ea
naui permissum fuit, progredi. Retulit
mihi deinde Constantinus, Venetos e-
nunciasse omnia non solum Turcæ, ye-

DE BELLO NEAPOL.

sum etiam eius præfectis, qui sunt ad finnes. Et nisi per quendam Albanum, ad quem ea nauis pertinebat, qui ipsorum permisso, ut diximus, progressus erat, certior fuisset factus de eo quod accidere, in summo erat discrimine, sed ubi cognouit, in Apuliā mari profugit. Nunc uero poscit argumentum, ut de Venetis dec̄p; mea legatiōe aliquid referā. Missus eō fui, primum, ut gratias agerem, quod tam liberaliter et amicē respōdissent illis, quos ante me rex miserat, deinde, ut si omnino possem, in fide ipsos & amicitia continerem. Nam quod & opibus & industria, & administrandi peritia, plurimum possunt, facile ipsis erat institutum regis per Italiam euertere. Cum à rege discederem eō profecturus, quod fuit Astæ, aderat Sforcia, Mediolani Dux, & quō commendationē essem, literas ad suum legatum, qui Venetijs erat, mihi dabat, cum eoq; multus mihi deinde fuit usus. Huic dabant Veneti centum aureos menstruos, & domicilium instruētū, & treis nauiculas, quibus animi causa uteretur; ipsorum etiā legatus tantundem habebat Mediolani, demptis nauiculis, Iter mihi erat per ipsorum urbes, Brixiā,

xiam, Veronam, Vicentiam, Patauium.
 Hi omnes ample & honorifice excipie-
 bant, obuiam progressi, & ubi in diuer-
 sorium deduxerunt, hospiti mandabat,
 ut ipsorum sumptu copiose & liberali-
 ter omnia subministraret. Egregia qui-
 dem & honesta ratio: sed qui supputet
 ea quæ in fidicines & id genus alios e-
 rogantur, parum reperiet emolumenti.
 Quò die Venetas uení, obuiam ex is-
 plis multi prodierunt, ad quinque mil-
 lia passuum. Hic est locus, ad quem Pa-
 tauio uenitur secundo flumine: ibi inter-
 misso continente, mare incipit, & paratae
 sunt nauiculæ ualde commodæ, & stra-
 te intus tegumentis sericis, ad considen-
 dum. Mare ibi italde est placidū, nisi cū gra-
 uior aliqua tempestas oritur, ideoq; o-
 mnis generis pisces ibi maximo numero
 capiuntur. Val de mirabar cum situm ur-
 bis inspicerem, tam multas templorū tur-
 res, ac tantā edificiorum molem, in ipso
 mari. Nauigij enim uulgò itur, eorumq;
 est infinitus ibi numerus. Incredibile est,
 quam multa sint circa urbem monacho-
 rū collegia, magnifice et sumptuose stru-
 cta. In ipsa uero urbe, præter eos mona-
 chos, qui à mendicando nomen habent,

DE BELLO NEAPOL.

& præter alia templa sunt parœcīæ ad
lxxij. In eo quem dixi loco, qui ab urbe
quinquaginta milliaribus abest, excipiebat me
uigintiquinque nobiles, elegantissimè cul-
ti, & cum proprius urbem deduxissent in
templū quoddam diuō Andree sacrum,
aderant totidem alii nobiles, cumque his
legati, Mediolanensis ac Ferrarensis, &
cum peramicè salutassent, sumpsimus a
lia paulò maiora nauigia, splendidiissime
exornata, in quib⁹ singulis cōsidere poter-
at quadraginta, mihiq⁹ locū tribuerunt
medium inter eos duos legatos, qđ ho-
noris causa facere cōsueuerunt. Eo comi-
tatu deducebat me per magnum riuum,
qui medium urbem diuidit, ea latitudi-
ne, ut etiam triremes alięq⁹ maiores
naues illac transeant, eoq⁹ nihil est ele-
gantius. Quę sunt utrinq⁹ domus, ualde
sunt amplae & sublimes, è saxo cōstructe,
omnes atq⁹ depictae: sed quā paulo sunt
uetustiores, ex candido marmore sunt e-
dificate, quod ex Istria ad ipsos importa-
tur. Dici uero non potest, quām habeant
splendidam & magni precij supellectilē.
Ego sane florētiorem ciuitatē non uidi:
legatis & exteris hominibus maximū de-
ferunt honorē, et summa prudētia Rem-
pub. ad-

pub. administrat, & sacra omnia religio-
sissimè procurant, eoç potissimum mea
quidē sententia, Deum habent propitiū.
Hi, quos dixi, quinquaginta nobiles,
perpetuo comitati hospitiū mihi præbu-
erunt in Abbatia diui Gregorij. Postri-
diè cùm accersitus ab illis atq; deductus
in senatū uenisse, quas à rege habebā li-
teras, Duci Reipub. dabam. Is summus
est ibi magistratus, & creator perpetuus,
eumq; ut regem aliquem habent in ho-
nore, & tametsi per se parum ipse potest,
absq; communī senatus consilio atq; uo-
luntate, tamen qui tunc præerat, ualde
magnam obtinebat authoritatem, ob
singularem prudentiam, & rerum Ita-
licarum peritiam, & summam ipsius hu-
manitatem. Eo die nihil fuit actum præ-
terea, & acceptis à me literis, per curi-
am circumducebant, ut structuras & æ-
dificia spectarem. Est ibi templum diuo
Marco consecratum, ipsi facellum uo-
cant, longè pulcherrimum & ornatissi-
num. In eo est is, qui appellatur thesa-
rus, toto terrarum orbe celeberrimus.
Ea sunt ornamenta quædam eius tem-
pli, & uniones, ad quatuordecim, omni-
um, quos ego uiderim, longè maximi,

non

DE BELLO NEAPOL.

non expoliti tamen, et coronę duodecim aureæ, quibus solebant antiquitus exornari ad certos dies, totidē foeminae. quę circumuectæ more consueto, cùm per insidias essent interceptæ à prædonibus, mariti non desisterunt illos persequi, prius, quam eas receperissent, & coronas illas deinde consecrarunt diuō Marco, & sarcócellum ibi construxerunt, in quod Senatus ingreditur quotannis, quo die factus hoc fuit admissum. Nihil est ibi reconditæ pecuniaæ, & Dux, præsente Senatu mihi dicebat, esse apud ipsos capitulo, si quis referat de cogendo thesauro: quod prudenter & consulto ab eis institutum esse puto, uitandæ omnis contentionis atq; simultatis causa. Postea deduxerunt ad nauale & armamentarium, quo nihil esse potest instructum magis. Ibi uideas nauticam omnem supellecilem, & quicquid ad apparatus mari- timū est necessarium. Est omnino illis innata quædam industria & cupiditas proferendi fines, & amplificandi impe- rii, & nisi cohibeantur, erit tempus, quo vicini omnes conditionem suam nimis serò deplorabunt. Cum rex in Italiam accederet, non habebant eum usum mis- litiaæ,

litiæ, quem nunc habent, & ab eo pri-
mum tempore cœperunt multo melius
intelligere rationes sua defendendi, &
nunc eò sunt progresi, ut per Apuli-
am habeant oppignorata circiter octo
oppida, quæ uix unquam reddituri sunt,
ut opinor, atq; interim multa struxerunt
propugnacula, tum ipsi, tum alijs per Ita-
liam. Non sunt autem ea uirtute, ut tam
subito, quam Romani, crescant. Ex ipsis
nemo bellum administrat in continen-
te, sed habent legatos, quos sua lingua
provisores appellant, qui imperatori ex-
ercitus adsunt, ut in commune consu-
lant & quæ sunt necessaria, procurent.
Maritimis autem bellis ipsis met presunt,
ex nobilitate delecti, & triremium præ-
fecti. Quod autem terrestri bello non
præficiuntur, eò fit, ne quis per eam oc-
casione largiter possit, & regnum oca-
cupet, quod in repub. Romana non se-
mel accidisse constat, quæ pacatis undicis
populis, aucta eorum priuata cupiditate
& gloria, qui rem bello præclarè gesse-
rant, ciuilibus tandem bellis oppressa,
concidit. Illi autem magistratus omnes
ita constitutos habent, ut factionibus at-
que dissidijs non possit ullus esse locus,

qua

DE BELLO NEAPOL.

qua in re summa certe est prudētia. Plebs
nullū pendit ibi tributum, nec etiam ad-
ministrationi reip. admouetur, et soli no-
biles omnia munera publica obeunt, scri-
bis tantū exceptis, qui sunt plehei. Ma-
ior etiam pars ciuium, & qui urbem inco-
lunt, sunt homines externi. Romani aut̄
imperij rationē exactissimē tenent, quo/
modo natū sit, quomodo creuerit, quid
rectē, quid uitiole in eo admissū, et nō so-
lū ossa Titi Liuī Patavinī seruant, uerū
eius monumenta etiam et scripta diligen-
tissimē habent cognita atq; meditata. his
de causis uident̄ mihi, quod et ante dixi,
summā aliquando potētiam sibi cōpara-
turi esse. Suprà diximus, regem ante me
alios eō misisse legatos, et quoniam amicē-
ijs tunc responderāt, hortati etiā, ut pro-
grederetur, quod fuit anteq; ille discede-
ret Asta: ego qui eius rei mandatū habe-
rē, quum cōuenissem, gratias illis agebā,
et cōepi commemorare, quām firma sem-
per ac diuturna fuisset amicitia Gallie re-
gibus cū ipsorum Repub, cumq; prolixē
multa locutus essem in eā sententiā, quæ
ad maiore conciliationē pertinerēt, defe-
rebā eis Hidruntū atq; Brundisiū, ea le-
ge, quod si rex ampliora per Grēciā iplis
daret,

daret, uti ea oppida nobis redderent. Illi,
quod existimarent regem, qui tū erat A=
ste, nō esse promoturū castra, ualde respō
debāt amicē, et ipsius institutū magnope
re p̄dīcābat. Quantū ad oblatas cōditi
ones attineret, nolle se cōmittere, ut rex,
cui gratificari studeāt, ipsorū pacē atq; a=
micitia redemisse uideāt. esse quidē ipsiſ
neq; incommōdum neq; difficile, inferre
bellū, sed eo se uelle supersedere. Sollicita
bat eos uehementer eodē tempore de au
xilijs, Alphonsi legatus, & amplissima
promittebat, ac per eū Alphōsus profite=br/>bāt, habere quidē ipsos grauē ac iustissi=br/>mā contra se offensionis causam, sed ora
bat, uti et Reipub. iniuriā, & dolorem su
is precibus cōdonarēt: Quod si Galli, se
profligato terū potiantur, durissimū esse
futurū Italię statum, et ipsos pro sua pru
dentia satis uidere, quantum in eo sit pe
riculi, illos in his locis inueterascere. Sed
et Turcarum Cæsar, misso legato, im=br/>pulsu Romani Pontificis, nisi regem
oppugnarent, hostium loco se habitu
rum ipsos, minabatur, eumq; legatum
non semel ipse uidi. Illi placidē singulis
respondebant, & nos adeò non metu
ebant initio, ut etiam riderēt. Nam Sfor
tia, nuper factus Mediolani Dux, persu

DE BELLO NEAPOL.

um legatum confirmabat eos , ne essent
solliciti tenere se rationē, quemadmodū
regi persuaderi posset, ut domum rede-
at: non esse quōd uereantur, ne quid ille
per Italiam occupet . In eandem quoq;
sententiam nunciauerat Petro Medices,
Rempub , administranti , quod mihi re-
citauit ipse . Cūm autem utriq; uiderent
aliquot Florentinorum oppida & arces,
præcipue uero Pisas , in potestate regis,
cooperunt trepidare , & communicatis
inter se consilijs , deliberabant , quomo-
do impedimentum inferrent : sed quoni-
am ipsorum deliberatiōes ferè sunt pro-
lixiores , nostris erat non incommo dum,
quō uellent progredi . Hispaniarū quo-
que rex , Ferdinandus , propter Siciliam
& Sardiniam , quas teneret , non parum
sibi metuebat . Maximilianus autem Cæ-
sar indignè etiā ferebat , et in eo suo impe-
rio minus honestum sibi putabat , tantos
esse nostrorū hominū successus per Italī-
am , eumq; dolorem augebat , quōd non
nulli dicerent , regem affectare imperi-
um Romanum , & Pontificem , ut id sibi
pace ipsius liceret , interpellasse . uerum
istud erat confictum & callide excogiti-
tum . Itaq; legationem ambo reges de-
creue-

LIBER SECUNDVS.

48

creuerunt ad Venetos. Eius, quam Max
imilianus mittebat, princeps erat Epi-
scopus Tridentinus: cum eo ueniebant
ex nobilitate duo, & quidam iureconsul-
tus. Hispaniae Rex nobilem quendam
misit, egregium virum, ampio cum co-
mitatu, ijs magnum deferebat honorem
senatus, omnemq; sumptu subministra-
bat. A mediolanii Duce ueniebant, Epi-
scopus Comensis, & Franciscus Bernar-
dinus, Vicecomes. Hi omnes nocturno
tempore occulte conueniebant, & initio
per scribas rem tractabat. Nam Veneti
in primis & Mediolani Dux, cum de fœ-
dere adhuc dubitarent, timidius age-
bant, & ne quid ad regem efferretur, ual-
de erant solliciti. Qui Mediolano uene-
rant, salutandi & officij causa me com-
pellabant, allatis etiam literis Mediolani
Ducis, ad me scriptis, eoq; se uenisse di-
cebant, quod Veneti, cum antea solum-
modo unum mittere consueuissent Me-
diolanum, nunc duos misissent lega-
tos. Hoc illi dissimulater ad me, ne quid
suspiceret, & inter colloquendum, lon-
gius progressi oratione, quærebant ex
me, quid eò uenissent Maximiliani &
Hispaniae regis legati: cupere se Princip-

G

DE BELLO NEAPOL:

pem suum de eo certiorem facere. Ego
iam antè cognoueram, legatum Hispanū, mutata ueste, ne agnosceretur, fecisse
iter per Mediolanum: sed & illud, Nea-
politanum legatum crebras ab Alphon-
so literas accipere, quas cum senatu Ve-
neto reliquicq; legatis communicaret.
Hæc ego resciueram, ut dixi, cum ab a-
lijs, tum ab ipsis legatorum famulis; nec
enim ulli sumptui aut labori in eo par-
cebam, & adeo nihil me latebat, ut etiam
quid initio propositum, & quo usque
facta esset progressio, scirem. Accidit
autem istud prius, quam Florentia rex
discederet. Cum ergo scirem iacta qua-
dam esse fundamenta foederis, non pu-
tabam esse dissimulandum amplius, i-
deoq; illis respondebam, quando quis
de adeo simulatè tecum agerent, hæc
esse quæ cum ipsis colloqui uellem. Pri-
mum, non stare per regem, quò minus
firma sit ipsis nobiscum amicitia, dein-
de, me paratum esse, causa regis, satis-
facere desiderio Ducis & respondere
ijs, quæ falso ad ipsum & inuidiose des-
lata sint: mihi uideri ex ipsius usu ac di-
gnitate fore, si in fide ac amicitia perma-
neat; extare quædam eius erga regem
officia

officia atq; merita, non debere committere, ut eorum memoria atq; gratia desperat; Galliæ regum perpetuum esse modum, ut ne sint ingratiti: & regem agnoscer, quibus ab eo sit affectus beneficj, & suo tempore parem esse relaturu; gratiam: non oportere idcirkò ab amicitia discedere, si quid forte minus prudenter à nostris dictum sit: esse animi generosi, contemnere quæ uulgus hominum effutiat, & utriuscq; salutis interesse, ut ne qua fiat animorum disiunctio. Post hæc rogabam, ut sui doloris causam, & quid ipsis in rege displiceret, libere mihi dicerent, quo certiore eum facerem. Hoc enim æquum esse magis, quam silentio tegere dolorem, & repudiata satisfactione, uelle inimicitiam exercere. Ibi tum illi iureiurando mihi confrimabant, Principem suum nihil eiusmodi cogitare, & magnam præ se ferebant, quod ad eum modum essent locutus, admirationem. Postero die, cum in senatum eius rei causa uenisset, reliquo sermone confecto dicebā, per illud foedus, quod et cū rege haberet, et quod cum eius parente fecissent, non licere ipsis quoquo modo nostris aduersarijs

DE BELLO NEAPOL.

adesse, & regem simili conditione ipsis
deuinctum teneri, multò minus etiam li-
cere ipsis iniure fœdus hoc, de quo nunc
frequens admodum rumor increbuil-
set: quod si faciant, discedere ipsos ab eo
quod conuenisset, & uiolare pacta. Cum
ad hunc modum uerba fecissem, ex con-
cilio dimittunt, paulo post reuocant. In-
cipit dux. Non oportere ijs quæ uulgō
dicantur, habere fidem: esse ciuitatem li-
beram, neque loquendi modum apud
ipsos cuiquam præscribi; non esse ipso-
rum consiliū aut uoluntatis, iniure fœdus
contra regem, nec ullam eius rei mentio-
nem hactenus audisse: sed potius et cum
ipso, & cum Maximiliano Cæsare, & Hi-
spaniarum rege, & cum Italiae principi-
bus omnibus, uelle fœdus facere contra
uim & tyrannidem Turcicam: eius fœ-
deris socios, pro suis quenç facultati-
bus, debere pecuniam contribuere: qui
recuset, eum & authoritate regis, qui ex-
ercitum habeat paratum, & ab ipsis eti-
am, oportere ad æquitatem & officium
adduci: habere se in animo, dissidium
istud & offensionem omnem compone-
re: Eius pacis has esse conditiones, ut
rex accepta mediocri pecuniæ summa,
discet

discedat ab armis, neque bellum facia
Neapolitanis: eam pecuniam se præro-
gaturos, ea lege, ut quædam Apuliæ op-
pida & castella ipsis oppignorentur: ut
Alphonsus permisso Romani Pontifi-
cis, acceptum regi ferat regnum Neapo-
litani, & fidem, uti fieri soleat, præstet, &
stipendium annum pendat, & ipsis
potestati tria oppida permittat. Hæc illi
tunc nobis deferebant, atq; utinam rex
non fuisset aspernatus. Ad ea paucis re-
spondebam, non esse mei officij nec au-
thoritatis, ea quæ proposuissent, acce-
ptare: scripturum diligenter omnia re-
gi: simul orabam, ut ne nimium in con-
stituendo födere properarent, et ut dolo-
rem suum mihi patefacerent, nec in eo
quicquam, uti Mediolanenses legati fe-
cissent, dissimularent. Tum illi aperte,
dolere sibi dicebāt, quod rex, cum antea
semper præ se tulisset, moliri se bellum
aduersus Neapolitanos tantum & Tur-
cas, & quum ipsis quoq; per literas &
nuncios idem confirmasset, nunc et Ro-
mani Pontificis & Florentinorum op-
pida atq; arces teneat, & in his quoq; Pi-
etas, & ad se rapiat quicquid ubiq; possit,
& Turcam sinat uti pace. Alterū, quod

DE BELLO NEAPOL.

In eo reprehendant, esse, quod Aurelios
rum Dux, quem Astæ rex reliquerit, su-
spicandi & metuendi causas adferat Du-
ci Mediolanensi, atq; eò magis quòd
ipsius milites ac familiares, emissis a-
liquot uocibus, non tenuem nec obscu-
ram alicuius facinoris, de quo cogitent,
significationem præbeant: Et licet ue-
ra sint ista, se tamen nihil esse moturos
prius, quam à rege mihi sit allatum re-
sponsum. Quæ ab ipsis cognouissem, è
uestigio ad regem enunciabam: sed frigi-
dè & alienè mihi respondebatur. Vbi ui-
derunt consilia sua esse patefacta, cœ-
perunt agere diligentius, & quotidie
cōueniebant. Quòd si hostes Viterbij re-
stitissent, et regē intra fines ingredi pro-
hibuissent, Veneti copias erant missu-
ri Romam, ubi Ferdinandum regem pu-
tabant esse permansurum. Sed de illius
abitu certiores facti, mutarunt proposi-
tum, atq; interea Maximiliani & Hispa-
niæ regis legati, ualde ipsos urgebant,
ut foedus decernerent: nisi faciant, pro-
fitebantur se, quòd per menses quatuor
iam essent ibi morati, discessuros. Illi,
cum per suos legatos, qui in nostris e-
rant castris, accepissent, regem sine ul-
lo im"

lo impedimento progredi, et iā esse Ne-
 apoli, recitabant mihi quid haberent rei
 nouę, et hilaritatē aliquā simulabant, sed
 arcem Neapolis nondū captam, & egre-
 gię munitam esse dicebāt, idq; ad eū mo-
 dum, quasi sperarent eam posse tolerare
 obsidionē. Ideoq; Neapolitano legato
 permittebant, ut intra urbem manus co-
 geret, easq; Brundusium mitteret. Sed
 quum ad exitum ferè perducta esset
 ipsorum actio, certę fuerunt allatæ literæ
 de deditione arcis. ibi denuò iubent me
 accersiri, & in cubiculo Ducis, qui tum
 nonnihil ægrotabat, conuenerant cir-
 citer sexaginta. Dux initio suæ oratio-
 nis commemorabat quod acciderat, ar-
 cem Neapolis iam esse in potestate re-
 gis. Fingebat ille uultum, neque uide-
 batur molestè ferre, sed reliqui uehe-
 mentissimę curiudam tristitiae signa da-
 bant omnes, & demisso capite terram
 intuebantur, & nullo ordine sedebant in
 inferioribus subsellis. Opinor equi-
 dem, quo tempore Romam nunciatū fu-
 it de Hannibalis prop̄ Cannas uicto-
 ria, non fuisse maiorem senatus conster-
 rationem, quam fuit istorum. Nam præ-
 ter Ducem, ex ipsis nemo quisq; mihi lo-

DE BELLO NEAPOL.

Quæbatur, nemo respexit, quod maxima opere mirabar. Vbi quod Neapoligestum erat, exposuit, rogabat, an quæ ipsiis permē rex promisisset, seruaturus esset. Confirmabam illi, ne quid dubitarent, simul, quæ ad eā rē pertinere uidebant, explicabā, et ut ipsis amplius satisfacerē, omne studium ac operam meā pollicebar, atq; ita discessi. Nondum illi persicerant actionem, & Maximiliani Cæsaris legati, quod moram istam grauiter ferrent, abitionem parabant. Mediolanī Dux etiam, quum ex conditionibus unā diū recusasset, permisit tandem suis, ut assentirentur. Eo facto, decreta fuit confœderatio. Interim dum hæc geruntur, regi nunc iauerā, quicquid ad ipsum pertineret, & urgebam ut uel amice responderet ad ipsorum postulata, uel ut Neapoli maneret aliquandiu, atq; ibi maiores peditum copias conduceret, & de re numismaria prouideret, & potissimum eius regni loca præsidij firmaret, eoq; facto, statim iter ingredieretur, domum redditurus, necq; moram ullam interponeret, ne postea grauiori bello sit occursum, & cum omni multitudine hostium, qui nondū conuenissent, dimicandum

dum. Aureliorum etiam Duci, qui cum suis tantum comitibus ac familiaribus erat Astæ, nunciabam, ut oppidum præsidio muniret: nam fore, ut hostes ipsum adoriantur. Adhæc Borboniæ Ducem, quem Galliæ per suam absentiam rex præfecerat, cohortabar, ut magna celeritate copias mitteret Astam, qui ab hoste illam defenderent: eo amissio oppido, non posse deinde regi subueniri: sed & Monferratensem uiduam, nobis ualde amicam, & Sfortiæ multum infestam, missis literis orabam, ut Aureliorum Duci, cum opus illi esset, militem subministraret, proptera quod Asta deperdi ta, ipsius atq; etiam Salassorum ager omnis, maximam esset accepturus calamitatem.

G v

DE BELLO NÉAPOL.

PHILIPPI COMITI
næi, Equitis, commentariorum
liber tertius.

ER F E C T O & decreto
fœdere, quod fuit sub no-
tum ualde sero, postri-
die, paulo quam solebant
citius, adeisse me iubent.
Cū assedissem, Dux incipit. fecisse ipsos
cum Pontifice Romano fœdus, & cum
Maximiliano Cæsare, & cum Hispania-
rum rege, & Mediolani Duce, tribus po-
tissimum de causis, ut Rempublicam Chri-
stianā ab immanitate Turcica defendat,
ut Italia pace utatur, & ut singuli priua-
tim locum atq; dignitatem suam tueri
possint, ad eamq; rem auxilia inuicem
communicent. monebant autem, ut ad
regem ista perscriberem, erantq; ualde
frequentes, ad centum & eò amplius,
non tristes necq; deiecti, ut nuper, cum
de capta Neapolis arce mihi referrent,
sed alacres & erecti. Reuocatos etiam ab
ipsis, qui cum rege essent, suæ ciuitatis
legatos

legatos , dicebat, ijsq; mandatum esse,
ut celeriter redeant. Iis rebus cognitis,
ualde angebar in animo , propter pe-
riculum regis , quod putarem eos iam
paratas habere copias , præfertim Ger-
manorū . quod si accidisset, regem pro-
hibuissent reditu in Galliam . Erat mei
propositi, non nimium progredi oratioν
ne : sed quum illi me suis uerbis exti-
mularent, dicebam, pridie eius diei at-
que etiam superioribus aliquot diebus,
ad regē omnia me scripsisse, qui respon-
derit, se & ex urbe Roma & Mediola-
no de re tota iam antè cognouisse . Ibi
cœperunt in me respicere omnes, ac uul-
tu significabant , mirari se , quod dice-
rem ad regem me scripsisse. Valde enim
præ cæteris indulgent suspicionibus , &
summo silentio consilia sua tegunt , &
per suspicionem aliquando comprehens-
dunthomines, eaq; fuit causa, quamob-
rem istud dicerē. Hoc quoq; addebam,
enunciasse me Aureliorum et Borboniq;
Duci, ut Astam rebus omnibus necessa-
rijs munirent. existimans hoc ipsum esse
allaturum aliquam moram obsidioni.
Nam si tām fuissent parati à rebus o-
mnibus , quam iactabant , facile cepis-
sent

DE BELLO NEAPOL.

sent oppidum, quod neç tum erat, neç multis pôst mensibus fuit instructum. Ad hæc illi, se non oppugnandi regis, ue-
num sui defendendi causa fœdus hoc
inuissé, & copias conducere dicebant:
non se posse ferre illa uerborum Iudi-
bria, finxisse regem, quasi præter Nea-
politanum regnum nihil affectaret, ut eò
commodius deinde bellum inferret in
Turciam: nunc autem quid sit ipsius
conflixi, satis apparere: hoc enim moliri-
ut & Mediolani Ducem, & Florenti-
nam remp. opprimat, & Ecclesiæ Ro-
manæ possessiones inuadat. Tùm e-
go, Galliarum reges ea semper fuisse
religione, ut Ecclesiam non solum ma-
ximo suo labore atq; periculo defende-
rint, uerum etiā amplissimis facultatibus
auxerint atq; ornarint: hunc etiam adeo
non degenerare à suis maioribus, ut Ec-
clesiæ sit datus aliquid potius, quam
adempturus: non hanc esse uerā doloris
causam, sed eò spectare ipsos, quē admo-
dum & Italiam omnem perturbent, & oc-
casione ista suū imperiū amplificet. Eum
sermonem grauiter tulerunt, ut postea
cognoui. Quām autem nihil finxerim,
aut iracundè dixerim, uel ex eo satis ui-
deri

Cerri potest, quod Ferdinandus, Alphon-
si filio, redimenda fuit ipsorum amicitia,
oppignoratis aliquot Apuliæ oppidis,
quæ ad hoc tempus tenent, ut ei contra
nos auxilia ferrent. Cum locutus ad eum
modum discederem, iussus ab illis, ite-
rum assedi, atq; ibi Dux rogabat, num
pacis rationem aliquam aperire uellem.
Hoc eo quærebat, quod pridie aliquam
eius rei mentionem feceram. Verum id
fuerat sub conditione, ut differenti scilicet,
neq; de foedere prius, quam à rege
mihi responsum esset, aliquid decerne-
rent. His inter nos commutatis uerbis.
abij. Mox illi confederatorum principe-
num legatos adesse iubent. Egradientur
occurribat mihi Neapolitanus, maximæ
hilaritatè uultu preferens. A meridie,
hi quos diximus, legati omnes, ingre-
si naticulas, animi uoluptatisq; causa,
uehebantur huc illuc per urbem, quod
ibi fieri consuevit sumptu Reipublicæ.
Erant autem ad quadraginta circiter na-
vigia, nitide & eleganter instructa, ex
quibus, eorum principum, cuius esset
quisq; legatus, insignia propendebant.
Letitiæ plena erant omnia, quam & ad-
iuncti fidicines magis excitabant. Edi-
uerso.

DE BELLONE A P O L .

uerlorij mei fenestra spectabam præter nauigantes, & ex Mediolanensibus legatis alter, cum antea ualde mihi fuisset familiaris, simulabat tum non nouisse. Triduo me continebam domi cum famulis, quanquam certè nihil interim uel in me uel in meos indignè fuit admisum. Sub noctem uero, publicam & solennem lætitiam significabant tormentorum tonitru, & excitatis ignibus atq; facibus accensis in templorum turribus, & qdū fastigijs. Atq; ut hęc omnia mea ius spectarem, multa iam nocte nauigabam propius ad illorum domicilia, sed nemo credat, quantus ibi esset conuiuorum apparatus. Non fuit autem eo die diuulgata confederatio. Pontifex enim Romanus iusserat differri ad diem usq; Dominicum, qui proxime Pascha antecedit, quem ipsi Oliuarum diem appellant. Eum constituit, quo & per Hispanias, & Germaniā, & Venetijs pronuntiaretur fœdus, ac iussit ut & principes ipsi confederati atque eorum legatirim oleæ circumferrent singuli, quod pacis atq; fœderis indicium esse consuevit. Interim senatus uiam iussit extrui & materia muniri, inde à curia usq;

ria usque ad extremum forum diui Marci, & constituto die, cum legatus Pontificis sacrum fecisset, ijsq; omnibus, qui interessent, peccatorum expiacionem communicasset, facta fuit senatus & legatorum omnium, ad templo deorum supplicatio, & legatis quidem ad eam rem splendidissimas uestes præbuerat senatus. Exhibitи deinde fuerunt ludi quidam atq; spectacula, & certolo-co recitatum foedus. Erat tum Venetijs Turcarum Cæsaris legatus, qui tametsi dimissus erat à senatu, uolebat tamen occulte eius rei spectator esse. Is noctu clam ad me uenit, & per interpretem, hominem Græcum, diu multumq; locutus, uidebatur magnopere optare, firmam esse regi cum suo principe amicitiam. Inuitauerat me senatus, ut supplicationi interessem: ego autem excusabam, & totum mensem post illud tempus ibi commoratus, ubi rex mereuocauit, discessi, honorifice deductus ab illis Ferrariam usq;. Eius Dux ciuitatis obuiam mihi progressus, amanter exceptit. idem fecit Bononiæ, Ioannes Bentiuola. Post Florentiam ius, accersitus ab illis, atque ibi regis aduentum

DE BELLO NEAPOL:

cum expectabā, ad quem nunc est reuocanda oratio. Is quandiu Neapolis fuit, præter delitias & iocos nihil curabat, ut supra diximus, & qui gratia plurimum apud eum poterant, hoc solum spectabant, quemadmodum ibi suas facultates amplificarent. Ipse quidem propter ætatem excusari fortasse possit: illi uero minime, quorum ipse fidei administracionem omnem commiserat. Quod si arces aliquot h̄s locis munisset, Neapolitanam in primis, non excidisset regno: sed illorum erat hæc omnia præuidere & gubernare. Posteaquam ergo de facto fœdere cognouit, delegit ad quingentos caphractos equites, item Heluetiorum et peditum nostrorum cohortes aliquot. His ad regni defensionem relictis, ipse cum reliquo exercitu constituit redire domum, eadem qua uenerat, uia, sed confederati iam cogebant manus, ut transitu ipsum prohiberent. Ante, quam Neapolis discessit, Hispaniarum rex misit aliquot nauibus in Siciliam, munierat Rhegium, quod est in extremis Calabriæ finibus oppidum, contra Siciliam. Ego regem premonui, fore, ut illic apparet, Neapolitanus enim legatus, cum putaret

putaret eos iam appulisse, mihi prædi-
xerat. Facile tum nostris fuisset, arcem
eius loci occupare, presertim cum oppi-
dani essent à nobis non alieni; sed quod
nullas ferè copias rex ijs locis haberet,
aduersarij non Calabriam modo, sed &
Apuliam, adductis è Sicilia præsidijs,
muniebant. Hidruntini etiam, ubi de-
födere facto resciuerunt quòd & Brun-
dusio & Gallipoli essent finitimi, neque
corias ullas ad sui defensionem condu-
cere possent, defecerunt à nobis, & Fri-
dericus Alphonsi frater, qui tum erat
Brundusij, præsidiū ipsis imposuit. Bre-
uiter, omnium prope fuit immutata uo-
luntas, & propter föodus, & regis abitio-
nem, & oppidorum, quæ nostri tenerēt,
infirmitatem. Legatum suū rex ibi con-
stituit Monpēserium, ex familia Borbo-
niorum, egregia quidem uirtute, sed pa-
rum diligentem. Calabriæ præfecit Al-
binum Scotum, fortissimum uirtù, eiç
Connestabulatū eius regni, & quorun-
dam nobilium, qui profugerant, faculta-
tes attribuit. Stephanum Verium præ-
esse uoluit Caietæ & totius regni quæ-
storem fecit, ac plus oneris imposuit,
quām ferre posset. Ad hunc modū pas-

DE BELLO NEAPOL.

sim constituit præfectos, è quibus plaritatem cupide & auare, nonnulli etiam parum bona fide rem administrabant. Tenantini erant nobis valde præ ceteris ad dicti, & in fide permanerunt, donec omnium rerum inopia adducti ditionem facerent. Cum Salernitano et Bisigniano rex liberaliter egit, & ipsorum quidem merito, nam usus est bona & fideli ipsorum opera. Idem iudiciū fecerat de Columnensibus, eorumq; fidei atq; custodie plurima permiserat oppida, que si defendissent, qd iure iurando promiserant, fuisse maximo ipsorum emolumento et honore: sed prius, quam rex illinc discederet, occulte sua consilia cum Mediolani Duce communicabant: erant enim partium Gibellinorum, cum uero tantis essent ornati beneficijs à rege, non debebant profecto à fide discedere. Nam & in ipsorum gratiam rex captiuos ducebat Virgilium Vrsinum & Comitem Petilianum, nulla quidem de causa, Quanq; enim capti fuerant, ut suprà diximus: rex tamen non ignorabat, interposita fide cautum eis fuisse, ideoq; cogitabat Astatam usq; solū deducere ipsos, et postea dimittere. Quod autem eousq; cir-

cumdu-

cumduceret, faciebat rogatus à Colum-
nensibus, qui tamen priusquam rex A-
stam ueniret, ab eo defecerunt omni-
um primi, nec ullam, cur ita facerent, cau-
sam adferebant. Rex, procuratis rebus
omnibus ad hunc modum, ingressus est
iter cum exercitu. Hi erant circiter non-
genti equites cataphracti, Heluetij ad
duo millia & quingenti, & qui seque-
bantur castra, circiter mille, & quin-
genti, ad pugnam utiles. Petilianus, qui
diligentius quam ego, numerauerat,
summā omnium esse dicebat ad nouem
millia. fuit hoc à prælio, cum mihi dice-
ret, de quo sumus dicturi postea. Ad-
uentante rege, Pontifex decreuerat pro-
ficiisci Patauium, ac paratum fuit ei do-
micilium, sed mutata uoluntate, Orui-
etum, ac inde Perusiam seserecepit. Car-
dinales aut, qui regem exciperent, iussi
manere. Legatum rex ad eum præmiser-
rat, orans ut se expectaret, eratq; dubio-
procul honorem illi ac benevolentiam
omnem præstitus. Romæ non diu fu-
it moratus, ac sine ullo maleficio transiit.
Accersitus ab eo literis, in itinere ad i-
psum ueni. Vbi uidisset, subridens que-
rebat, an Veneti obuiam sibi mitterent,

DE BELLO NEAPOL.

qui exciperent. Nostrī homīnes per ætatem & imperitiam non intelligebant periculi magnitudinem, & magnam sibi autoritatem magnoscere spiritus in re militari sumpserant. Ego, quid mecum locutus esset senatus Venetus, ei recitabam, hoc scilicet, fore, ut ipsi cum Mediolani Duce, exercitū educant ad quadraginta hominum millia, non quidem ipsius oppugnandi, uerum sui defendendi causa. Nam quo die Patauio discessi, ex ipsorum legatis alter, ad bellum istud delectus, mihi dixerat, quod si à bello contra Mediolani Ducem rex abstineret, ipsorum exercitum non esse transiit curum Olium flumen, quod est in ipsorum finibus, non procul à Parma. Itaque rationem certam tunc iniuiimus, quemadmodum literæ & nunciū inter nos commearent, si res ita ferret, pacis tractandæ causa. Nam quod cogitarem, multa posse regi euenire incōmoda, uolebam occasiones omnes pacificandi seruare integras. Habebam descriptum illorum exercitum omnem tam equitum quam peditum, & Stratiotarum, sed & nomina ducum. Ex iis autem qui regi familiares erant, uix pauci fidem habebant, cum

bant, cum ista referrem. Vbi per biduum rex Senæ commoratus esset, reficiens disui causa, ualde urgebam ut discederet. Nondum enim hostium copiæ omnes conuenerant, & Germanorum aduentum magnopere metuebam, tametsi Maximilianus Cesar lente ac remisso adhuc ageret. Rex autem duo quædam in concilium adduxit, primum, an Florentinis redderet, que ab ipsis acceperat opida & arces. Nam illi ut hoc impetrarent, parati erant mutuò dare ad septuaginta aureorū millia, et quo minus transi tu prohiberi posset, subministrare ac suo sumptu alere ad trecentos equites caphractos, & duo millia peditum, duce Francisco Cicone, viro summæ uirtutis, & cui rex plurimum tribueret. Qui cum ipso eramus plæricq; conditionem hanc accipiendam, & Liburnum solum retinendum esse dicebamus, quod & ita militi satisfacere posset, & habiturus esset præterea, quod placaret ex hostibus non nullos, & ad suas partes traduceret. sed consilium hoc euertit Comes Liniacus, regis consanguineus, adolescens, & sui propositi nullam habebat firmam aut idoneam rationem, nisi quod Pisanorū

DE BELLO NEAPOLI

Iniuriam atq; casum dolere sibi diceret.
Alterum deliberationis caput ad Linia-
cum propriè pertinebat. Multæ sunt
Senensiū factiones, quò fit ut ualde in-
scienter & tumultuosè præ cæteris Rem-
publicam administrent. Hi Liniacum
poscebent, eiç rerum summam et suę ci-
uitatis imperium deferebant. Re ad con-
cilium introducta, quum primus essem
rogatus sententiam respondi, non esse
quòd rex ad eiusmodi conditiones obla-
tas attimum adjiciat, in quibus nihil sit
firmi, et quę ad leuissimam quancq; occa-
sionem possint euerti: deinde, esse eam
ciuitatem imperij Romani: si quid à no-
bis ibi tentetur, hoc eò pertinere, ut
Imperij principes, quòd ipsos in suo iu-
re interpellamus, grauem habeant & iu-
stam contra nos offensionis causam: pru-
denter itaq; facturū, si ijs omnibus repu-
pudiatis, magna diligentia progrediat.
Et quamuis ea sententia uinceret, tamen
aliter decretum fuit, & Senenses Linia-
cum suæ ciuitati præfecerunt, & annu-
am pecuniā promittebant, & rex ea de-
causa commoratus ibi ad septem dies,
iucundè & suauiter uiuens, qutum di-
scederet, ad trecentos milites ibi reli-
quit, &

quit, & alienissimo tempore se ipsum infirmiorem effecit, inde Pisas contendit. Quos autem ibi reliquerat milites, in mensem unum post, electi fuerunt omnes. Penè oblitus eram eius, quod de Florentia dicere constitueram. Erat in ea urbe Dominicanus quidam, Hieronymus, vir integerrimæ uitæ, ut plarique omnes predicabant. Is multò ante prædixerat, Galliæ regem esse uenturum cum exercitu, & excitatum à Deo, ut Italiæ tyrannos multaret, ideoq; fieri non posse, ut ei resisteretur. Pisas quoq; uenturum dixerat, & fore, ut Florentinæ reipublicæ status immutaretur, quod accidit profligato Petro Medices, de cuius etiā patris Laurentij morte, locutus antea fuerat. Adhuc diuinitus sibi patefactum esse dicebat, oportere statū Ecclesiasticum per uim armorum emendari. Nondum quidem istud accidit, sed tunc temporis propè erat, ut fieret. Et quoddad eum modū loqueretur, plarique uituperabant, alijs fidem habebant. Senatus autem plurimum ei tribuebat, & ipsius permoti concionibus, nihil sibi contra regem suscipiendum esse putabant. Atque ea fuit causa, cur

DE BELLO NEAPOL.

ipsum inuiserem, dum essem Florentiae,
Comitatus Joanne Francisco, homine
nōstrate, viro prudente & bono. Cum
ad colloquium uenisset, rogabam, an
putaret regem posse incolumem trāsire,
quandoquidē Veneti tam numerosum
et instructū haberent exercitum? Ille, &
de Venetis, & initio foedere, de c̄p̄ re tota
multò plura, q̄tiām ego, qui recens illinc
teneram, sciebat, & regem quidem, nō
absq̄p̄ labore & difficultate, sed tamen
euasurū esse dicebat, etiam si minimum
haberet comitatum: esse deum qui illum
duxerit ad hoc tempus, & domum quo"
que sit reducturus: sed quod officium
suum non fecisset, quod Ecclesiæ statū
non emendasset, quod suos ab iniuria et
maleficio non prohibuisset, fore, & bre
ui quidem, ut incommodi aliquid acci
piat: quod si autem ad sanitatem redeat,
& in suos pro magnitudine facinoris a
nimaduertat, & miserorum hominum sa
lutem ac commoditates procuret, Deum
misericordia in ipsum esse usurum. Mo
nebat etiam, ut ista regi dicerem, & cum
in colloquium ipse uenisset, nihil horum
ad eum dissimulabat, & ut Florentinis,
quæ bona fide ab ipsis accepisset oppi
da, restis

da, restitueret, hortabatur. Hæc omnia
eò pertinent, ut demonstrem, profectio-
nem hanc à Deo gubernatā fuisse, quod
non semel antea diximus. Interim dum
rex Pisis erat, oppidani flentes implora-
bant nostros homines, quibus singuli
præberent hospitium, ut apud regem in-
tercederent ac efficerent, ne se in seruitu-
tem denuo Florentinis traderet. Erat cer-
tè iusta ipsorum querimonia, & plæriq;
alij per Italiam populi ad eum modum
tractantur ab ijs, quorum sunt sub impe-
rio. Fuit autem Pisanis cum Florentina
Republiça dissidium per annos trecentos,
ante quām subigerentur. His lachry-
mis atq; precibus nostri commoti, et ob-
liti iuris iurandi, quo rex Florentinis erat
deuinctus, uolebant illis omnino grati-
ficari, sic, ut etiam uulgs militum pro-
miscue, & Heluetij eam rem curæ habe-
rent, & ijs, qui pacta seruanda esse dice-
bant, minarentur. In his erant Brisso-
netus, nuper factus Cardinalis Maclo-
diensis, & Marescallus Gius, et Ganne-
us, qui uim & iniuriā metuens, tridu-
um torum latebat. Liniacus autem ma-
gnopere illis fauebat, & quodam die, ci-
ues multis cū lacrīymis ad regem ue-

DE BELLO NEAPOL.

terunt ac supplices orabant, ut ipsorum
misereretur. Triste quidem & lamenta-
bile spectaculum, si modo absq; alterius
iniuria potuissent liberari . sed nostri
adeo uehementer eorum saluti ac li-
bertati studebant, ut ex nobilitate cir-
citer quinquaginta regem , cum à pran-
dio luderet alea , circumfisterent arma-
ti , & nonnullos ex ipsius familiaribus,
qui rem istam impedire dicebantur, ual-
de incusarent , illata etiam suspitione
prodigionis. Rex autem idonee & ma-
scule illis respondit , & commoratus
ibi ad dies septem , nouos milites præ-
fidiore reliquit, & Entragium quendam,
ex domesticis Aureliorum Ducis , ho-
minem barbarum ac uitiosum, ei ciuitati
& Petrasanctæ & Libra factæ præfecit.
Sarezanellam uero arcem alij cuidam
tradidit, & præsidia singulis locis impo-
suit, cum magnopere illi quibuscumq;
opus esset auxilijs. Quas autem Floren-
tini proposuerant conditiones , eas re-
pudiabat, & priusquam Sena discedes-
ret, certior factus erat, Aureliorum Du-
cem occupasse Nouariam, Mediolani
ducis oppidū. Quò minus ei dubitandū
erat de Venetorū contra se bello . Nam
illi

illi per me nunciauerant, quod si Mediolani Duci bellum faceret, se non esse neglecturos eius, qui socius esset ac confederatus, iniurias, & iam paratum habebant exercitum. Mediolani Dux, cum foedus iniretur, uenerat in spem causi pendę Astę, uerū id frustrā fuit. Nam et Borboniae Dux admonitus meis literis, et Salassiorum Marchio, copias aliquot equitum & peditum celeriter mittebant, quae impedimentū attulerunt hostibus, qui non longe aberant, quorum erat praefectus Galeacius Sanseuerinus. Accesserunt quoq; postea tām nostri equites cataphracti, quām pedites & Heluetij ad septem hominum millia et quingeniti, sed hi diutius in itinere commorati propè nullius erāt usus. Cum enim ideo essent conducti, ut regi subsidio uenirent, commutata fortuna, in eas deuenerunt angustias, ut regem ipsis auxiliū ferre oporteret. Nunciatum fuerat Aureliorum Duci, & reliquis militum præfectis, ne quid aduersus Mediolani Ducem experirentur, sed ut oppida præsidio & rebus necessarijs munirent, & obuiam regi procederent, ad Ticinum usque fluum, quis solus impedimento erat

DE BELLO NEAPOL.

erat. Ille autem eo neglecto mandato,
Nouariam cepit, quod Mediolano de-
cem abest milliaribus. In ea autem re fi-
delem & egregiam operam ei nauauit
uidua Monferratensis, ipseque magna
omnium congratulatione receptus fuit,
tam à Guelphis, quam à Gibellinis, &
triduo post, qui arcem tenebant, deditio-
nem quoque fecerunt. Quod si capta No-
uaria statim contendisset Mediolanum,
aut suos eò misisset, publica fuisset o-
mniū admissus letitia, quod ex præcipu-
is eius loci postea cognoui. Tribus certe
primis diebus, absque periculo poterat: nā
quarto demum die, post captam Noua-
riam, hostes reueterunt Mediolanum.
sed fortasse ijs, quæ ad ipsum defere-
bantur, non habebat fidem. Rex Pisii
Lucam prosector, & biduo ibi commo-
ratus, Petram sanctā iuit, nihil de hoste
sollicitus, nec etiam eius familiares. In-
ter ea oppida faciendum est iter per lo-
ca ualde angusta, quæ minimo negocio
pauci admodum pedites defendant.
Vnum latus tegunt præaltæ rupes, ab al-
tera parte sunt stagna ualde profunda,
eaque est eius natura loci, ut si carrum ali-
quis ibi transuersum obiiciat, & unum
atque

atq; alterum habeat tormentum, parua
manu, quemuis numerum hostium tran-
situ prohibere possit. Quò magis mi-
rum est, eum adiutum non fuisse ab hosti-
bus præoccupatum : sed cogitandum
est, uerū fuisse Hieronymi sermonem,
de quo suprà diximus. Cum rex eas diffi-
cultates superasset, Cardinalis Ostiensis
coepit suadere, mittendas esse nonnullas
cohortes, quæ Genuenses ad rebellio-
nem excitarēt. Re deliberata in frequen-
ti concilio, placuit nihil esse tentandum:
propterea quòd si rex prælio uinceret,
Genuenses utrō facturi essent deditio-
nem: quòd si uinceretur autem, non esse
quod ibi quicq; experiat. Ac tunc primū
audiebam, esse, qui crederent cum hoste
dimicandum. Rextamen ea repudiata
sententia, Genuam misit ad centum &
uiginti equites cataphractos & sagitta-
rios quingentos, qui nauigio recens ē
Gallijs aduenerant. Valde mirabar, ne-
minem esse omnium, qui illum sui pérí-
culi commonefaceret, quòd ad eum mo-
dum auxilia sibi detraheret, ac infirmio-
rem se redigeret ipse. Mihi quidem, ut id
facerem, non deerat uoluntas, sed cùm
animaduerterem, non haberi mihi per
omnia

DE BELLO NEAPOL.

omnia fidem, cogebar multa dessimula-
re. Ad hoc ferè tempus, triremes aliquot
nostræ, circiter octo, Neapolim uene-
runt in oram Liguriæ, atq; ibi depressæ
fuerunt eodem in loco, quo nostri co-
pias Alphonsi nuper fuderant, & ab ijs
ipsis depressæ, qui nostrarum tunc fue-
rant partiū, Ludouico Flisco, & Ioanne
Adurno. Qui à rege missi fuerunt Ge-
nuam, locum sibi delegerant in subur-
bijs, ea spe & consilio, ut qui nobis faue-
rent, arma caperent: sed Mediolani
Dux multò antè huic rei præuerterat,
itaq; nostri in magno tum erāt periculo,
ne & ipsi, quemadmodum classis, profi-
garentur. Adurni, & qui erant ipsorum
coniurationis, cogitabant quidem eijs
cere se in suburbium & impetum in il-
los facere, sed uerebantur, ne Fregosi,
quæ est altera factio, portas interim o-
cuparent, & ipsos reditu intercludes-
sent, eaq; sola res, magnum attulit no-
stris ad salutem momentum, qui uix tan-
dē elapsi, peruererunt Astam. Sareza-
na rex Pontremulum contendit, qu in
oppido erant circiter quadringenti pedi-
tes. Pr mā nostrā aciem ducebāt Mare-
scallus Gius et Iacobus Triuultius, vir
excels

excellentis virtute, & rei bellicae peritissimus, quem electum à Sfortia, & relatum à Ferdinando, cum is Neapoli pro fugeret, in suam clientelam rex assumperat. Eius opera et intercessione, quod in ea regione natus, multos ibi habet amicos, oppidum in potestatem regis illico uenit, nulla facta oppugnatio ne, ac ijs qui intus erant, facta fuit ab eundi potestas. Superiori libro diximus de contentione que tunc cum rex illac transiret, Neapolim profecturus, orta fuit inter oppidanos & nostros Helvetios, ex quibus tum interfici fuerunt ad quadraginta. Nunc igitur, cum eò reuertissent, tametsi composita res erat, tamen ut iniuriam ulciscerentur, ciues omnes interficiunt, & oppidum, ubi diripiuerint, incendunt, & tantus fuit eorum furor, ut Marescallus cohiberet non posset, deinde arcem obse derunt, ut eos qui intus essent, caperent. Hi autem erant quos praesidio recens ibi collocauerat Triuultius, cum reliqui deditione facta discederent, neque uero prius destiterunt, quam regis interuenisset authoritas. Cum opidum incenderent, ex ipsis interierunt de-

DE BELLO NEAPOL.

runt decem, qui flammis implicati fuerunt ebrii, nec se poterant expedire. Dux plex in ea refuit peccatum, & quod non, qui sua sponte deditio[n]em fecissent, non fuit seruata fides, & quod magna uis conatus atque frumenti eo incendio fuit absumpta, cum nos interim in magna esse[mus] rerum necessariarum difficultate. Nostr[i] homines, quacunq[ue] transirent, multa proterue & intemperanter faciebat, & licet suis moribus populum ualde offendenter, tamen si rex consilium Triuultij secutus fuisset, ex nobilitate complures & alij magno numero ad ipsum defecissent. Ioannes Galeacius Mediolani Dux, moriens reliquerat filium, quem Sforzia in sua potestate habebat. Erat ergo consilium Triuultij, ut per Insubriam & omnem agrum ditiosis Mediolanensis, rex proponeretur auxillum & insignia eius pueri, quo facto maximam hominum partem ad se traduxisset, uerum in gratiam sui cognati, Aureliorum Ducis, qui Mediolanum & Insubriam ad se pertinere diceret, noluit assentiri, & Pontremulo discedens, contulit se in conuallem quandam existquam, ubi uix decem erant aedificia, &

ibi

ibi per dies quinqu, nulla de causa mora-
batur, cum interim exercitus uix ha-
beret, quo famem toleraret. Præmiserat
autem primam aciem, quæ circiter tri-
ginta milibus passuum à nobis ab-
erat. Aureliae Dux, capta Nouaria, &
diebus aliquot ibi sine fructu consum-
ptis, Vigelium, quod est ad Ticinū flu-
men oppidulum, proficiscitur. Ibi cum
esset, bis fuit sollicitatus à Papiensibus,
qui se in eius fidem permittebant: ipse
uerò maluit oppidum illud obsidere, u-
bi exercitum suum habebat omnem
dux Mediolani, cui fratres illi Sanseue-
rini præerant. In eo flumine pontem il-
li ex nauibus effecerant, & castellum ibi
constituerant, ut nostros transitu prohi-
berent. Verum si paululum modo no-
stri fuissent progressi, trans flumen illi
se recepissent. Sed Aureliorum Dux,
quod eos natura loci confidere puta-
ret, satis etiam & ad laudem & ad uti-
litarum perfectum arbitratus, Trecium
se recepit, quo in loco uenerunt ad i-
psum legati Reipublicæ Mediolanens-
sis, qui dicerent, ciues omnes potentio-
res uelle ipsum urbe recipere, cæterisque
rebus iuuare, & liberos dare obsides.

DE BELLO NEAPOL.

Facile illi quod cogitabant, perfecissent.
Nam ex nobilitate plerique omnes, atque etiam uulgò grauissimè oderant familiam Sforiarum, & occupata urbe, Mediolani Dux, tempore exclusus, non potutisset conducere copias ad tolerandam obsisionem arcis. Verum ab eo cōsilio Dux Aureliorū destitit, et quod tutò non posset fidere ijs quæ propone rentur, & quod hominibus idoneis care ret, & quod belli duces non idem sentient omnes. Hoc mihi deinde retulit ipse. Ad eas hostiū copias interim uenerunt Germani pedites, ad duo millia, & equites circiter mille, quos Maximiliani Cæsar auxilio mittebat, eisq; Fridericum Capelarium præfecerat. Eorum aduentu studium pugnandi hostibus accessit, qui Treciū profecti, et instructa acie, nostris, si prelio uellent contendere, potestatē fecerunt. Sed licet numero nostris superarent: tamen prelio supersedent dum esse putabāt, hanc rationem secuti, quod si quid grauius accidisset, & ijs amissis copijs, in summum discriminem regem essent adducturi, de quo nullum haberent certum nuncium, obsessis omnibus ijs. Relinquebatur ergo, ut

Noua-

Nouariam se reciperent, quò cum ue-
nissent, de frumento reliquoq; com-
meatu parum diligenter prouiderunt.
Tunc eum sine ullo sumptu facile pote-
rant importare quicquid uellent. Ho-
stes insecuri illos aliquanto post, non
procul ab oppido caltra posuerunt. Ab
ea ualle, in qua rex aliquot dies perman-
sit, ut supra scripsimus, ascensus erat
maxime arduus ad culmen Apennini
montis. Heluetij autem, qui facinore il-
lo nuper admisso Pontremuli, regem
ualde offenderant, nunciabant ei, quòd
si ipsis ignosceret, uelle se tormenta o-
mnia in superiorem locum perducere,
que erat circiter quatuordecim, maximi
ponderis. Vbi rex liberaliter respondit,
illi funibus colligati, bini simul, & cir-
citer ducenti, eodem tempore & com-
meatu, cum aliquousq; essent progres-
si, defatigatis alij succedebant inte-
gris viribus. Adiumento quidem illis
erant equi, ad eam rem destinati, sed
præcipua fuit ipsorum opera, quæ nisi
interuenisset, desperatissimæ erant res
nostræ. Turpitudinem ergo illius fa-
cinoris noua uirtute delebant: sed in
descensu non minus erat difficultatis

DE BELLO NEAPOL.

atq; molestiæ, propter asperitatem uiae,
& ad leuissimum quenq; impulsu, cū
aut ruptum aut luxatum aut distortum
esset aliquid, consistendum erat, & ad-
hibendi artifices, qui reficerent, ideoq;
plæricq; suadebant comminuenda esse
maiora tormenta: Rex autem, ne id fie-
ret, interdixit. Marescallus Gius, qui
primam aciem ducebat, & tringinta mil-
libus passuum aberat, crebro nunciabat
regi, ut properaret. Hostes enim non
procul ab eo considerant in magna pla-
nicie, et si fuissent adorti, facile expugna-
sent. Ille etiam progressus, ad Forum no-
uum, qui est uicus ad radices Apenni-
ni, castra posuit, ut ne in montibus impe-
tū illi in nos facerent: uerū ipsi, quō ma-
ior et certior esset uictoria, & ne quis o-
mniū posset elabi, aduentum nostrum in
ea planicie expectabāt. Quod si in mon-
tibus adorirentur, metuebant, ne plæricq;
infugam consecuti, Pisas, aut in Florenti-
num agrum, qui tunc noster erat, se re-
ciperent. In eo autem ualde errabant, nā
longissimum erat interuallum, & ipsis,
qui uias omnes atq; aditus nouissent, fa-
cile erat nos in fuga persequi et opprime-
re. sed totum hoc Dei beneficio tribuen-
dum

dum est, qui eius consiliij author ipsis fu-
it. Gius deinde regem certiorem fecit, se-
superatis montibus traduxisse copias,
& equites aliquot emississe, speculandi
causa, qui de hoste aliquid cognosce-
rent. Eos autem exceperunt Stratiotæ,
& cum ex ipsis nobilem quendam in-
terfecissent, præsciderunt ei caput, & af-
fixum hastæ deportarunt ad legatum
Venetum. Hi sunt milites, cuiusmodi
sunt in Turcia, quos lanizarios appel-
lant, uestiti more Turcico, nisi quoddin-
teum illud fastigiatum capite non fe-
runt, homines laboris patiētissimi, et ex-
ercitatissimi in armis. Erant hi omnes
Græci, ex ijs locis, que per Græciā Vene-
ti possident, & ex Peloponneso, & Alba-
nia & Dyrrachio euocati. Eorum opera
frequenter utuntur Veneti, multumq;
eis tribuunt. Equos habent Turcicos &
ual de præstantes. Erant Venetijs, cum il-
luc appellerent, circiter mille & quingen-
ti, & spectabam cum ipsorum haberetur
delectus. Equestribus prælijs plurimū
ualent, & hostem suis incursionibus ual
de defatigant. Hi quū nostris equitibus
speculatoribus occurrisserint, facto im-
petu in fugam coniecerunt, & ad castra

DE BELLO NEAPOL.

tisque persecuti, Germanos aliquot nostros, qui pro castris in statione erant, interficiunt, eorumque capita suo more ad legatum deferebant. Quo enim tempore Turcarum Cæsar, Mahometus, qui Constantinopolim cepit, bellum faciebat Venetis, mandauerat suis, ne quem omnino caperent, et studij excitandi causa, in singula capita, quæ quisque referret, dabat aureum. Idem tunc faciebant Veneti, eumque morem in hoc etiam bello seruabant, ut terrorrem nobis inferrent. Cum ad nostra illi castra proprius adequitassent, exterriti tormentis, quod insolens ipsis erat, fugæ sese manda- runt, & in itinere, ex nostris Heluetijs quendam, qui concenderat equum, ut de ipsorum abitu cognosceret, grauitate vulneratum cœperunt, & ad Marchionem Mantuae, Venetorum exercitus imperatorem pertraxerunt. Non dum tunc conuerterant omnes hostium copiæ, et nisi rex in itinere passim moratus fuisset, ut supra diximus, habebat temporis et ocij sa- tis, redeundi domum, absque periculo. Ma- rescallus Giüs, cum aliquandiu fuisset in insima valle, et oppugnationem ue- teretur, in superiora loca sese recepit.

Copiar

Cōpiæ illius erant, circiter centum & sexaginta equites cataphracti, & Helueti octingenti. Ut autem nos illi subsidio essemus, fieri non poterat, propterea quod impediti tormentis, biduo post, primum aduenimus atq; interim illicum in monte consedissent, & nos cupidissime expectarent, in magnis erant angustijs, uerum beneficio Dei res bencē sit. Gatazius enim, qui Heluetium illum captiuum nouerat, quarebat ex eo, quæ essent copiæ primi agminis. Is consulto respondit, esse ad trecentos equites cataphractos, item mille et quingentos Heluetios. Tum ille, mendacij eum insimulans, dicebat non esse credibile, cum in toto nostro exercitu solum essent tria Heluetiorum millia, dimidiā partem attributam esse primæ acie. Nam quod nostrarum partiū antea fuit, quæ nostræ essent uires atq; rationes, nō minus quam nos ipsi compertū habebat. Re inter ipsos communicata, pleriq; suadebant impetum esse faciendū. Sed Marchio Mantuae, cum fidem haberet captiuo, noluit periclitari fortunam, illata causa, quod & peditatus generē à nobis uinceretur, & quod soch

DE BELLO NEAPOL.

nondum conuenissent omnes, quibus iniuriam fieri dicebat, si ipsis in expectatis, prælium committeretur. Quod si etiam aduersi aliquid accideret, senatum Venetum grauiter esse laturum; tutius atque utilius sibi uideri, ut castris se se contingant, & hostem ibi expectent, qui inter habeat nullum aliud. Eam sententiam allegati ambo Veneti comprobabant: alij uero minime differendum esse contendebant, eò quod prima acie profligata, regem essent habituri in sua potestate. Post multam disputationem uicit altera sententia, & placuit non esse promouenda castra. Quicquid est eius rei, cognoui postea ex ijs ipsis, quos dixi, qui ad eum modum Gio et mihi, quando pacis tractandæ causa conuenimus, recitauerunt. Interim & nos progrediebamur, & reliquaæ sociorum copiæ in castra uenerunt, & cum iam ex Apennino descendemus, erat nobis in conspectu Insulæ bria, omnium regionum longè pulcherrima & fructuofissima, & quod toto itinere, inde à Luca usque ad eum locum, in maxima eramus uersati commeatus inopia, gratissimum nobis erat, agrum illū tam amoenum & frumentariū aspicere.

Sed

Sed tormenta, cum iam per loca declivia & abrupta & salebrosa dederentur, ualde nos impeditabant, eamque mole stiam augebat etiam, quod hostes iam haberemus in conspectu, quorum multitudinem castra atque tabernacula significabant. Erant autem equites cataphracti ad duo millia & sexcenti, totidem equites sagittarij, item stratiotae & leuis armature equites, circiter millia quinque, reliqui omnes pedites, & castris idoneum locum delegerant, eumque opere & tormentis munierant. Multus iam erat dies, cum in uallem rex descenderet, & Horonoui hospitio sibi locum delegit, ad quintum diem Iulij. Erat in eo uico, farinæ & pabuli & uini satis: sed cum ora quædam esset ueneni suspicio, nostri initio sibi temperabant. Suspicandi causa fuit, quod Heluetij duo, cum exitinere defatigati & feruidi adhuc, immoderate potassent in cella uinaria, refrigerandi sui causa, extincti essent. Ante medium noctem periculum fuit factum in eis, qui cumque nihil deprehenderetur, uulgo sese reficiebant. Maxima certè fuit Italoru[m] fides in eo toto itinere, nihil enim ueneno tentarunt, quod facile tamen i-

DE BELL O NEAPOL.

psis erat. A meridie statim in nos excusione s fecerunt Stratotæ, magno exultato tumultu, quoniam nostris hominibus infrequens erat ipsorum militiae genus. Hostes deinde triplici acie instruxerunt, suas copias omnes è castris produxerunt, modico interiecto intervallo, ut in vicem auxilio sibi essent, cumq; ad eum modum aliquandiu constitissent, in munitiones suas iterum sese receperunt. Inter utræq; castra exiguum erat spatum, quò facilius erat illis perturbare nostros, intmissis aliquot Stratotis, qui quòd locus erat sylvestris, occulte posterant & de improviso ad nos peruenire. Ab utræq; latere eius uallis, ubi castra posuimus, erant colles, perq; medianam uallem decurrit flumen, Tarum appellant, quod pedibus transiri potest, nisi dum crescit, quod ijs in locis repente fieri consuevit. Ea tota uallis erat saebrosa, & equitibus ualde incommoda, latitudine non magna. Dextrum collem insederant hostes, nec aliud erat nobis iter, quam ut præter ipsorum castra transiremus, interlabente flumine. Ad sinistram quidem licebat nobis deflectere, uerum ea fugæ consimilis uisa fuisse pro-

set profectio. Ex nostris qui prudentiores erant, tunc demum cœperunt trepidare & concursare, mihiq; negotium dare bant, ut cum hostibus in colloquium uenirem, & aliquem, qui de ipsisorum numero ac rationibus cognosceret, mecum ducerem. Hoc autem quoniam nisi interposita fide, mihi non erat integrum: respondi, quum Patauio discederem, mihi cum legatis Venetis ita conuenisse, ut existimem illos, quod minus ad mediū aliquem locum ueniant, non esse recusaturos: quod si prior ad ipsos transeam, fore, ut illis maior quædam accedat alacritas, & nimis iam sero eius rei mentionem inferri. Missis igitur literis, legatos orabam, ut ex ipsis alter ad colloquium ueniret, quoniam prius inter nos ita conuenisset. Illi excusare quidem iniustio: propter bellum motū Duci Mediolanī, sed tamen alter uenturum se promittebat ad locum medium inter utrāq; castra. De quibus illorum literis atq; responso, quum ad concilium retulisse, ex nostris plaricq; despiciebant. Itaque tametsi ualde sollicitus eram de periculo regis, tamen actionem tunc intermisī, ueritus, ne si nimium urgerem, ignauit alicui

DE BELLO NEAPOL.

alicui atq; timori tribueretur. Circa medi-
am noctem Cardinalis Maciodiensis,
iuxta quem meum tabernaculum erat,
cum à rege iam primum uenisset, dice-
bat mihi, illum constituisse prima luce di-
scedere, & præter hostium castra copias
traducere, & tormentis in ipsos emissis,
belli signum dare, ac deinde nulla inter-
posita mora progredi. Consilium hoc i-
psius fuisse puto, propter inscientiam rei
militaris. sed certè præsentis periculi ma-
gnitudo poscebat, ut rex cum belli duci-
bus & hominibus idoneis re communis-
cata, de sua & exercitus salute aliquid
decerneret. Ad eum sermonem respon-
di, quòd si in hunc casum res deducere-
tur, fore, utili aciem instruant, & initio
quidem leuioribus prælijs, mox uero
summis copijs nobiscum decentent: mul-
to aliter etiam mihi cum legatis Venetis
conuenisse. Dolebat mihi sanè uehemen-
ter ipsius res indignitas, uerum ita fatum
meum erat, hoc rege, ut timidius et remis-
sius agendum mihi esset, ne illos, qui fa-
miliariter ipso utebantur, offenderem, co-
quòd nimiam illis authoritatem tribue-
ret. Stratotæ ea nocte bis per interval-
lum maximos excitarunt nobis tumultu-

tus, eiusqe rei causa fuit, quod nostri non
se communissem idonee, sicut fieri con-
suevit aduersus leuis armaturae equites.
Nam cataphracti nostrates per pauci, co-
mitati suis equitib9 sagittarijs, maximas
illorum manus atqe cohortes facile pertur-
bant atqe disiabant. Erant autem ea nocte e-
iusmodi tempestates ac imbræ, tantaqe
tonitrua & fulgura, ut cœlum terræ, &
summa profundis uideretur cōmiseri.
Quod et si in eo anni tempore naturalē
habebat causam: tamen, quod tam pauci
eramus pre numero & multitudine illo-
rū, et quod in una uirtute spes omnis salutis
tis consisteret, terrificum erat & pauoris
plenum. Postridie mane accersitus à re-
ge, cum uenissim, reperi insidentem eō
quo lectissimo, mediocri statura, quem
Sabaudia Dux Carolus, dono dederat.
Armatus erat toto corpore, & miram
quandam dignitatem in omni sermone
atqe gestu pre se serebat, ac plane uideba-
tur esse alius, ideoqe tunc eius, quod Hiero-
nymus Florentia dixerat, in mentem mihi
ueniebat. Ipse non longiore oratione
usus est, quam, si placeret nostris cū hos
ste colloqui, ut ijs me coniungerem. Re-
spondi, libenter quidem facturum, sed

DE BELLO NEAPOL.

uix unq; uidisse duos exercitus , qui in ea proquinquitate non consererent manus. Hostes iterum productis copijs, tripliciq; acie instructa , nos expectabant. Ibi Maclodiensis et ego collocuti, literas misimus ad legatos Venetos : ille, quod sui esset officij ac professionis , tractare cōsilia pacis: ego, quod nuper ab ipsis redijssem legatus : Regi esse in animo, iter illac facere , suasq; copias absque ullo maleficio et iniuria traducere: quod si uelint in collocutionem uenire, uti pri die dictum sit , nos ei negocio non esse defuturos. Sed iam omnibus in locis coptum erat leuioribus praelijs contendis, cumq; nostræ copiæ præter ipsorum castra transirent , ac flumen solum intercederet, illi partem aliquam Stratiotarum, & sagittarios equites cum nonnullis cataphractis emittebant, qui teatè & occultè ad eū uicum, unde nos eramus digressi, uenerunt, ibiç flumen transierunt, ut in impedimenta nostra, quæ plurima erant, impetum facerent. Ad sinistram, Marchio Mantuae, cū patruo suo Rodolpho, & circiter sexcentis cataphractis, lectissima iuuenum manu, & cum leuis armaturæ equitibus , à tergo nos ad dorie=

doriebatur. A fronte erat Gaiazius,
cum quadringentis cataphractis & am-
plissimo peditatu, aduersus primam no-
stram aciem, & habebat utrerec^p præterea
cohortes aliquot equitū auxiliares, sed
parum exercitatas in armis. Veneti e-
nīm, quod omnia simul periclitari nol-
lēt, partem aliquā exercitus in castris cō-
tinebant, ut ex ipsis postero die cognos-
ui. Quod tametsi ratione non carebat,
tamen, quoniam eosq^p iam processe-
rant, longē præstisset omnibus copijs
& summis viribus dimicare. Interim dū
legati Veneti eas literas, de quibus dixi,
legerent, nostri cœperunt eiaculari tor-
menta in ipsorum castra, quod ante id
tempus nondum fecerant. Illi remisso
præcone, nunciabant cupere se quidem
colloqui, modò per tormenta liceret.
Fuit igitur imperatum utrinq^p, ut cessas-
etur. sed paulo post, denuo cœptū est,
ac uehementius quam antea, cunq^p duo
nostri præcones in ipsorum castra inten-
tim uenissent, capti fuerunt, & ad Mar-
chionem deducti. Ibi Gaiazius cœpit
cohortari suos ad prælium: non esse iam
questiōnis aut colloquendi tēpus, ac mi-
nimo negocio posse nos expugnari. Eā
sententię

DE BELLO NEAPOL.

Sententiam exlegatis alter probabat, & idem erat Marchionis iudicium: sed eius patruus Rodolphus, vir prudens & nostrum ualde studiosus, magna contentione resistebat. Omnem spem salutis rex habebat in prima acie. Hi erant trecenti & quinquaginta equites cataphracti, Heluetiorum ad tria millia, quibus adiunxit trecentos & eò plures sagittarios; quos custodię suæ causa habere cōsueuit, eisq; detraxit equos, & pedites pugnare iussit, summa, quicquid erat peditum, ad eam aciem rescripsit. In eo peditatu erat Engelbertus frater Duci Cluensis, & prætor Diuionensis, Heluetiorum praefectus. Eos proximè antecedebant tormenta. Hic certè, quos Rex in Florentinorum agro reliquerat, & Genuam misserat contra plurimorum sententiam, si nobis potuissent in eo rerum statu bonam operam nauasse. Prima nostra acies iam peruenierat ad illorum ferè castra, sic, ut initium pugnæ futurum ab ijs pustaretur. Reliquæ autem duæ acies aliquid longius inter se distabant, neque tam idonee, quam pridie, fuerunt instruæ, ut sibi auxilio inuicem essent. Marchio Mantua cum ijs, quas suprà dixi, copijs

copijs flumen transiit, & minimo inter-
vallo postremum nostrum agmen pla-
cidè sequebatur. Itaq; rex, qui medium
agmen gubernabat, necesse habuit ad
primam nostram aciem obuertere ter-
gum, & hostem aduersum spectare, ac
nouissimo agmini sese coniungere. Et
hactenus quidem Cardinalis & ego, cū
à legatis responsum expectaremus, ex-
tra ordines morati fuimus: uerum ubi
rem eò deductam esse uidí, regem pete-
bam. In itinere treis famulos, qui inter-
iecto aliquo spacio me sequebantur, ami-
si, & uix centum passus processeram,
cum in eo loco, unde ueniebam, ingens
clamor & strepitus exaudiretur. Hi erāt
Stratiotæ, qui in calones ac impedimen-
ta nostra impetu facto, multisq; interfec-
tis ac uulneratis, carros & quicquid e-
rat eius generis ualde perturbarunt. Cū
ad regem uenisse, reperi occupatum
creandis Equitibus, quod in eiusmodi
periculis & angustijs fieri consueuit, ex-
citandi studij & uirtutis causa. uerum
quod hostes iam erant in propinquuo, re-
uocatus fuit ab eo negotio, & à quibus-
dam suis familiaribus, quibus multum
fideret, attributus fuit ei locus antesigni

DE BELLO NEAPOL.

ferum, ità quidem, ut ex nostris, præter
unum & alterum, nemo proprius hostē,
quam ipse, consisteret. Nouissimū enim
agmen nostrum, cui subsidio ipse uenie-
bat, aberat paulò longius ad dextrum
latus. Iis cataphractis qui cum rege e-
rānt, coniunxerunt se Scotti sagittarij e-
quites. Impetu igitur factio concurri-
tur utrinque magna ui. Stratiotæ uero,
qui illos proximè sequebantur, quum
impedimenta nostra perturbata, nullis
ordinibus deferri, et ad primam nostrā
aciem contendere, & sui ordinis homi-
nes, quos suprà diximus ob eā rem emis-
sos, prædam sectari consiperent, relicto
equitatu, cui subsidio esse debebant, ad
prædam euolarunt. Ea res maximum
nobis ad salutem attulit momentum.
Nam si suis illi gladijs, quos habent pre-
stantissimos, nos adorti fuisset, planè de
nobis, propter paucitatem nostrorum,
actum erat. Equites ergo statim à primo
concursu terga uerterunt, & pedites eti-
am ad alterum latus elapsi, fuga salu-
tem sibi petebant. Eodem ferè temporis
puncto, Gaiazius à fronte instabat, &
primā nostram aciem inuasit, sed nō tam
cominus neq; tam acriter pugnatū fuit,
quam à

quam à nobis. Nam illi sub tempus præ
līj, & priusq; concurreretur, perterriti,
in fugam se coniecerunt. Quò minus aut
rem nostri persequerentur fugientes, in
causa fuit, quod Gius magnas hostium
corias non procul à se animaduertit,
ideoq; suos continuít. Sed qui cum rege
fuerant, magno studio consectabantur
fugientē hostem. Nostri etiam calones
atq; seruuli maximam illorum partem
concederunt, armati securibus, quas cir-
cumferebant ad cædendum materiam,
construendis casis atque tabernaculis.
Nam illi cum essent gravis armaturæ,
uix magno negocio poterant interfici,
ideoq; plures paucos circumstebāt, et
magna ui perfractis galeis, expugnabāt,
ad eamq; rem adiumento etiam erant
prælongi nostrorum sagittariorum gla-
dij. Interim dū nostri his rebus occupan-
tur, rex cum paucis quibusdā in eo loco,
ubi commissum fuit præliū, remanserat,
neq; se ad primam nostram aciem reci-
pere uolebat, ne fugę cōsimilis ea profe-
ctio uideretur. Ibi ex hostibus nonnulli,
qui diuersi dissipatiq; in omnes partes
fugiebāt, cum eo fortè essent delati, & à
defensoribus uacuum eum locum uide-

DE BELLO NEAPOL.

rent, impetum fecerunt in regem, uno
tantum famulo tunc comitatum. Ipse,
quod equo utebatur longè præstantissi-
mo, foriter sese defendebat, donec reli-
qui comites, qui non nihil diuerterant,
subsidio uenirent. Eorum aduentu per-
territi hostes, fugæ sese mandarunt. Rex
eo periculo commotus, ad primam aci-
em contendit. Ea non secommouerat lo-
co, quod regi peropportunè accidit:
quanquam si paululum modo fuissent
progressi, nemo omnium restitisset, eaçp
de re magna fuerat inter nostros conten-
tio. Quæ sua fuisset eius diei fortuna, cū
sub uesperum in munitiones reuertis-
set, mihi recitabat, ijsquos secum esse uo-
luit, presentibus. Initio pugnæ, nondum
disiecto hostium equitatu, uiginti circu-
ter passibus ab eo, captus fuit quidam
militum præfектus, quò magis uidere li-
cet, in quanto ipse fuerit discriminé salu-
tis. Ex hostibus omnium primus occu-
buit Rodolphus, ex Mantuanorum fa-
milia. Equitatus noster fugientes illos
consectabatur, propè ad extrema usq;
ipsorum castra, quæ ad Forumnouum
spectabat. Ibi tandem, cum ex ducibus
quidam magna uoce dixisset, ad regem
esse

esse reuertēdum, omnes constiterunt, ut equos, qui cursu & labore erant exanimati, reficerent. Dum ibi moramur, præter nos fugiebant ex hostibus circiter triginta equites. In eos autem consulto nō fuit factus impetus. Recreatis aliquantum equis à labore ad regem contendimus, de quo nihil initio nobis constabat: progressi aliquousq; procul tandem animaduertimus ubi esset. Iacebat humi plurimæ illorum hastæ, pictæ quidem & elegantes, sed infirmæ atq; pleues. eas iussimus à famulis tolli & asportari. Inter eundū occurabant nobis aliquot illorum cohortes pedestres, in eos facto impetu, & complurib; interfectis, reliqui per flumen fuga evaserunt. Dum à conflictu hostem insequimur, ex nostris aliqui monebant, ne cupidius progresseremur, uerbulo uno mentione facta cuiusdam prælii, inter Ludouicum undecimum & Maximilianum Cæsarē, qui uictoria tunc potitus erat, quod nostri prædæ studerent. Instrumentum omne militare, & quicquid erat impedimentorum regis & ipsius familiarium, à Stratotis direptum fuit. Sed & nostri partem aliquam fraudarunt. multi enim

DE BELLO NEAPOL.

ad pugnam inutiles & impuri homines
castra sequebantur. Paucos in eo prælio
desiderauimus. Ex ipsis interfeci
runt trecenti & quinquaginta equites
cataphracti, et quod rato solet in prælijs
euenire, nemo fuit captus. Stratotæ,
quod ad prædā decurrissent, pauci inte
rierunt. Summa omniū intersectorum
fuerunt ad tria millia et quingenti, quod
ex ipsis nonnulli mihi recitarunt, & uidi
descripta nomina, in quibus erant circi
ter quinç, ex familia Gonzagica, pre
pinqui et necessarij Marchionis Mantu
æ, qui ex sua etiam nobilitate amisit ad se
xaginta, & in occisorum numero, nullus
fuit repertus pedes, & quod mirum est,
omnes manu & cominus pugnando fue
runt occisi. Tormentis enim uix decem
opinor uirinç sublatos fuisse, & mini
mū temporis spaciū durauerat prælium.
Statim enim à primo concursu illi cum
aut perfregissent, aut proiecerent hastas,
fugam petebant, & in persequendo uix
horam cōsumpsimus. Itali autem longe
alia ratione ac nos præliantur, singulæ cy
nim cohortes cum singulis contendunt,
alij post alios, eoç si, ut totū aliquando
diem equa uictoria decertet. Magna fu
it ip^so

it ipsorum trepidatio: nam & cataphra
cti circiter trecenti et plerique omnes Stra
tiotae in fugam cōiecti. alij Rheygium Le
pidi, Parmam alij petebant, octo cir
citer milliaribus ab eo loco.

PHILIPPI COMI^I

næi, Equitis, commentariorum
liber quartus.

V P R A diximus de Pe
tiliano Comite & Vir-
gilio Vrsino, quos rex ca
ptiuos ducebat. ij profu
gerunt ambo post ince-
ptum prælium, & Petilianus, qui Flo-
rentinis ac Ferdinando Regi militaue-
rat, & in hostium exercitu erat non igno-
tus, rectâ contendit ad illos longissi-
mè iam fugientes, cumq; proprius trenis
set, edito suo nomine, cœpit acclamare
& hortari, ut fuga desisterent: ipsorum
esse uictoriam, et cū nonnihil confirmas
set, maiorem partem reduxit. Quod nisi
hic casus interuenisset, omnes fuga si-

L iij

DE BELLO NEAPOL;

bi salutem petiissent, tametsi profecto pa-
rū erat in ea re solatiū atq; præsidij, quod
ab illo qui in nostris fuisset castris, reuo-
carentur ad prælium. Erat eius consili-
um, nocte illa faciendum esse in nos im-
petum, sed reliqui non probabant, ut ex
ipso deinde & ex Marchione Mantua
cognoui. Quod nisi ad uirtutem ipse u-
nus fuisset eos cohortatus, omnes ea no-
cte profugissent. Postquam ad regem
conuenimus omnes, apparebant nobis
aliquot hostium cohortes, pro castris,
magno numero & instructa acie, ac solo
capite atq; hastis extabant. Hi non com-
mouerant se loco, necq; prælio interfue-
rant. Erat autem opinione longius inter-
uallum, & transiendum erat flumen,
quod iam paulatim augescet superio-
ris noctis atq; etiam eius diei tempestate
& imbribus. Rex ad concilium detu-
lit, impetum ne fieri placeret, an minus.
Erant cum eo tres magnæ uirtutis Itali,
Iacobus Triuultius, Franciscus Cæcus,
annorum circiter septuaginta duorum,
& Camillus Vitellius, cum tribus fratri-
bus. His suadebant adorierendos esse. No-
stri uero, quod magna pars diei consum-
pta erat, consilium hoc improbabant, &
satis eo

satis eo die perfectum, & castris deligen-
dum esse locum dicebant. Illi contra ma-
gis instabant, & Franciscus in primis,
qui etiam manu commonstrans illos, fu-
gientes Parmam, in quod oppidum pro-
ximum habebant receptum, ualde solli-
citabat prælium. Quod si eius ualuisset
sententia, fugæ sese mandassent omnes,
quod præcipui ipsorum duces postea
ad me non dissimularunt. Insignis fu-
isset ea maximis momenti uictoria. Nā
eius nomine atq; opinione, res omnes
erant nobis futuræ secundiores. Medi-
olani Ducem ualde oderat populus, ne-
que difficile fuisset, ad nos inclinante
fortuna, finibus illum expellere. In ea-
dem causa fuissent etiam Veneti, pro-
pterea quod nisi intra suos fines atq; di-
tionem, quam habent in continente, nul-
lam habuissent facultatem conducendi
nouas manus, quo minus etiam de Ne-
apoli nobis timendum fuisset. Verū
accidit quod Hieronymus mihi prædi-
xerat, fore, ut eius bellī gloria penes nos
consisteret, nulla nostra uirtute aut me-
rito. Tum quidem adeo nihil erat apud
nos rationis aut cōsiliij, ut uictoria, si qua
contigisset, non potuissimus uti. Dum

DE BELLO NEAPOL.

ad eum modum, ut iam dixi, delibera-
mus, interuentu noctis, illi se in suas mu-
nitiones recipiunt, nos etiam non pro-
cul illinc, ubi prælium commissum erat,
locum nobis delegimus, non quidem
certa ratione uel ordine, uti fieri con-
suevit, sed quam quisque in partem pri-
mum uenisset, eam occupabat. Quibus
erat quod ederent, iij se se non nihil refici-
ebant. Cubabam ea nocte humi in uinea
quadam, ualde angustè, sine stratis atq;
pallio. Rex enim utebatur meo, qui in
prædiū quoddam uicinum, itcō mode
edificatum, diuerterat. Multum iam no-
stri homines de sua ferocia remiserant,
neçq; tantos spiritus sibi sumebant, ut
superioribus diebus. Ex ipsis qui sau-
cij erant, nonnulli curabantur in cubi-
culo regis. Heluetij nostri diligenter
ea nocte excubabant, eisq; dono rex da-
bat aureos trecentos. Interim uero de fa-
lute regis ualde eram sollicitus, & ut
tutò progrederetur, constitui intermis-
sam pacis actionem renouare. sed uix
ægrè licebat internuncium aliquem re-
perire, qui ad ipsorum castra proficisce-
tur. Nam in ipso prælio nouem illorum
præcones, cum non agnoscerentur, fu-
erant

erant interficti, & illi ex nostris quendam in vincula cōicerant, alium etiam, qui à rege missus fuerat ante prælium, occiderant. Vbi tandem esset inuentus qui iret, missæ fuerunt ultrò citrò q̄ literæ, quibus idoneè cauebatur uenturis ad colloquium, quod illi æquo spacio ab utrisq; castris haberi postulabant. Et quanquam difficultatem in eo inesse videbam: nolui tamen interposita causa colloquium tolli. Rex ad eam rem delegit Cardinalem, Giūm, Piennium & me: illi uero Marchionem Mantuæ, Gafazium, et legatos Venetos. Vbi ad flu men uenimus, misso ad ipsos qui longius aberat, caduceatore, ut progrederentur, hortabamur. Illi, quod fore suspicatus eram, respondebant, dictū esse, ut loco medio conueniretur: se iam longius quam oporteat processisse: adesse primos totius exercitus, nec uelle tantum in se periculum recipere. Eadem fere nostri dicebant, & adductis rationibus, cur non progrederentur, cōpererunt hortari me ut transirem, nec tamen quid ipsorum esset consilij, aut quid uellent proponi, monebant. Respondi, uelle me testem habere eius quod agerē, nec solum

DE BELLO NEAPOL.

nec solum esse iturum. Comitatus igitur Roberteto scriba, cui rex plurimum tribuebat, & caduceatore, & famulo flumen, quod iam creuerat, transmisit, uel eò solum, ut ipsis, qui meo rogatu & impulso illuc uenissent, satisfacerem. Ad primum congressum, ubi salutasse, incusabam, quod non satis essent progressi, & hortabar, ut saltet ad ripam usque fluminis procederent. Nam si eosque peruenirent, sperabam non nisi colloquio habito discessuros. Verum illi excusabant, latum esse flumen et rapidum, nec fieri posse, ut si utrinque in ripa consisteremus, alij alios intelligent, sonitu enim fluminis atque cursu sermonem impediri: petebant ergo, ut conditionem aliquam pacis ostenderem. Ad ea pacis respondi, me, qui solus essem, nihil amplius dicturum, nec ullum eius rei mandatum habere: Quod si rationem aliquam compositionis ipsi proferant, ad regem esse relaturum. Dum ita colloquimur, ex caduceatoribus nostris quidam equo admisso celeriter accurrit, mihique nunciat, collegas nolle diutius morari: si quid omnino uelim agere, ut id statim perficiam. Id uero minime committens

mittendum esse mihi putaui, tum, quod illi, quae regis mens esset atque uoluntas, non paulo melius quam ego, scirent, eo quod essent familiares, tum, quod ex ipsis nonnulli, eodem die, mane, cum haberetur concilium, occulte fuerant cum rege locuti. Marchio Mantuae, cum in pugnae mentionem incidisset, quod si capitulus fuisset in eo prælio, an capite rex ipsum multasset, quarebat. Respondi, minimè facturū fuisse; nam quod eum esset adortus, magnam ipsi conciliaisse gloriam. Pro captiuis postea deprecabatur, qui tamen nulli erant, ut supradiximus, in primis autem pro suo patruo Rodolpho, quem adhuc superesse putabat, & ut ipsis haberetur exquisita cura, petebat. & cum ex nostris illi nonnullos commendassem, constitui me rediturum ante noctem, & ad illud tempus pactæ fuerunt inducæ. Reuersus ad nostros, ubi quid actum esset, commemostrauit: rex in dicto concilio cœpit deliberare, sed alij in alios respiciebant, ut fieri solet, rebus in summam difficultatem adductis. Et cum in aurem aliquid rex immurmurasset Cardinali, iussit ut ad hostem reuerterer, & quid ipsorum esset uolun-

DE BELLO NEAPOL.

uoluntatis, cognoscerem. Cardinalis etiam, ne quid omnino decernerem, mandabat. Erat sanè utriusq; mandatū ualde alienum ac pr̄ter rem. Nam quòd eius colloquij author eram, dubitari nō poterat, quin illi sermonis initium à me fieri uellent: deinde, ne quid decerne rem, metuī non oportebat, eò quòd rem nullā, de qua uerba facerem, mihi precepérant, sed occasionem nullam pacisendi pr̄termittere uolebam, ac certò sciēbam, etiamsi nihil efficerem, causam tamen nostram me non esse facturum deteriorem. Accessit, quòd quo essent hostes animo, cognoscere me posse sperabā. erant enim non minus, quam nos, perterriti. Cogitabam etiam inter colloquendum fieri posse, ut aliquid illis excideret, quod nostris rationibus esset non incommodeum. Iam nox suberat, cū ad flumen uenirem, eoq; statim accurrit quidam citato equo, missus ab illis quatuor, quos suprà dixi, qui nunciaret, ne longius, imminentे iam nocte, procederem: Stratioras enim excubare, qui nullum hominem norint, & promiscue in omnes impetum faciant. Volebat ille quidem officij causa me comitaris: sed

ne

ne quid ea nocte speculando de rebus nostris cognosceret, tum etiam quod de sententia regis nihil habebam compre-
ti, propter eas, de quibus diximus, oc-
cultas susurrationes, remittebam ad su-
os, & in posterum diem ad horam octa-
uam iussi ut ad flumē me expectaret, eō
me uenturum, aut si qua res noua inter-
cederet, renunciaturum per caduceato-
rem. Reuersus igitur ad nostros, quid
accidisset, exposui. Id erat sub cœnæ
tempus, deinde quieti sese dabant o-
mnes. Post medium noctem reuertor ad
regem, eius cubicularij iam erant parati
ad iter, mihiq; dicebant, eum cōstituisse
celeriter proticisci Astam, & in agrum
Monferratēsem, simul hortari me cōcēpe-
runt, ut manerem, colloquendi cum ho-
stibus causa. Verum excusans dicebam
non me futurum in postremis, neq; uitæ
periculum uelle me ipsum creare mihi.
Non multò pōst, ex parte factus rex, per-
acto sacro, consendit equum, horam u-
nam antē quam illucesceret. Tuba si-
gnum fuit datum excubitoribus, ut su-
um facerent officium, nec aliud fuit in
castris enunciatum, quod sanè ad terro-
rem militum pertinebat, in ea propin-
quita-

DE BELLO NEAPOL.

quitate hostis, & quod iter nobis faciem
dum erat per loca sylvestria & impedi-
ta. Nam & à via aberrauimus, & audiui,
cum è signiferis quereretur, ubi essent
itineris duces? Quod nisi Deus rem o-
mnem gubernasset, quomodo sit credi-
bile, regem adeò potentem, absq; com-
monstratore viae, nocturno tempore pro-
fecturum fuisse? Verum in eo maximè
fuit illustre Dei beneficium, quod ho-
stes profectionem nostrā tunc primum
senserunt, cum multis iam esset dies, ar-
bitrati uenturos ad colloquium, ut pri-
die constitutum fuerat. Flumen etiam,
quod inter nos erat medium, adeò cre-
uerat, ut ante uesperum nemo auderet
transire, ac tunc primum Gaiazius cum
ducentis circiter equitibus leuis arma-
turæ transiit, non sine periculo, propter
aque uim & rapiditatē, atq; è suis unum
& alterum amisit. Confecta sex millia-
rum via, per loca impedita & angusta, u-
bi singularibus progrediēdum erat, de-
uenimus in planiciem & amoenissimos
campos, ubi prima nostra acies cum im-
pedimentis omnibus nos expectabat.
Erat in eo agmine Iacobus Triuultius,
& quoniam eius insignia erant prope
consi-

consimilia ijs, quibus Marchio Mantue
utebatur, nostri, cū uidissent, uehemens
ter perterriti fuerunt, ac hostium copias
ibi cōsedisse putabāt; sed et illi uicissim,
quum non recto itinere, sed per loca de-
uia nos aduentare conspicerent in consi-
mili erant metu, & instructa utrinq; acie,
cū equites huc illuc excurrerent ac se in-
uicem agnouissent, detectus fuit error.
Progressi aliquantulum, refecimus nos
quodam in oppidulo, ubi de industria
fuit conclamatum ad arma, ut à direpti-
one autocarētur Heluetiorum animi. Po-
stero die, non procul à Placentia, Trebi-
am flumen transiūimus, relictis ab alte-
ra fluminis parte ducentis equitib; ca-
taphractis, item Heluetijs atq; tormentis
propè omnib; quod militum cau-
sa rex faciebat, ut eō sese commodius &
laxius reficerent. Flumen illud, maximā
temporis partem, æstate præsertim, est
exiguum, sed ad decimam horam noctis
adeò creuit, ut ne equites quidem au-
derent transire, quod in ea propinquita-
te hostis erat periculosisimū, ac multæ
fuerunt ea nocte rationes initæ, ut illos,
qui trans flumen erant, traīceremus, sed
frustrā sumptus fuit omnis labor, & exo-

DE BELLO NEAPOL.

pectandū erat, donec de cresceret, quod
fuit mane sub horam quintam. Tunc
in uitranç ripam tensi fuerunt funes,
quibus adiuti pedites trāsierunt, ac solo
pectore ex aqua extabant. Post eos tran
sijt equitatus cum tormētis. Mediolani
Dux magnum habebat pr̄esidū Placen
tiæ, & Gaiazius recens eò peruenērat.
quò maius erat periculum nostrum, qui
bus à tergo imminebat hostis. Placenti
ni autem eò spectabant, ut regem urbe
reciperent, atq; illud fieri uolebant no
mine & causa eius pueri, quem Ioannes
Mediolani Dux hæredem reliquerat, ut
suprà diximus. Eò si rex uoluisset ani
mum adiūcere, multi alij per Insubriam
defecissent, impulsu et opera Triuultij,
qui & ortum ex ijs locis habebat, & ual
de erat acceptus multitudini: sed rex in
gratiā sui patruelis, Aureliorum Du
cis, recusabat, tametsi huius faculta
tes nollet nimium amplificari, ideoque
litem illam de Insubria non magnopere
etiam curabat, de solo transitu sollici
tus. Continuata profectione, quinto die
Dertronam peruenimus. Qui erat eius
oppidi pr̄efectus, cum ex nostris qui
pr̄æcesserant, audisset, regiesse in animo
iter il-

iter illac facere sine maleficio, frumentum & quicquid esset necessarium, subministrari iussit, & obuiam progressus purgabat se regi, quod oppido non reiperet. Is erat ex familia Sanseuerina, frater Comitis Gaiazij, & cum Neapolim rex iret, nobis militauerat. Denona rex Nissam peruenit, quod est ad Tanarum flumē, ditionis Monferratenis opidū, et quod in amicorum iam essemus agro atq; finibus, magna fuit militū lætitia. Gaiazius enim cōtinenter nobis instabat à tergo, & primis aliquot diebus magna nos affecit molestia. Ex nostris equitibus pauci uolebant in postremo agmine uersari, et quo propius ad Galliā accessimus, eo minor erat illorū uirtus. Itaq; recte illi, qui Gallorū animos ad suscipienda bella promptos esse et alacres, uerū rem ollescere paulatim, & ad perferendas calamitates minime resistere disserunt. Heluetij autem, qui postremum agmen clauderent, circiter trecenti, minoribus suis tormentis, quæ circumserabant, impetum illorum tardabant, & Stratiotas, qui reliquis equitibus erant permixti, facile reuictiebant. Hoc stium reliquus exercitus, qui nobiscum

DE BELLO NEAPOL.

domicauerat, magno quidem studio nos
persequebatur: sed quod iter diei præ-
cessimus, & quod ipsi grauioribus e-
quis impedirentur, non poterant, quan-
tum cupiebant, progredi, & re despera-
ta, Nouariam contendebant, ubi Medi-
olani Dux aliquot habebat copias, ut an-
tea diximus. Quod si nos consequi potu-
issent, credibile est, felicius multo quā
prius, rem gesturos fuisse: at bellum hoc
Deus administrabat, nam eo toto itine-
re uagabamur absq; ordine ferē, & quē
quisq; poterat, hospitij locum sibi capie-
bat, & in magna eramus inopia comme-
atus, & perfacile fuisset Italī, ueneno
corrumpere quicquid erat cibariorum,
puteos etiam & omnem aquam. Tan-
tus enim erat æstus solis, ut nostri mili-
tes, quoctūq; uenissent, passim in stagnis
et oppidolorum fossis, magno concursu
et auditate litim restinguenter, exanima-
ti labore itineris. Nam ante lucē ortam
rex dabat se in viam, & in multum usq;
diem progressus, nonnihil se reficiebat,
& pabulum equorum deportandum no-
bis erat magno labore, quod & ipse feci
non semel, & biduum fui, cum præter
atrium & male coctum panem nihil esset
quod

Quod ederem. His autem difficultatibus una res erat subsidio , militum uirtus & laborum tolerantia . Nam æquissimis animis hæc omnia ferebant , & dici non possit , quām fuerit omnis generis molestia plena profectio . Multa quidem tuis sub Carolo Burgundiæ Duce , uerum nihil ad ista . Lente nobis progrediendū erat , & non longius , quām maiora tormenta deducerentur , ubi subinde consistendum erat atq; morandum , cum alii quid esset perfractū aut luxatum . Quod autem dixi , nostros perturbatè nulloq; ordine atq; consilio pleraq; administras se , non eò pertinet , quasi nulli essent in castris egregia uirtute & consilio uiri . Erant quidem certè , sed eorum hoc erat fatum , ut exiguam haberent authoritatem apud regem adolescentem . Septimo die post commissum prælium , non procul ab Alexandria conseruitis , ibiq; diligenter dispositis excubijs , postero die de nocte profecti Astam peruenimus . Rex cum suis familiaribus oppidum ingressus , reliquis copijs manda bat , ut in uicino agro sese reficerent . Magna fuit in eo oppido reperta copia com meatus , quod nostris ualde opportune

DE BELLO NEAPOLI

accidit, qui fame & siti & uestu & uigilijs
erant uehementer afflitti, detritis etiam
& laceratis uestibus. Obsidebatur tum
Nouariæ Dux Aureliorum, sed non
tam angustè, quin exitus illi pateret. Ad
ipsum igitur eodem die quo petueni-
mus Astam, misi Philippum Coldreum,
nobili genere natū, qui nunciaret, inter
regē et Mediolani Ducem agi de cōpo-
sitione, meq; ipsum ad eam rem adhibi-
tū à rege, uti opera et intercessione Ferrā-
riæ Ducis : idēoq; medim esse consilium,
ut confirmatis eorum animis, quos ibi
praesidio collocasset, qui erant suprà se-
ptem millia lectissimorum militum, ue-
niret ad regem, ac spem illis facheret sui
reditus, aut soluendæ obsidionis. Po-
stridie eius diei quam rex eò uenit, in-
ter alios nunciabat ei Dux Aureliorum,
ambos exercitus hostium circumcidere
Nouariam, & quia non multum super-
erat, quo famem intus tolerarent, ora-
bat ut auxilio sibi ueniret. Suprà dī-
ximus, quomodo patrum diligenter il-
li de commeatu prouiderant. Nam si fru-
mentum & alia maturè comportassent
in oppidum, facile illud ab hoste defen-
dissent. Astæ rex commoratus aliquot
dies,

dies, Peronem Bassum ablegauit, qui classem pararet, & copias conduceret, quæ nostris hominibus per regnum Neapolitanum essent subsidio. Ille re omni procurata, classi præfecit Arbanum, qui profectus ad oram usq; Neapolis, cum non procul esset ab hostibus, tempestate prohibitus non potuit proprius consistere, & Liburnū rediit, ubi maior pars militum egressi in continentem, profugerunt, desertis navibus. Hostium vero classis in portum quendam, non procul à Plumbino, appulit, ibiç per menses duos morabatur, atq; interim nostris fuisset non difficile progredi, & subuenire Neapolitanis, propterea quod eius portus, quem hostes tenebant, ea est natura, ut nisi uno solū uento, qui tempore hyberno ualde est infrequens, non posset inde solui. Erat quidem Arbanus egregia uitute, sed parum peritus rei maritimi. Astaprofectus Taurinum rex uenit. Hic multa fuit actio pacis, & uidua quoç Sabaudiae domina, eam rem curç habebat. Sed & ipse diligenter sollicitabam de compositione, quod ualde cupiebant primi nominis hostes, iij, quos non semel antea diximus, eoç missis literis,

DE BELLO NEAPOLI

Idonecē mīhi cauebant. Sed, quae in mīra
gnorum p̄incipū familijs regnare so-
let, inuidia, Cardinalis actionem meam
euertit, ut illud, quod Sabaudiæ uidua
instituerat, perficeretur. Hoc autem tri-
buebat suo hospiti, quo Taurini uteba-
tur, homini prudenti, & eius regionis
quaestori. Cunq; longior quādā mo-
ra huic actioni interueniret, pr̄ator Di-
uisionensis ad Heluetios fuit missus à re-
ge, ut copias conduceret ad quinq; circi-
ter millia. Paulo antē dixi, quemadmo-
dum classis nostra tempestatibus deten-
ta nihil potuit efficere. Ea re nunciata,
Monpenserius, item princeps Taren-
tinus, Stephanus Verius & multi alijs,
relictis p̄esidijs, pro numero & exigu-
itate commeatus, Neapolī discesserunt,
quod grauiter tulit rex Ferdinandus, &
pactum eos uiolasse, ac potestatem habe-
re se dicebat interficiēdi, quos dedissent
obsides, in quibus erat Comes Marchi-
anus, Arduennę sylue incola. Nā treis
circiter menses antē hoc tempus, rex Fer-
dinādus, partim fatiore suorū, partim in-
diligentia nostrorum, Neapolim ingre-
sus erat. Quod tametsi occulte ageretur:
nostrī tamen priusq; accideret, pr̄sen-
serant.

ferant. Multa sunt quæ de eo dicam, sed
quæ corām ipse non uidi, ea non soleo
prolixè commemorare. Interim dum es-
set in urbe, allatum fuit de morte regis,
& Mediolani Dux, scriptis literis confir-
mabat, eum in prælio ad Forumnouum,
occubuisse. Huic famæ nostri fidem ha-
bebant, & Columnenses etiam, qui alio-
quin eò spectabant, ut potentioribus se-
se coniungerent, ideoq; statim à nobis
defecerunt, tametsi plurimis essent à rege
& amplissimis ornatī beneficijs. Nostri
ergo cū in magna essent commeatus dif-
ficultate, rebus omnibus amissis, quas
in urbe haberēt, obfessi iam in quartum
ferè mensem, pacti fuerunt cum hoste,
sexta die Octobris: quod nisi rex intra
certum tempus subsidia mitteret, redi-
tuos in Galliam, necq; bellum deinceps
ullum uel terra uel mari facturos Nea-
politano regno, eiusq; rei causa dabant
obsides. Et quoniam ante præfinitum di-
em discesserant, Ferdinandus contendē-
bat, fidem ab ipsis non seruatam esse. Illi
uero contrā, nihil à se factum esse præter
officium, dicebant, sed obsides interim
in maximo erant uitæ discrimine. Pru-
denter illi quidem & cautè, quod ei pa-

DE BELLO NEAPOL.

Etionis parum fideret: sed honestius multo fuisset, ad constitutum diem reddere illi, quas tenebant arces, & liberare obsides, præsertim cum paucis post diebus, qui præsidio relicti erant, desperata salute, & inedia coacti, dditionem saceret. Dum sex Taurini & in finitimis oppidis Heluetiorum aduentum expectaret, tentabat quo modo posset cum Mediolani Duce pacisci, & de Aureliano parum erat sollicitus, tametsi crebro solicitaretur ab eo de auxilijs. Vix enim iam tolerabant famem qui intus erant, & hostes arctius obsidebant oppidum, & aucti erant nocto equitatu, circiter milie armatorum, quibus præcerat Fridericus Capelarius Firtensis, vir summæ uirtutis atque consilij, & præter Venetorum copias, erant ad undecim millia Germanorū, in finibus & agro Maximiani Cæsaris conducti. Augescente ergo hostium numero, & cum nulla posset honesta conditio impetrari, persuasum regi fuit, ut Vercellas se se reciperet, & occasionem aliquam expectaret eripiendi suum patruellem, & eos qui obsidebantur. Hortatus fui Ducem, ut antea dixi, ueniret ad regem, & qui ad defensionem

sionem essent inutiles, eos ut dimittiret. Quod si fecisset, non fuissent in eas redactæ angustias ipsius copiæ. Nam præfens ipse communicasset nobiscum cōsilia, & si non qualem optabat, saltem tolerabilem aliquam pacem impetrasset. Verum Archiepiscopus Rotomagēsis, qui cū ipso Nouarię semper fuerat, et legatus ab eo uenerat ad regē, hortabatur eum ad uirtutē atq; constantiā, & spei faciebat auxiliorum, confisus oratione & pollicitationibus Cardinalis, qui unus omnia imperia administrabat. Et quanq; prolixè admodum ille pollicebatur, non metamen latebat, frustra sperari. Nisi enim prælio rex interesseret ipse, non erat omnium quisq; pugnaturus, & lis tantū erat de Nouaria, quam Auerelianus retinere, & Mediolani Dux restituī sibi uolebat. Ut autē unī omnia cederent, oportebat, sunt enim in Ducatu Mediolanensi, nō magno interecto spacio, circiter decem urbes. Quod si Nouariam redderet, & Genue possessorē sibi rex permitteret, omnia se facturū in eius gratiam Dux pollicebatur. Farinam subinde nostri homines deportabant ad oppidū, sed eius magna portio in uia

DE BELLO NEAPOL.

in via peribat: nonnunquam etiam ijs, qui ferrent, deprehendebantur, tantaq; iam erat omnium rerum inopia, ut aut fame morerentur, aut grauissime ægrotarent, eamq; suam miseriam occultis litteris atq; notulis, quæ summo periculo perferebantur, nobis significabant. Nostris uero spe semper illos alebant, in eoq; certe ualde peccabant. Causa, cur spem illis facerent, erat, ut interposita mora, paratum rex haberet exercitum ad pugnam. Hoc quidem erat eorum, quibus authoritatem rex tribuebat, consilium, sed interim non uidebant, neminem esse omnium, qui sententiam eorum probaret. Nam præcipui belli duces, & in his, Aurora princeps, qui recens aduenierat, cuiq; magnam rex habebat fidem in re militari, cupiebant honestè pacisci, his potissimum de causis, quod & hyems suberat, & pecunia nulla suppeteret, & ex nostris plæriq; aut decumberent ægroti, aut discederent, alij sponie, alij impetrata dimissione. sed ijs rebus nihil isti permoti, nolebant desistere negotio, & Aurelianum hortabantur, ne discederet. Nam qui ad Heluetios erat missus, prætor Diuionensis, magnam spem iniece-

iniecerat de copijs, quas esset adducturus. Ea re confisi, magis urgebant suum institutū, & prætori, ut quantas omnino posset copias adduceret, mandabant. Breuiter, omnia tumultuosè, nulloq; or-
dine aut consilio siebant. Qui composi-
tionem oderant, hanc etiam sui proposi-
ti rationem adducebant, non esse digni-
tatis ipsius regis, ut pacis initiu faceret,
expectandum esse, donec hostes ultrò
inciperet, sed ab illis eadem dicebantur,
atq; interim magis atq; magis augesce-
bat eorum, qui Nouariæ obsidebantur,
miseria, eosq; ut ipsorum iam literæ, nō
nisi desperatissima nunciarent. Dum
hæc geruntur, moritur uidua Monfer-
ratensis. Ea res aliquam excitauit simul-
tatem, & de administratione contendeb-
ant Salassiorum Marchio, & Constan-
tinus, de quo suprà dictum est, eius fœ-
minæ patruus, homo Græcus, expulsus
finibus, & fortunis omnibus dispolia-
tus à Turca. Is & arcem Casalis tenebat,
& filios duos nepotes suos, è quibus na-
tu maior erat annorum circiter nouem,
in potestate sua habebat. Rex igitur, ne
per eam occasionem, altera factio Me-
diolani Ducem accerseret, eiq; summam
rei

DE BELLO NEAPOL.

rei cōmitteret, mihi negocium dedit, ut
eo profectus, constituerem quod & ad
liberorum salutem esset idoneum, &
quod maior hominū pars approbaret.
Nam agerille omnis, propter uicinitatē
tem, ualde est opportunus Galliae. Sed
uchementer angebat me casus eorū, qui
Nouarię obsidebantur, & iā instabat hy
ems, & uerebar, ne Cardinalis & Roto
magensis Episcopus regem denuo exci
tarēt ad prēliū, & nisi Helvetiorum no
uæ copiæ accederent, uidebam non esse
tutum ei dimicare cūm hoste: quod si eti
am magno numero ueniret, ut nostri ho
mines iactabant, metuebam ne pericu
losum esset, eorum saluti sese committe
re: deinde, maxima erat hostium multi
tudo, & castris idoneum locum delege
rāt, eumq; manu & opere cōmunierant.
His rationibus commotus, regem, ante
quam discessi, compellabam, uideri mi
hi, ipsum nulla ferè de causa uelle se con
īcere in summum discrimen, meminis
se uelit, in quanto fuerit periculo ad
Forumnouum: ibi necessitate addu
ctum decertasse prælio, hic autem nul
lam rem talem interuenire: non esse pa
cem aliquam honestam repudiandam,

neq;

neç debere ipsum eò moueri, quod nō nulli dicant, ab hostibus oportere pacis initium fieri: quod si uelit, effecturū me, ut ad colloquium illi ueniant, & utriq; parti sua constet dignitas. His auditis, ut Cardinalem de eo cōuenirem, iussit. Quis simulatq; rationes et consilium meum accepit, ualde respondit alienè, & ad pugnam omnino spectabat, & quasi certa iam atq; explorata uictoria, confidenter admodum loquebatur. Rumor erat, Aureliae Ducem, si Mediolanum occuparet, promisiſſe cuidam eius filio, decem aureorum millia annua. Postri- die, dum eo salutatus regem, antē a- bitum, occurrit mihi Tremolius. Huic, quod regi erat familiaris, rē omnem ex- pono, simul rogo, an ipsum denuo solli- citandum esse putet? Vbi confirmas- set, reuertor ad regem, & præſente Car- dinali, priorem orationem repeto, co- hortatus eum ad compositionem. Ibi Cardinalis eam rem ad se, quod esset or- dinis Ecclesiastici, pertinere dicebat. Tum ego, nisi ipſe ageret, me profitebar esse acturū, atq; hoc eò dicebam cōfiden- tius, quod & regi & ipsius propinquis non ingratum esse sciebā. Cunq; deinde

Auraice

DE BELLO NEAPOL;

Auraicæ principi, qui totius exercitus
erat imperator, rem omnem communia-
cassem, ita mihi cum illo conuenit, ut si
quid de pace agerem, ad ipsum diligenter
omnia prescriberem. His constitu-
tis rebus, Casale, quod iter bidui ferè di-
stat Vercellis, proficiscor. Eius familiæ
clientes propè omnes, Constantino feso
addixerant. Nam ut is administrationi
præcesset, plerique omnes iudicabant tu-
tissimum esse liberis, propterea quod
Salassiorum Marchio succedendi ius
in eo agro habebat. quod maius erat peri-
culum, si rerum procuratio fuisset ad ipsu-
m delata. Vbi eò uenissent nobilita-
tis & ordinis Ecclesiastici & ciuitatum
primi, à me conuocati, quæ regis esset
mens atque uoluntas, demonstrabam, hoc
scilicet, quam nunc Constantinus habe-
ret administrationem Reipublicæ, in ea
uti permaneat. Illi, quod & natura stu-
dent Galliæ, & quod rex ibi cum exercitu
aderat, facile assenserunt. Triduo pòst
me uenit eò quidam à Marchione Man-
tuæ, deploratum mortem eius fœminæ,
quæ principum est consuetudo. Cum
eo ccepi conferre sermonem de compo-
nendo bello, sine maiorí tumultu. iam
enim

enim sua sponte res huc inclinabant, ex-
ercitumq; rex traduxerat Vercellas, ut
antea diximus, & ipse quidem in oppo-
sum se recepit, Auraicæ uero princeps,
& Comes Fossensis, & Vindiciensis, &
Gius, & reliqui omnes militum præfe-
cti in castris permanserant. Spes tota ex-
ercitus & præcipuum robur erant Hel-
uetij, qui Neapoli cum rege fuerant. No-
strates enim milites, propter oppidi pro-
pinquitatem uix poterant cōtineri, com-
plures etiam ex ijs ægrotabant, & multi
quotidie commigrabant ex castris. Le-
gatum illum, de quo diximus, cœpi mo-
nere, quamobrem Marchio pacis consi-
lia sequi deberet: scire ipsum, quanto in
periculo fuerit, superiori prælio. Quod
etiam ijs militet, qui ipsius uirtuti ac me-
ritis non referant parem gratiam, mul-
tos ualde mirari: hortabat itaq; ut pacis
rationem haberet, atq; idem facturum
esse me profitebar. Ille, Marchionem ab
eo consilio non quidem alienum esse di-
cebat, sed oportere, quod alias quoq; di-
ctum sit, ut à nobis fiat initium, eò quod
Romanus Pontifex, & Cæsar Maximi-
lianus, & Hispaniarum Rex, & Medi-
olani Dux, confederati, authoritate ac

DE BELLO NEAPOL.

potentia Regem antecedant. Ad ea re-
spondi, ineptum esse, taniulis rebus im-
pediri: quod si antiquissimum quodcū
tempus atq; morem spectari oporteat,
ab ipsis debere potius, quam à nobis ini-
tium fieri, propter regis præsentiam.
quos autem nominasset, ijs solum per le-
gatos agerent. Quod si ipsi ita uidea-
tur, nos ut intercessores utrinque fa-
cturos initium, modo ut in sententia
Mantuë princeps permaneat, & cōstan-
ter agat. Ad eum modū collocuti, placu-
it, ut postridie literas darem ad legatos
Venetos. ijs literis, quid inter ipsum &
me conuenisset, recitabam, occasione
sumpta ab eo, quod Patauij mecum il-
li constituerant, ut non semel dixi. Nam
& rex operam meam probabat, & re-
rum nostrarum conditio pacem ali-
quam flagitabat. Facile quidem reperi-
untur, qui rem aliquam perturbent, &
dissidijs materiam subministrent: qui
uerò dexteritatem illam habeant, & uo-
luntatem etiam, conciliandi animos
& componendi similitates, uix paucos
inuenire liceat. Nec enim est omnium,
ea quæ in eiusmodi actionibus dici con-
sueverunt & obijci, patienter ferre. Ac-
ceptis

ceptis meis literis , legati magna fuerunt affecti lætitia , simul nunciabant, se breui rescripturos , & cum ad senatum Venetum retulissent , paulò post responsum tulerunt . Ad exercitum nostrum deinde uenit è Ferrariensi familia quidam , & causam aditus habebat per Iacobum Triuultium . Is , cum principe Auraicæ uelle se colloqui , dicebat , quod inter legatum Marchionis & me conuenerat , eoq; se missum esse profitebatur , ut idoneè caueretur Marchioni , & ijs quos ille secum esset adductus , colloquendi causa cum ijs , quos regi placeret ad eam rem constituere . Hæc cum palam dixisset , priuatim cœpit adhortari regem , ne pacificaret , & timorem hostium proposuit , ac breuimoturos illinc castra , domumque reversuros esse dicebat . Ei sermoni intererat Jacobus Triuultius , qui Mediolani Ducem grauissimè oderat , indeoquè bellum potius quam pacem suadebat . sed & Ferrariæ Dux , odio Venetorum , qui fertilissimam agri partem illi ademerant , ut supra diximus , bellum ipsis inferri cupiebat . Audita eius oratione , rex me iubet ac-

DE BELLO NEAPOL.

cersiri, & ad concilium desert, an ijs qui ad colloquium uenturi dicebantur, caueri oporteret; Ibi præter Iacobum Triuultum, a' ij etiam, quos sæpe dixi, gratificantes, ut ipsi quidem putabant, Aureliorum Duci, prælium poscebant, & quibus essent in angustijs ac rerum omnium inopia hostes, multa locuti, confirmabant, eos paucis post diebus migraturos. Atq; hæc eò confidens dicebant, quod reliquis omnibus ad pugnā excitatis, longè ipsi post principia sibi cauissent. Altera erat eorum sententia, in quibus & ego fui, qui dicebant, nobis metuendum esse potius ab inopia commeatus, quam illis, qui suo in agro & ditione castra fecissent, & firmorem esse ipsorum exercitum, quam ut uel à nobis expugnentur, uel rebus desperatis fugiant: qui eiusmodi illorum difficultates proponant, eos uelle regem suas fortunas omnes in periculum devocare. Quæ sententia cum in concilio uicisset, cautum illis fuit per literas, & nunciatum, Auraicæ principem, Gi- um, Piennum, & me, postero die uenturos ad locum medium inter utræq; castra, colloquij causa. Postquam eò deuenimus,

nimus, magno cū equitatu, aderat Mar-
chio Mantuae, & Venetus quidam, Stra-
tiotarum praefectus, cumq; per amicē sa-
lutarum esset utrinq; placuit, quō com-
modius & expeditius agi posset, ut ex
ipsis nonnulli postridie ad nos transi-
rent, atq; idem à nobis iniucem fieri o-
portere. Ad constitutum tempus, uenit
a Mediolani Duce, Franciscus Bernar-
dinus Vicecomes, & cum eo quidam
Marchionis Mantuae scriba. Cardina-
lem rex nobis adiunxerat, & ubi uen-
tum est ad colloquium, Nouariam, in
qua tenebatur obcessus Aureliorū Dux,
& Genuam, quę pertineret ad ditionem
Galliae, postulauimus. Ad hæc illi, nihil
se contra regem, nisi defendendi sui cau-
sa, fecisse: Aurelianum eripuisse Noua-
riam Mediolani Ducī, & nostris auxi-
lijs belli fecisse initium: postulata no-
stra recipi non posse, quantum ipsi qui-
dem existimenter, in cæteris rebus omni-
bus cupere se regi gratificari. Biduo a-
pud nos commorati, reuerterunt ad sūs-
os, & nos deinde ad ipsos profecti, ut
constitutum erat, de Nouaria diligenter
sollicitauimus, & saltem eō rem de-
ducī optabamus, ut Maximiliani Cæsa-

DE BELLO NEAPOL.

ris fidei permitteretur, eò quod Insula
bria, cuius est oppidū Nouaria, Roma-
ni est Imperij prouincia. Hæc enim sola
ratio nobis uisa fuit tum idonea tum ho-
nesta. Interim dum sic utrinq; comme-
ant internuncij atque legati, rex uoluit
ut in ipsorum castris manerem, ac tan-
dem collegas etiam eò redire iussit, &
Ambianorum prætorem atq; Gannæ-
um iureconsultum adiunxit, ut is latine
uerba faceret, nam eousq; locutus eram
ut cunctq; Italicè. Fuit autem ad hunc mo-
dum actio instituta. Simul ad Mediola-
ni Ducis domicilium peruenimus, ipse
cū uxore nobis obuiam progressus, ex-
cepit. In eius cubiculo erant duo sedi-
lium ordines. in eorum altero sedebant
Maximiliani Cæsaris & Hispaniarum
regis legati, & Marchio Mantuæ, & le-
gati Veneti, postea Dux ipse cum uxo-
re, ac deinde Ferrariæ Ducis legatus.
Contra ipsos, ab altera parte, nos conse-
dimus. Pro ijs Dux tantum uerba fecit,
& ipsorum est consuetudinis ut placide
& distincte loquantur; nos autem tumul-
tuosius ferè, & nonnunquam bini aut
terni simul, ideoq; Dux aliquando inter-
pellans monebat, ut singuli cum singulis
ordine

ordine loquerentur. Quicquid inter nos conuenisset, statim fuit exceptum & literis mandatum a scribis, qui prius quam dimitteretur concilium, recitabant quod ita scripsissent, Italice unus, alter uero Gallicè, atque eadem in proximo conuentu relegebant, ut eò certius atque facilius omnia perficerentur. Est autem ea ratio ualde idonea, cum magni aliquid tractatur. Quindicim dìes in ea re consumpsimus, ac primo statim die pactum fuit, ut Aureliorum Duciliceret ex oppido prodire, indeoq; inducias fecimus in eñ diem, quæ paulatim deinde productæ fuerunt usq; ad pacificationem. Et ne per fidem Aureliorū Dux circumueniretur, obsidem sese constituit Marchio Mantuæ, magis ut nobis gratificaretur, quam ulius causa metus. In primis autem iuriurando nos adegerunt, ut profitemur, nihil a nobis callide uel insidiosè fieri, necq; compositionem nos eò facere, ut illum ab obsidionis periculo liberemus, uerum agere liberaliter, & quicquid pepergissimus; uelle seruare. Quo facto, Marescallus Gius, & cum eo quidam missi à Mediolani Du-

DE BELLO NEAPOL.

ce, Nouariam profecti, Aurelianum e-
uocarunt, qui paruo cum comitatu e-
gressus, magnam testabatur laetitiam.
Sed qui intus erant, adeo uehementer
iam affligeabantur morbis & inedia, ut
Gius nepotem suum cogeretur illis dare
obsidem, pollicitus fore, ut proximo tri-
duo omnes illinc discederent. Supradie
ximus de prætore Diuisionensi, qui ad
omnes Heluetiorum pagos missus erat,
uti copias conduceret, ad quinque millia.
Is nondum reuersus erat, cum Aurelia-
nus oppido excederet: alioquin dimicatum
prælio fuisset, ut mea fert opinio. Et
quanquam certo nobis constabat, mul-
to plures, quam iussi erant, uenturos: ta-
men propter incredibilem miseriam eo-
rum, qui obsidebantur, non potuit ultra
mora interponi. Mortui enim sunt in ea
obsidione, partim inedia, partim ægritu-
dine & morbis, ad duo circiter millia,
reliqui uero tam erant exhausti viribus
atque deformes, ut non uiui, sed mortui
potius uiderentur. Et præter Hierofo-
lymæ obsidionem, opinor nullos un-
quam homines in tanta fuisse rerum ne-
cessiarum inopia. quod tamen ipso-
rum indiligentiaz tribuendum est, ut no-
semel

semel antea diximus. Triduo post quam Aurelianus prodisset, pactum fuit, ut ihs etiam qui præsidio intus erant, egredi li ceret. Marchionis autem Mantuae ac Galeacis Sanseuerino datum fuit negotiis um, ut illos ab iniuria defenderent, ac in locum tutum deducerent. Oppidum in fide ac custodia ciuiū permansit, inter posita fide, ne cui traderent prius, quam de rebus omnibus conuenisset. Ad ar cis defensionē relicti fuerunt circiter tris ginta milites, quibus Mediolani Dux annonam permittebat, quantum in dies singulos satis esse videbatur. Erat misera bile spectare illos, qui oppido exirent. nam sic erant afflitti & exinaniti, ut cum circiter millia quinque prodirent, uix sex centi essent ad pugnam atque defensio nem utiles. Equos prope omnes in illis angustijs deuorauerant, & ubi iam pro dissent, in itinere, multi passim, exanimitati languore, cum progredi non pos sent, moribundi procumbebant, sicut etiam hostes misericordia in illos uteren tur. Nouaria petebant Vercellas, ubi rex erat cum exercitu, ut antea diximus. Interueni, cum ex nostris nonnulli reficerent circiter quinquaginta, decumbens

DE BELLO NEAPOL.

tes quodam in horto, qui omnes modis
co pane, quem iusseram illis emi, recrea-
ti fuerunt. Vbi Vercellas uenerunt, rex
aliquam pecuniae summam dono de-
dit, & stipendia omnibus persolui ius-
sit, etiam ijs qui decesserant. Heluetijs
quoque satisfieri mandauit, ex qui-
bus perierant circiter quadringenti, sed
quantumuis amicè illis administrare-
tur, extincti tamen sunt Vercellis cí-
citer trecenti, partim auditate nimia ci-
bi, partim alijs incommodis, ac pas-
sim in oppidi sterquilinijs multi ui-
tam finierunt. Ad hoc sc̄re tempus ad-
uentarunt Heluetij nuper conducti, ad
decem ferē millia, & iam erant in exer-
citū duo millia, qui cum Rege Neapo-
li fuerant, prætereos, qui Nouariæ to-
lerauerant obsidionem. Consultum er-
go regi fuit, ut eas manus distineret, ne
que sineret coniungi. Vix enim unquam
eo numero suis finibus excesserant, ne
que cohiberi poterant, quò minus uen-
tent, & nisi in Taurinis aditu fuissent
prohibiti, quod facile est in illis monti-
bus, opinor cum uxoribus atque libe-
ris eò fuisse commigraturos. Ludouic-
us rex, Caroli pater, multis eos orna-
uerat

uerat beneficijs, & occasionem ipsis pre-
buit comparandi nominis atq; gloriæ,
eamq; nonnulli cauam esse putabant.
cur tanto studio & alacritate nobis ue-
nirent auxilio. Verum quidem est, adue-
nisce tunc nonnullos ueteranos ac mis-
litum præfectos, annorum circiter lxxij,
qui Ludouico regi contra Carolum
Burgundiæ Ducem militauerant: sed
lucrī spes atq; prædæ, quia rem famili-
arem habent pleriq; omnes exiguum,
incitauerat eos, ut laborem & operam
quotidianam militia commutarent. E-
rant autem lectissimi uiri, quos nemo fa-
cile, meo quidem iudicio, nisi per inedi-
am aut consimilem aliquam necessita-
tem expugnasset. Aurelianus, ubi se
per aliquot dies refecit, & animaduer-
tit, nonnullos mirari, quod, cum tantas
haberet copias Nouariae, de comme-
atu non satis diligenter prouidisset: coe-
pit mentionem facere committendi præ-
lij, atq; eius adiuuabant sententiam Co-
mes Liniacus & Archiepiscopus Ro-
thomagensis, quo ualde utebatur fami-
liariter, & cum his alij quidam humilis
conditionis homines. Hi summitte-
bant quosdam Heluetios, qui dicerent,
uelle

DE BELLO NEAPOL.

uelle se cōfigere cum hoste, neq; tamēa
sui propositi rationem ullam adfere-
bant. Regi enim licebat uti pace, nec os-
pus erat ei prēlio dec̄ertare, nisi ut ipsum
obsidione liberaret. Hostes uero non so-
lum multitudine et numero superabant,
præsentim equitatu , uerum etiam ita se
cōmuniuerant fossis atq; uallo, ut noce-
ti ipsis nequaquam posset, & soluta iam
obsidione, non erat quod eruptionem
ullam ex oppido metuerent, & nobis
scum illis tantum res erat . A urelianus
autem, & quibus ipse persuaserat, uide-
bantur eō spectare, ut in ipsis castris atq;
munitionibus hostem adoriremur : sed
incidit grauior quādam deliberatio, ne
uidelicet Heluetij, consunctis omnibus
copijs, regem, qui præ ipsis erat infirmi-
or, & primos exercitus comprehend-
rent ac captiuos abducerent, neq; teme-
refuit ea suspicio , ut postea sum dictu-
rus. His rebus inter nos disceptatis, non
absp magna contentione , & eosq; ut
Aureliorum Dux Auraicē principi con-
uicium faceret, ac mendacium exprobra-
ret: Gius, Piennius, Gannaeus, Moruil-
lierius, Ambianorum pr̄etor, Carnutum
pr̄fectus & ego, reuersi ad hostium ca-
stra,

stra, pacem fecimus omnino talem, ut fa-
cile uiderem non esse futuram firmam.
sed nostrarum rerum status & anni tem-
pus propemodum eò cogebant, ut scili-
cet honesta aliqua ratione illinc disce-
deremus, impetrata pace, quæ literis
mandata, posset in omnes partes dimit-
ti. Ad eum finē rex in primis respiciebat,
& in frequenti concilio, præsente Au-
reliano, quid suæ esset uoluntatis, osten-
derat. Eius pacis hæc erant conditiones:
Ut Mediolani Dux Genuæ possessio-
nem retineat, sed ex ea urbe, cuius maxi-
ma sit opportunitas, regi subsidium &
auxilia quæcumq; præstet: ut suo sum-
tu naues duas longas instruat, quæ Ne-
apolis arcí, quam tunc nostri adhuc te-
nebant, subsidio proficiscantur, ut anno
post, tres eiusdem generis naues habeat
instructas, & si regem contingat Nea-
polim redire, belli gerendi causa, ut tum
ipse comitetur, & nostris copijs det iter
per suum agrum atq; ditionem: Quod
si Veneti eam pacem intra duos menses
non recipiant, & familiam Arragoni-
cam propugnare uelint, ut aduersum
eos regi ferat auxilium, ea tamen lege, ut
quicquid ipsis bello fuerit ademptum,
ei ce-

DE BELLO NEAPOL.

ei cedat, deinde quoniam regi ad eam profectionem mutuo dederat centum et uiginti quatuor aureorum millia, remisit eius summæ ad octoginta millia. Cautum etiam fuit, ut ciues Genuenses duos, et Mediolanenses totidem, regi daret obsides. Arx Genuæ, Ferrarie Ducis, qui neutrius erat factionis, fidei commissa fuit in annos duos, & sumptus, qui custodiæ causa fierent, æquis porti=onibus ambo sustinebāt. Quod si quid ex ea urbe Mediolani Dux contra regem moliretur, iam illi licebat eam arcem in regis potestatem tradere. Quos promiserat Mediolanenses obsides, eos dedit, Genuenses quoq; daturus, ni properanter rex abijsset. quod ubi uidit, intulit aliquid ad excusationem. Postquam hæc omnia iureiurando confirmavit, rex quoque fidem interposuit, & constituit postero die commigrare. Sed ea nocte Heluetij, qui in nostris erant castris, frequentes ad concilium conuenient, sub suo quisq; uexillo, ut ipsorum fert consuetudo. Suadebant nonnulli, regem, & qui cum ipso erant, potentiores omnes debere comprehendi. Alijue ro trimestre stipendum ab eo postulan dum.

dum esse contendebant, quod pater eius
pactus esset dare, quoties domo cum si-
gnis exissent. Erant sententiæ, quæ dice-
rent, non ipsum quidem, sed eius fa-
miliares oportere capi: & iam cogita-
bant, quod decreuissent, perficere, sed
priusquam inter ipsos conuenit, rex co-
gnito eorum consilio, ingressus iter,
Taurinum contendit. Erat in ipsorum
castris Lornæus, qui multa iam consue-
tudine linguam eorum sciebat, & copijs
aliquot erat præfectus. Is regem de eo
certiorem fecit, & mihi deinde rem o-
mnem exposuit. Iniquum erat quod po-
stulabat. Nam & in mensem unū duntas
erat fuit eis promissum stipendiū, & an-
tequā is exiret, domū reuerterunt. Qui
cum rege fuerant Neapolī, comprehen-
derunt prætorem Diuionensem & Lor-
næum, ac satisfieri sibi postulabant in
dies quindecim, domum redeundi cau-
sa. Reliquis omnibus promissum fuit sti-
pendium trimestre, & cum ob sides atq;
fideiuſſores accepissent, nihil amplius
mouerunt. Ut autem turbam hanc ex-
citarent, nostri homines, qui factam
compositionem grauiter ferebant, illis
persuaserant, & ex ipsorum præfectis,
quidam

DE BELLO NEAPOL.

quidam Auraicæ principem de eo com-
monuit, atq; is deinde regem. Vbi Tau-
rinum rex uenit, Gium, Gannæum &
me ad Mediolani Ducem misit, ora-
tum, ut ad se colloquendi causa ueniret.
Et cum multæ essent à nobis adductæ
rationes, in eam sententiam, ut dicere-
mus, nihil ab eo fieri posse utilius ad cō-
firmandam pacem: ille, quamobrem id
sibi non esset integrum, plurima respon-
dit, & hoc in primis, quod cum Papia
rex esset, inita fuissent consilia de se ca-
piendo: Comitem Liniacum & Cardi-
nalem Maciodiensem non hoc modo,
sed & alia quædam eius generis non ob-
scure dixisse. Multa quidem tunc fuc-
runt à nostris dicta parum prudenter,
sed à quibus, me latet: in hoc autem tem-
pore, grauiter & serio rex cupiebat eius
pacem atq; amicitiam. Ille quidem non
recusabat uenire ad colloquium sed in-
terposito sepimento & flumine eus lo-
ci: quod ubi rex cognouit, illicò discel-
sit, mihiq; negocium dabat, ut Venetiū
as redirem, alios uero Genuam mitte-
bat, ut nauibus illis, quas Mediolani
Dux daturus erat, copias imponerent.
uerum ille, cum nostri maximos sum-
ptus

ptus fecissent, non solum remoratus est
eos, uerum etiam naues duas Neapolim
misit, quæ nostros oppugnarent. Causa,
cur ad Venetos remitterer, hæc erat, ut
cognoscerem an ratam uellēt habere nū
per factam pacem, & ijs quæ rex postula-
ret, satisfacere. quorum primum erat, ut
Monopolim, Apuliæ oppidum, quod
nobis ademerant, redderent; alterum, ut
Marchionem Mantuæ & reliquas copi-
as, Ferdinando regi subsidio missas, re-
uocarent: postremum, ut profiterentur,
Ferdinandum non esse eius foederis,
quod nuper cum Pontifice Romano cæ-
teris fecissent. Cum eò uenisset, exces-
perunt amanter, sed non æquè ac supe-
rioribus mensibus, cuius hæc erat causa,
quod nobis iam cum ipsis bellum inter-
cederet. Vbi de ijs mandatis Reipubli-
cæ Dux cognouit, dicebat se communis-
cata re cum senatu, breui responsurum.
Mox decreta fuit trium dierum suppli-
catio, & in pauperes distributæ faculta-
tes, & habitæ conciones ad populum, et
ad Deum effusæ preces, ut quod com-
modum sit atq; felix Reipublicæ, con-
silium suggesterat. Percunctando cogno-
vi, hanc esse ipsorum consuetudinem,

N

DE BELLO NEAPOL.

quoties de re graui deliberaatur. Religio-
nem enim admodum diligenter procu-
rant, & templo sumptuosè exornant, in
eoq; pares ipsos cum Romanis, et sanctis
monie illi tribuendum esse puto, quod
Remp. habent adeo florentem et ampli-
digni certè tanta prosperitate. Vbi per
dies quindecim essem commoratus, re-
spōderunt se nihil eorum, quæ peterem,
posse præstare, nec ullum ipsis esse bel-
lum cum rege, & quicquid fecissent,
hoc totum pertinere ad defensionem
Mediolani Ducis, socij et confederati,
quem Rex profligare uelit. Cum ea pu-
blicè Dux pronunciasset, iussus à senatu,
solus mecum ac separatim in colloqui-
ūm uenit, ac eiusmodi conditiones dese-
rebat. Ut Ferdinandus, præstata fide
aciureiurando, regnum Neapolitanum
regi acceptum ferat, & aureorum millia
quinquaginta annua, et iam statim medi-
ocrem aliquam pecunie summā depen-
dat, & oppida quedā aut partē aliquam
Apuliae, regi permittat, qui Tarentum
alioqui possideat: se curaturos ut in ea
regni parte unum & alterum oppidum
illi præterea detur; id nobis ad bellum
Turcicum ualde fore opportunū. Nam
quo

quo tempore primum in Italiam rex uenit, multam eius rei mentionem fecerat, ideoque bellum hoc Neapolitanum a se suscepsum esse dicebat. Id erat autem simulatum, ac merito nostros homines eius figmenti pudere debeat. Est enim Deus, qui cogitationes omnis nouit, nec illi quicquam esse potest occultum. Hoc preterea addebat, quod si bellum rex aduersus Turcam suscipiat, illam Apuliæ partem satis ei futuram: deinde, Italiæ omnem in eius belli societatem esse uenturam, & Maximilianum quoque Cesarem, ipsosque & regem authoritate sua facile posse omnibus per Italiam persuadere: Quantum ad ipsos pertineat, uelle se regi subministrare in eo bello, centum naues instructas rebus omnibus, suoque sumptu alere equitum millia quinque: Pecuniam uero, quam sit daturus Ferdinandus, eam se mutuo illi daturos: quod eò faciebant, ut Brundusium, Hydruntum & alia quædam Apuliæ loca, in suâ potestatē redigerent. Eo accepto responso, dicebam me relaturum ad regem. postea reuertor ad Mediolani Ducem, qui tum erat Vigesij, in uenationibus occupatus. Orabam, ut priuatim mi-

DE BELLO NEAPOLI.

hi cū ipso colloqui liceret. Grauate qui-
dem ille primo , sed tamen concessit. Ibi
cum cœpi urgere ac sollicitare , ut quas
nuper esset pollicitus naues , dimitteret.
arx enim Neapolis nondum deditio-
nem fecerat. Erat Genuæ Pero Bassus,
missus à rege, ut idem negocium procu-
raret. Qui ubi de reditu meo cognouit,
missis ad me literis, grauiter de Medio-
lani Duce questus, insidiosè illū & per-
fidè agere dicebat, eò quod interim dum
simulet uelle subministrare naues, misse-
rit duas hostibus auxilio. Nam Genuæ
præfectus, cum ab eo de nauibus inter-
pellaretur, respondit, nolle se illas arma-
ri milite Gallico , nec plures quam ui-
gintiquinq; ex nostris uelle imponere, &
multa id genus alia, quæ ad excusatio-
nem pertinerent, dicebat , temporis ex-
trahendi causa , ut interim nostri , diffi-
cilitate & inopia adducti , arcis Neapo-
litane deditiōnem facerēt. Sciebat enim
Mediolani Dux, illos non amplius men-
sem unum posse tolerare obsidionem,
& quas per prouinciam rex conduci ius-
serat copias, eæ nō poterant idonee sub-
uenire nostris , nisi adiunctas sibi habe-
rent duas illas naues, propterea quod ho-
stes

stes maxima classe & exercitu arcem ob-
siderent, adiuti à Venetis & Hispanias
rū rege. Triduum fui cū Duce, atq; int-
rim re semel ad concilium introducta,
cœpit stomachari, quod , quantum ad
naues pertinebat , non probarem eius
responsum , ac dicebat pollicitū se qui-
dem , ut regi subministraret naues , non
autem , ut militem ullum Gallicum ijs
imponi pateretur. Ad ea respōdi, excusa-
tionem hanc uralde esse infirmam. Quod
si mulam aliquā præstantem cōmodato
mihi daret, ut Alpes transirem, atq; int-
rim iuberet, ut pedes illam deducerem,
neq; usum eius mihi cōcederet, an existi-
met ullū se mihi beneficium præstitisse?
Post multam disceptationē abduxit me
in diuerticulum . Ibi cœpi commemo-
rare, quanta sollicitudo, quantusq; labor
meus & aliorum interuenisset, ut pax cō
stitueretur: docebam, in quantum peri-
culum regis fortunas deuocaret, quod
à pactis discederet, & arces illas nobis ex-
ripi pateretur , ad eamq; rē auxilia sum-
mitteret hostibus : ijs amissis arcibus, to-
tum regnū à nobis defecturum esse: co-
gitare secum uelit, quantum ex eare sit
oriturum dissidium inter ipsum atq; re-

N iij

DE BELLO NEAPOL.

gem: eius iniuriæ perpetuam & immo-
talem futuram esse memoriam. Quòd si
pacta seruet, Tarentini agri possessio-
nem omnem pollicebar: simul demon-
strabam, quantum periculum & sibi &
Italiæ toti conciliaret, quod mallet illa
Apuliae oppida esse imperij ac ditionis
Venetorum. Ille, quæ dicerem, uera qui-
dem esse omnia profitebatur, atq; in pri-
mis illud de Venetis, uerum exitus eius
orationis erat, ut diceret, nullam si-
bi posse cum rege firmam aut
tutam esse amicitiam.

PHILIPPI COMI-
nai, Equitis, commentariorum
liber quintus.

M N I S P E impetrandi
adempta, cœpi discedere
domum, deductus ab eo
circiter milliare unū. In-
ter eundum aliquid exco-
gitabat, ut me, quem tri-
stem esse uidebat, placaret. Et ut solent
in qui

ñ qui subito sententiam mutant, dicebat
uelle se mihi singulare quoddam bene-
ficium præstare, ut tanto gratior essem
regi: postridie se missurum esse Galea-
cium (is erat summo apud eū loco) ut na-
ues Genua dimittat, & reliquis nostris
copijs coniungat: uel'e se regi seruare
Neapolis arcem, quod ea defensa, regnū
totum in fide permansurum esse cognos-
cat, & statim ubi naues ē portu solue-
rint, se ipsum mihi scripturum, ut per
me omnium primo rex certiore ea de re si-
at, & intelligat hanc tam egregiam atq;
fidelem operam me ipsi nauasse: & ante-
quam Lugdunum perueniam, ad futu-
rum mihi in itinere nuncium, qui eas li-
teras perferat. Ea spe recreatus ab illo
discessi, & ingressus iter, quicunque
post me ueniret celeribus equis & incita-
to cursu, hunc arbitrabar esse, quem il-
le pollicitus erat . tametsi, quod hori-
nis ingenium noueram, in dubio uerfa-
bar . Progressus Cameriacum, ubi a-
manter fui exceptus à Sabaudia Duce,
post, Lugdunū perueni mense Decem-
bri, cū rex ante bimestre eō uenisset. Qui
molestè ferébant pacem nuper factam, ñ
cum uerbanobis esse data uiderent, ma-

DE BELLO NEAPOLI

gna fuerunt affecti lætitia, & sibilis atqe gesticulationibus me deridebant, ut in eiusmodi rebus fieri consueuit. Quid egisset, ordine regi commemorabam, & quas Veneti proposuerant pacis conditiones, eas exhibui descriptas. uerum ipse & Cardinalis pro nihilo ducebant. Interiectis autem aliquot diebus, denuo interpellabam. Ut ilius enim mihi uidebatur, illa, quæ deferebantur, recipere, quam totum amittere. Nam quibus omnem administrationem permittebat, si non solum non erant tantis rebus getendis idonei, uerum etiam homines petitiores ad sua consilia uix unquam admittiebant, quod tametsi rex non probaret, tamen eo fuit ingenio, ut quibus si dem atqe autoritatem tribueret, eos no auderet offendere. Huc igitur tanquam in speculū respiciant principes, & assue scant sua ipsi tractare negotia, & aliorū quoqe sententias audiāt, suosqe familiares, quorum utuntur consilijs, in pari propemodum habeant honore. Nam si quis singularis tantam habeat fidem apud principem, ut reliqui eum metuere cogantur & obseruare: is reuera dominatur et regnum obtinet, suisqe rebus tantum

tum ac facultatibus consulit, ac publicas
comoditates negligit, quod regis scimus
euenisse. Quod supra dictum est, non-
dum ditionem fecerant arces Neapo-
litanæ, & quos ibi rex constituerat, pas-
sim erant in præsidij, Monpensierius,
Salernitanus, Albinius in Calabria, et a-
lijs in locis, uerum adeo destituti à no-
bis, ut uix unquam aliquis ad eos nunci-
us aut literæ perferrentur. Et si quid for-
te nunciaretur, id totum erat confictum,
et alebantur uana spe ac pollicitationi-
bus. Rex enim nihil administrabat ipse.
Quòd si mature suisset eis prouisum de
re pecuniaria, defendissent regnum ab
hoste: sed interposita mora, longe maio-
res deinde sumptus frustra fecimus, ac
tandem rebus omnibus deperditis, alla-
ta fuerunt illis ad quadraginta aureo-
rum millia, quæ quidem pecuniae sum-
ma, mensem unum citius deportata, re-
staurasset omnia, & ignominiam illam,
quæ amissio regno secuta fuit, à nobis des-
pulisset. Eius rei causa fuit, quòd rex ni-
hil ipse procurabat, nec eos, qui de suo-
rum statu docere ipsum poterant, audie-
bat, & quod eius familiares erant homi-
nes imperiti & ignavi, & quod ex ipsis

DE BELLO NEAPOL.

nonnulli, ut opinor, consilia sua cum
Pontifice cōmunicabant. Vbi per men-
sem unum & alterum, rex Lugduni fu-
it, nunciatū est ei de infirma ualeudine
sui filij, quem habebat unicum, ac triduo
post allatum fuit de eius morte. Deplic-
ravit quidē ille casum, sed leuiter: uxor
autem Anna, Britanniae Ducis filia, gra-
uissime tulit, & suprà quam dici po-
test, fuit afflita, & uidebatur ei mens
aliquid sinistri prænunciare in posterū.
Rex uero, ut eam recrearet, nobiles ali-
quot summisit, qui coram ea saltarent,
quod nostro more fieri cōsuevit, excitan-
de lētitiae & depellendi mceroris causa.
In his fuit Dux Aurelianus, annorū cir-
citer triginta quatuor. Et quoniā à mor-
te regis, ad ipsum, qui genere proximus
erat, deferebatur regni successio et sum-
ma imperij, regina factum hoc sic accipi-
ebat, quasi filij sui morte lētitia esset affe-
ctus, ideoq; cœpit odisse, & multo pōst
tempore ab eius abstinuit colloquio. E-
rat puer ille annorum trium, admodum
formosus, & in loquendo audax, nec tū
mebat ea, quæ reliqui pueri solent. Rex
igītur, qui corpore erat exiguo, & inge-
nio parum excitato, sed alioqui placidis-
simis

simis moribus, eoleius mortem eius fe-
rebat, quod metueret, ne grandior ille fa-
ctus, gratiam & autoritatem sibi inter
suos minueret. Hic autem mihi vide ma-
gnorum regum atq; principum miseria-
am, qui à suis ipsi liberis sibi metuunt.
Ludouicus undecimus, cum esset annos
rum tredecim, facta coniuratione nobis-
litatis, arma sumpsit aduersus parentem
suum, Carolum septimum, & cum ex-
crevisset, adeo cœpit uehementer ab eo
dissidere, ut relicto Delphinatu, prouin-
cia sua, reciperet se ad Philippum Bur-
gundiæ Ducem. Et cum deinde graui-
ualetudine adflectaretur, ne filio qui-
dem suo, qui tunc erat annorum circiter
quatuordecim, fidebat, ut in superiori-
bus cōmentarijs demonstrauimus. Ita
uidelicet comparatum est in rebus hu-
manis, ut omnes pariter aliquo adficiantur
dolore. A condito enim mundo, re-
rum omniū fabricator Deus, hoc ita con-
stituit. nec licet cuiq; illius euitare decre-
tū, sed differunt inter se cruciatus. Nam
qui sunt animi, grauius urgent, quam
corporis, & quibus obnoxij sunt pru-
dētes, nō multò sunt tolerabiliores, quam
insipientum, et si diuersum nonnulli
sentiant.

DE BELLO NEAPOL.

sentiant. hi enim quò se consolentur atque
sustentent, nihil habent. Quod si princi-
pes ac potētiores, qui in maxima rerum
omnium copia uitam agunt, nullas acer-
bitates experientur, esset profecto de-
speratissima miserorum hominum con-
ditio, qui labore quotidiano maximisque
vigilijs & erumnis, uxorem, liberos atque
familiam alunt, & magistratui tributum
pendunt. sed longe secus quām uulgō
putatur, res habet. Nam si recensere ue-
lim, quām multos nouerim principes
uiros atque foeminas, annis ab hinc trigin-
ta, qui in summis angoribus atque tristitia
uixerunt, non mediocrem sim conscri-
pturus librum. Atque hi tamen, quum re-
bus omnibus affluerent, ijs, qui non no-
uerant familiarius, uidebantur esse or-
nium hominum beatissimi. Nec dīci
potest, quām tenues ac infirmas plærunt
quē sui mœroris causas haberent. Ma-
gna enim ex parte nitebantur suspitioni
bus & calumnijs. Atque hic est morbus
occultus, qui in familij principum re-
gnat, & plurimis incommodis materie-
am subministrat, in Gallia quidem adeò
frequens, ut à Carolo magno uix pauci
Galliæ Reges annum ætatis sexagesi-
num

mum excesserint, collecta s^epe ægritudine ex suspicionibus & ijs quæ clanculum ac falso essent delata. Ludouicus undecimus, pauldante quam decederet, cū suspicionibus nimiū indulgeret, nulli prorsus homini fidebat, & omnes insidiari sibi putabat. Eius pater, cū decumberet ægrotus, persuasum habebat, paratum sibi esse uenenum, ideoq^z ab omni cibo abstinuit. Carolis sexti eò fuit deterior conditio, quod deliraret ac mente captus esset, dum ijs quæ deferebantur, plus quam oportebat, crederet. Prudenter ergo facturi sunt principes, cum aliquid ad ipsos occulte defertur, si delatos rem sistant, & fidem sibi fieri iubeant eius quod sit delatum. Hac enim ratione multò uiuent tranquillus, quando nullus eò sit progressurus amentię, ut quod probare non possit, de eo sit alicui factus calumniam. Sed sunt ex ipsis nonnulli adeò stolidi & ignavi, ut etiam iureiurando promittant, se nihil enuntiaturos, atq^z interim anguntur in animis, & ab impuris s^epe hominibus persuasi inscipiunt illos odisse, quos pro ipsis uirtute ac merito debebant amore ac benevolentia summa complecti. Mortuo

regis

DE BELLO NEAPOL.

regis filio, paulo post fuit allatum, quos
Monpensiarius praesidio reliquerat in ar-
ce Neapolitana, eos deditioinem fecisse,
ut obsides redderentur, de quibus antea
dictum est. Aliud etiam accidit, quod ad
regis infamiam atque dedecus pertinebat.
Cum in Italiam uenisset, Florentini non
solum maximam pecuniae uim ei dona-
uerant, uerum etiam in ipsius fidem per
miserant Pisas, Sarezanam, Sarezanel-
lam, Petram sanctam & Libram factam,
ut supra diximus, atque ille duplii iure it-
rando promiserat, se redditurum omnia.
Primo, cum Neapolim iret, ac deinde
confecto bello, cum domum rediret, A-
ste, quo etiam tempore mutuo ei dabant
triginta aureorum millia, ea lege, quod
si Pisas redderet, ut eius debiti nihil per
solueret, atque ipsi quae accepissent ab eo
pignora, restituerent. Tunc & illud pa-
ctum fuit, ut sexaginta aureorum millia
regi mutuo darent, eamque pecuniam di-
stribuerent in nostras copias, per regnum
Neapolitanum, ad eiusque defensionem, tre-
centos equites cataphractos nobis ale-
gent. Sed is de quo supra dictum est, Entra-
gius, homo auarus et insidiosus, quem iislo-
cis rex prefecerat, Pisanis reddidit arcem
acceptam

accepta pecunia, Sarezanam oppidum
et arcem ibi positam uendidit Genuensi-
bus, Petram sanctā Lucensibus, et Librā
factam Venetis, qua quidē in re summe
peccauit, & Gallico nomini insignē ma-
culam inuissit, propter interpositū iuslūs
randum, & hoc effecit, ut regnum Nea-
politanum à nobis totum deficeret. Flo-
rentini enim, cognita ea perfidia, nihil
eorum de quibus conuenerat, præstite-
runt, et quam mutuo dederant pecuniā,
eam à nobis repetebant. Harum rerum
omnium causa fuit, quod rex nihil ipse
præciperet, & susurrationibus illis oca-
cultis nimium tribueret. Nam ex ipsis
familiaribus nonnulli fuerant authores
Entragio, ut ad eummodū ageret. Mon-
penserius ergo & Virgilius Vrsinus, et
Camillus Vitellius, & alijs nostri duces,
re desperata, collectis, quas habebant
passim copijs, oppidula quædam occu-
pabant: sed ihs occurrit cum exercitu rex
Ferdinandus & Marchio Mantue, quē
Veneti nuper eō miserant. Nā ipsi ea pe-
cunia, quam Ferdinando mutuauerat, et
sumptu belli estimato usq; ad ccl. aureo-
rū millia, sex Apulię oppida tenebat op-
pignorata, in quibus sunt Brundusium,

Gallie

DE BELLO NEAPOL.

Gallipolis, Hidruntum, & Monopoliis. Ei summæ uolunt etiam adiici, quicquid ea oppida seruandi ac defendendi causa impendunt, necq; ipsorum propositi esse puto, ut unquam reddant. Nec enim solent, cum aliquid semel occuparint, quod ipsorum finibus commodum sit et opportunum, ut sunt ea loca quæ diximus, posita in illa ora maris Adriatici. Habet quidem Pontifex Romanus aliquot oppida interiecta, sed quicūq; mare illud nauigant, hi Venetis sunt uectigales. Necq; omnes intelligunt, quanti sit momenti, quod eam oram maritimā suæ ditioni coniunxerint. Nam præter alias commoditates redit ad eos quotannis maxima copia frumenti & olei. Ii quos diximus, Ferdinandus & Marchio Mantua, cum nostros haberent in cōspectu, cœperunt communire castra, ueriti, ne prælio dimicandum esset, quod hactenus infœliciter ipsis accidit. Sed inter nostros orta fuit similitas, propter inopiam commeatus & pecuniarum. Nam & equitatui, & Heluetijs & Germanis, multis iam mensibus nihil erat depensum, atq; hi direptis aliquot oppidulis, se sustentauerant. Quod si quadriginta

ginta illa aureorum millia, quæ rex pro-
misera, mature suissent perlata, nihil ac-
cidisset incommodi, & prælio nostri de-
certassent: quod etiam si fecissent aduer-
sum, non tamen adeò multos è suis desí-
derassent: quām postea, quando tam i-
gnominiosas conditiones acceperunt.
Monpenserius quidem et Virgilius Vt-
rinus omnino suadebant pugnam, sed
alij quidam eis renunciabant, cum signa-
ferri iussissent, non se fore dicto audien-
tes. Erant in castris, Germani circiter o-
ctingenti, qui nuper eò uenerant. Hi cū
periculum suum uiderent, non præstite-
runt nobis eam fidem atq; amorem, quē
Heluetij, & ad Ferdinandum defeces-
runt. Et quoniam belli duces inter se dis-
sidebant, ut dictum est, turpiter cū ho-
ste pactum fuit, his conditionibus: ut po-
testati Ferdinandi sese permitterent, ut
tormenta omnia darent, & quicquid oc-
cupassent, restituerent. Ille uicissim pro-
mittebat se curaturum, ut mari transpor-
tarentur in Taurinos, rebus omnibus
saluis. Eo facto iussit omnes Neapolim
deduci. An ulli unquam homines tur-
pius pacti sint, ignoro, neq; simile exem-
plum legisse me puto, nisi quod Liuius

O

DE BELLO NEAPOL.

recitat de consulibus Romanis, qui pro
pè Furcas Caudinas, adeò uiles ac indi-
gnas pacis leges receperant, ut senatus
eas repudiaret, & ambos, qui pacti fue-
rant cōsules, ad hostem remitterent. Ne-
apoli fuerunt impositi nauibus nostri
milites, & in uicinam insulam deportati,
ubi cum diutius hærerent, morbis af-
fecti, magno numero moriebantur, & in
his Monpenserius, quem alij ueneno,
alij febre extinctum esse dicebant, quod
& ego puto. Breuiter, ex omni eo nume-
ro, qui erant aliquot millia, uix mille &
quingenti superfuerunt, & Heluetij cir-
citer trecenti & quinquaginta, quorum
sane laudanda est uirtus atq; constantia,
quòd extrema omnia pati, quam à nobis
ad Ferdinandū deficere, maluerunt, qui
longo tempore eos in Insula detinuit
in maxima cibariorum inopia. Qui ex
his in Galliam redibant, eos uidi cum
appelleret. Erant omnes afflita ualetu-
dine, & ex macie corporis atq; deformis-
tate, quam essent multa perpessi, facile
potuit cognosci, & è nauibus egressi,
non poterant firmiter insistere. Virgi-
lio Ursino & ipsius filio, reliquisq; Ita-
lis, qui regi militauerant, licebat ex pa-
cto re-

cto redire domum. Nō multo pōste am pacificationem, Ferdinādus, qui nuper uxorem duxerat, amitam suam, circiter quatuordecim annorum pueram, febri diuexatus, ē uita discessit. Horreficit an̄mus, dum cogito: nec ipse tantum, sed & ipsius aliquot maiores, multa contraxerunt eius generis matrimonia. Ab eis us morte, summa rerum delata fuit ad patruū Fridericū. Videre hic licet magna rerum humanarū incertitudinē ac mobilitatē fortunę. Biénio enim quinq̄s fuerunt reges Neapolis, Ferdinandus, Alphonsus, Ferdinādus, Carolus Galilae rex, & Fridericus. Quod nostri milites diutius quam pactum erat, detinebantur, atq̄ etiā durius habebantur. Ferdinandus, & post eum Fridericus excusabant, eo q̄ fieri dicebant, qd Monpensierius non iussicerat ipsis omnia restitui. Caietam enim et alia quedam nostri adhuc tenebant; uerum ille culpa uacabat. nam et si regi erat legatus, tamen ipsius nō erat, ijs, quorū fidei rex cōmiserat atces & oppida, in eo præscribere aut imperare. quanq̄ si & ipsi deditioñē fecissent, nullo magno incōmodo rex fuisset affectus. Nam missi fuerunt aliquoties

DE BELLO NEAPOL:

è Gallia, qui subsidio ipsis uenirent, & cōmeatu m importarent Caietam, eiusq; rei sumptus fuit estimatus ad centum & quinquaginta aureorum millia, neq; tamen quicquam eò profecimus. Rex diu commoratus Lugduni, & totus occupatus ludis atq; spectaculis, ut antea dictum est, optabat quidem retinere Caietam, et quod reliquum adhuc erat, in sua potestate, nec ulli in ea resumptui parcerbat, sed erat fugiens laboris, necq; studiebat ipse de suis rebus aliquid cognoscere aut prouidere. Pleriq; enim per Italiam cōperunt cum eo sua communicare consilia, & conditiones proponebant, Galliae futuras non inutiles, quæ cum sic locuples atq; copiosa, sumptus facile tollerare potest, quod in Italia fieri necesse est. Sic enim ferunt Italorum rationes, ut qui ipsorum opera uelit uti, hunc operat largitionibus aditum sibi facere, & liberaliter dependere militum præfectis atq; ducibus, quorum authoritas & gratia statim minuitur, si nihil habeat quod in alios distribuant. Biennio post, quam rex domum rediit, cum nostra esset adhuc Caieta, & Mediolani Dux, eorum, quæ pactus erat, nihil seruaret; quod nō tam

tam fraude atq; malitia, quam timore faciebat, ueritus ne rebus per Italiam secundis, profligaretur a rege, quem sibi minimè fidelem fore putabat: constitutum fuit ut Dux Aureliorum magnis franci ann
pissim ludo
in mib 12 cum copijs Astam proficisceretur. De Ferrarie Ducis amicitia certò nobis constabat, qui tametsi Mediolani Ducis erat sacer, tamen ut suis fortunis consuleret, paratus erat subministrare nobis ex quites quingentos, & duo millia pedum. Venetos enim habebat graues adversarios, ab iisq; spoliatus erat quadam agri sui parte: & quanquam sui generi Mediolani Ducis amicitiam, sibi suisq; liberis atq; populo iudicabat esse magis opportunam: tamen uerebatur etiam, ut existimo, ne ille temporum ac fortunae iniquitate coactus, cum rege pacis sceretur. Marchio Mantua, qui alteram Ferrarie Ducis filiam in matrimonio habebat, cū & de ipso Veneti nescio quid suspicarentur, & ipse de illis inuisitatem quereretur, erat tunc temporis cū suo socio, comitatus trecentis equitibus caphractis, atq; is facile ei persuasisset, & ad nostras traduxisset partes. Ioannes Bentivola, qui Bononia rerū suministr

O in

DE BELLO NEAPOL.

administrabat, auxilio nobis erat missus ad centum & quinquaginta equites, ac duo illius filij tum equitum tum pedis tum aliquot cohortes adduxissent, & fuisse ager ille omnis ualde opportunus ad perturbandam Insubriam. Florentini, ne Pisas & alia quædam oppida, de quibus dictum est, prorsus amitterent, parati erant suo sumptu nobis aere equites circiter octingentos & pedis tū millia quinqꝫ, deqꝫ re pecuniaria prouiderant in sextum usqꝫ mensem. Vrsini & Romæ præfектus, frater Cardinalis Ostiensis, quoniam à rege stipendium habebant annuū, conduxisserunt ad milie equites cataphractos, quorū non est eadem apud illos ratio, quæ in Gallijs. Nā sibi singulis in annum datur stipendium aureorum centum: apud nos autem ea summa duplicatur, propter equites sagittarios, qui singulis cataphractis alii huiuntur. Iis, quos iam diximus, dependenda fuissent stipendia, Florentinis autem minime. Ferrariensis & Mantuanus & Bentivola, nihil magnopere à nobis exigebant, propterea quod per Insubriam magna sibi pollicebant emolumen- ta. His viribus impetu in illum facto,
credi-

credibile est, fœliciter rem administrari
 potuisse, eoçq; consecuto bello, Neapolitani
 regnum facili momento in nos-
 stram suisset redactū potestatem. Erant
 iam Astæ missi à rege, circiter octingento
 equites cataphracti nostrates, & pe-
 ditum ad sex millia, atq; in his Heluetij
 quadringenti. Sed Dux Aureliorum,
 quē toti bello imperioç rex præfecerat,
 qui q; impedimenta sua omnemq; fa-
 miliam & comitatum præmiserat, muta-
 ta uoluntate, regem orabat, ut ad conci-
 liū denuo referret, an eam profectionem
 sibi suscipiendam esse putarent. Rese-
 mel atq; iterum deliberata, cui concilio
 & ipse intereram, omnium fuit ea senten-
 tia, ut dicerent, omnino ei proficiscen-
 dum esse, propterea, quod multi per
 Italiam principes ac amici nostri, qui-
 bus iam esset persuasum, magnos in eis
 us belli apparatum, sumptus fecissent,
 & omnibus rebus essent instructi, ac i-
 psius modò aduentum expectarent. Ille
 uero, quod regem tenuiori ualetudi-
 ne uideret, cui si quid accideret huma-
 ni, ipse esset futurus successor: tum sua
 sponte, tū admonitus & impulsus à qui-
 busdam, respondit, non se profecturum.

DE BELLO NEAPOLI

ed, sui priuati doloris ulciscendi aut iuta-
ris repetendi causa, uerum ut pro lega-
to regis eò contendat, non recusare. Po-
stridie eius diei, cum hęc essent acta, Flo-
rentini & alij quidam legati ualde re-
gem sollicitabant, ut illum dimitteret.
Rex ad ea respondit, nolle se in uitum ad
gerendum bellum extrudere. Ad hunc
modum intermissa fuit ea expeditio,
quod ipsum rex ualde grauiter tulit, qui
& sumptus maximos in eam rem fece-
rat, & in summam spem uenerat ulci-
scendi iniuriā à Mediolani Duce ac-
ceptam. Nam & Iacobus Triuultius, &
Aureliorum Dux, procreatus ē familia
Mediolanensi, fauore atq; gratia pluri-
mum ijs locis perfecissent. In hoc etiam
tempore alia res noua fuit oblata, Geni-
enses mobilitate quadam animi fere stu-
dent rebus nouis. In ea Republica sunt
aliquot familiæ præstantes. Ex ijs Aurij
& Spinulae sunt generē nobiles, Cam-
po fulgosi uero & Adurni, plebei. Solct
aut ea ciuitas administrari à Duce, quę
sibi deligit & constituit ipsa. Is est magi-
stratus plebeius, nec nobilibus commu-
nicatur, et si creandi ducis potestatem
isti habent. Eum magistratum gesserat
superiora

superioribus aliquot annis, Baptista
 Campofulgosus, in ihsq; factionibus
 multū poterat, & magnas habebat clien-
 telas, uerum deceptus à suo patruo Car-
 dinale Genuensi, qui Rempub. prodidit
 Mediolani Duci, proscriptus fuit. Is
 igitur in spem uenerat, persuadendi su-
 is, ut arma caperent, quod si fieret, non
 dubitabat, quin inimicis exturbatis, re-
 rum summa deferretur ad regem, cuius
 ipse esset ibi futurus legatus. Est etiam
 ihs locis oppidum et portus ualde oppor-
 tunus, Sauona. Hi cum essent in potesta-
 te Genuensium, & seruitutis conditionē
 odissent, ac libertatem recuperare se pos-
 se sperarent, nunciabant Cardinali Osti-
 ensi, qui nostrarum erat partium, tenere
 se firmam ac certam rationem, ut oppido
 ipsum recipiant: quod si accidisset, Ge-
 nuenses in magnis erant futuri angu-
 stijs, ob prouinciacē nostrāe uicinitatem.
 His de rebus ubi rex cognouit, nuncia-
 bat Iacobo Triuultio, quem cum suis co-
 pijs Astam præmiserat, ut Baptista
 Campofulgoso subministraret aliquot
 militum cohortes, qui ipsum Genuam
 usq; comitarentur, excitandi causa clien-
 tes illius atq; familiares, item, ut ei, quem

DE BELLO NEAPOLI

diximus, Cardinali præberet quoq; mis
item, qui Sauonam usq; deducerent, ac
simul mandabat, ne quid contra Medio
lani Ducem experiretur, necq; pacem cū
eo factam uiolaret. quod à superioribus
illis mandatis plane erat diuersum . sed
ita solent res administrari, cū principes
nullam ipsi curā suscipiunt, & inconsi-
derate literas cōscribi iubent, & legatio-
nes decernunt prius, quam de causa ple-
nè cognouerint. Quod Campofulgosus
& Cardinalis Ostiensis moliebātur, fru-
strā fuit. Nā ut proprius ad Genuam acce-
deretur, opus erat maximis copijs, pro-
pter eius urbis magnitudinem atq; fre-
quentiā. Nam et Mediolani Dux, et Ve-
neti, quum defectionē ualde metuerent,
auxilia illis summiserant. Eadem erat
conditio Sauonæ , nam & ibi milites
pr̄sidio ille collocauerat. Triuultius au-
tem maluisset his rebus omissis, bellum
inserri Mediolani Duci, necq; dubito, si
concessum ei fuisset à rege, quin magni
aliquid perfecisset: & iam aliquod eius
rei fecerat initium. Nam ingressus iter
cum suis copijs , eam uiam, qua ab Ale-
xandria Genuam uenitur, infedit, ut Me-
diolani Ducem, si forte nostris Genu-
am pro-

am proficiscentibus uim facere uellet,
cohiberet oppidula etiam quedam eius
agri cepit. Nā etsi Genuā atq; Sauonam
rex tentabat, tamen idcirco nolebat ui-
deri bellum facere Mediolani Ducī, &
utrumq; populū suę ditionis esse dice-
bat. Cardinalis, ubi Sauonam uenit, re-
desperata propter impositū præsidium,
discessit. Eadem erat fortuna Campoful-
gosi, atq; is quidem in magno futurus es-
rat periculo, si propius Genuā uenisset.
His igit̄ de causis consistebat omnis bel-
li administratio, & dimissus fuit pedita-
tus, et relicta, quę Truultius occupauē-
rat, oppidula, nō absq; dispendio regis,
qui magnā pecuniae uim in eā rem pro-
fuderat. Atq; hęc ferē gerebātur bīénio
post, quam domum ille reuertisset, quo
toto tempore cum ipso fui, & partem ali-
quam negotiorū procurabā. Lugduno
profectus Molinum Borbonię oppidū,
in Turones inde contendit, ludis & de-
litijs atq; spectaculis intentus, pro sua
consuetudine, neq; de re ulla graui sollici-
citus. Inter eius autem familiares ma-
ximae erant simultates. Maciodiensis e-
nīm & Stephanus Verius, ut authorita-
tem retinerent, bellum Italicum suade-
bant:

DE BELLO NEAPOLI

bant. Ammiralius autem, qui summo loco fuerat apud regem, ante eius professionem in Italiam, magna contentione resistebat eorum consilijs, recuperandæ causa dignitatis. atq; is fuit rerum status per sesquiannum serè. Interim rex crebro mittebat legatos ad Hispaniarum regem, qui nos oppugnabat, mari præserat, & magna summiserat auxilia Neapolitanis regibus, è Sicilia, quæ minimo interuallo & arctissimo freto diuiditur à Calabria, cuius ad exitum est Reginum oppidum, & sunt qui putent olim suisse continentem. Et quoniam mari plurimum ille poterat, missis ad oram Neapolitanam nauibus, tām ex Hispanijs, quām è Sicilia: fiebat, ut rex ipsorum classi minimè posset resistere: quod magis cupiebat illo uti pacato. Terra hō admodum nobis imcomodabant, nisi quod equites, magno numero, paucorum dierū excusiones fecerunt in proximos fines Galliæ Narbonensis, cui finitus est ager Ruscinonensis, in quo ciuitas est primi nominis Parpignatum, & oppidulum quoddam, Salsum uocant. Ex eo impetum illi in nos faciebant, eoq; se se, cum à nostris premerentur,

tur, recipiebant. Erat autem Narbonen-
sis Galliæ præfetus, Borboniæ Dux:
eius legatus, nobilis quidam Andre-
nus, cœpit rationem inire capiendie eius
oppiduli, & cum fortuna consilium ho-
minis probaret, ui expugnauit, interfe-
ctis circiter quadringentis militibus, &
ex nobilitate, magni nominis ad quadra-
ginta, & filio Archiepiscopi Compos-
stellæ. Præter expectationem enim hoc
illis accidit, et quantos facerent impetus
nostra tormenta, nōdum perspexerant.
Hæc fuit belli summa, quod cum ipsis
gessimus, qua in re tanto plus erat de-
decoris, quod illi, positis castris ad mi-
liare unum ab oppido considerant, &
nostros multitudine longè superabant,
Non erat certè nulla, quā nobis fecerat,
iniuria, et quū Ludouico undecimo Ru-
scinonensem agrū oppignorassent pro-
trecentis aureorum millibus rex, qui pa-
tri successit, & eam pecuniaæ summam
eis donauit, & regionem illam omnem
restituit, & antiquas confœderationes
Galliæ Hispaniæq; regum, quæ sunt ar-
etissimæ & plenæ officij, cum ipsis reno-
uauit, actum illi tanto affecti beneficio
promittebant, nec impedimentum ule-

lum.

DE BELLO NEAPOL.

Ium se illaturos ei bello, quod rex constituisset, neque filias suas in Neapolim, aut Angliam aut Flandriam nuptum collocaturos. Et hoc quidem postremum ultrò deferebant non sollicitati à nobis, usi in his rebus opera cuiusdam monachi Franciscani. Sed simulat bellum rex in Italia mouere cœpit, nuncios & literas in omnes partes dimisit, imprimis autem Venetas, foederis contra regem faciendi causa, de quo multam mentionem fecimus, eoque decreto foedere, confessim nobis bellum fecerunt, illata causa, quod de suis liberis collocandis pacti fuissent, id nulla ratione aut æquitate subsistere. Sed ut ad propositum reuertar, cum per Italiam nihil iam ageretur amplius, & Rex præter Caietam nihil in regno Neapolitano teneret, atque etiam in ora illa Ruscinonensi nullus esset motus: illi quendam genere nobilem, & cum eo Monachos aliquot miserunt legatos ad regem. Nam id genus hominibus uti cosueerunt in eiusmodi rebus: quod facere ipsos opinor & calliditate quadam, & parsimoniae causa. Nam & Franciscanus illerè regi author fuerat, ut eum quem

diximus

diximus agrum, ipsis liberalissime redi-
deret. Hic de quibus diximus legati, pri-
mum excusabant se de superioris tem-
poris consilio, ac regem orabant ut e-
ius, quam accepisset, iniuria memoriam
deponeret. Ad hunc modum depre-
cati, cœperunt agere de inducījs, in ijs
quæ socios omnes ac confederatos
comprehendebant, & regi Caietam, ac
quicquid reliquum erat ijs locis, & ut
per inducias commeatum inferret, per
mittebant. Hoc etiam petebant, ut in-
diceretur dies, quem ad diem socij foede-
deris mitterent legatos, constituen-
dæ pacis causa, qua impetrata, uelle ipsos
intermissum bellum persequi, & traie-
cto mari, quod Hispanias ab Africa
diuidit, in Mauritaniam proficisci di-
cebant. Superioribus enim annis expu-
gnauerant Granatam, eiusque regni
summam occupauerant: qua certè ui-
ctoria, non fuit ulla nostris temporibus
illustrior, ac ipsorum maiores frustra sae-
pè illam desiderarunt. Quò magis uel-
lem, ipsorum quidem causa, ut eius-
modi tantum bellis occupati, firmam
pacem nobiscum coluissent. Rex ijs au-
ditis postulatis, remisit cum legatis in
Hispanis

DE BELLO NEAPOL:

Hispanias Clerium Delphinatem, nobili gencre natum, & pacem cum illis facere cupiebat aut inducias, non comprehensis eorum socijs. Quod si conditio-nes ab eis propositas tunc accepisset, Ca-rietam seruasset, qua sola defensa, potuisse totum deinde regnum, ope amico-rum, quos ijs locis habebat, recuperare. Sed anteç in Hispaniā ille uenit, amis-sa fuit Caieta, & reuersus illinc nouas ra-tiones atq; mandata secum attulit. Pete-bat Hispaniæ rex, ut uetus amicitia atque foedus inter nos redintegraretur, ut coniunctis deinde viribus, Italia subige-retur, & ut ei bello uterq; interesset. sed inducias primum fieri uolebat, quæ suis confederatis essent cōmunes, et in Tau-rinis diem constitui, quō sociorum o-mnium legati uenirent. Cogitabat enim ab eo foedere honesta aliqua ratione di-scendere, ut ipse quidem præ se ferebat: sed mea fuit opinio, nec nihil postea de eo cognoui, ipsius fuisse consilij, ut tem-pus extraheret, ac Friderico regi Neapo-litano spacium daret recipiendi se & col-ligendi e superioribus bellis: tametsi re-rum summam & eius regni imperium ad se transferre maluisset, in quo plus ha-beret iur-

heret iuris, quam possessores ipsi. Ande
gauensium quidem familia suum ius o=
mnium potissimum esse contendit: ed
is est illius regni situs, & eorum qui in=
colunt, ea natura, ut mihi videatur eius
esse, qui occupare illud atque tueri possit,
nouis enim imperijs ualde student. Is
quem dixi, Clerius, in Hispaniam fuit
remissus a rege, & familie Arragonia=
cæ nonnihil fauebat, inquit spem uenerat
conseqendi agrum Crotoniensem, quem
Hispaniæ rex bello nuper in Calabria
acquisierat. Reuersus ab ea legatione,
quendam Hispaniæ regis legatum ad=
duxit, & in concilio, quid actum es-
set, & quid impetrasset, exposuit. Hispa-
niæ regem, qui ius & actionem habere
se dicat in regno Neapolitano, fore con-
tentum Calabria, quæ Siciliæ sit finiti-
ma; reliquam uero eius regni partem re-
gi concedere, ipsumque uelle interesse ei
bello, & sumptus in ea re facturū, quan-
tos rex faceret. Aderam cum ista refer-
ret, ac complures dolum subesse iudica-
bant, ideoque placuit, ut aliquis maiori
præditus ingenio ac rerum usu, mitte-
retur. Is fuit Bocagius, vir magni con-
silij, quo multum fuerat usus Ludouic-

DE BELLO NEAPOL.

cus undecimus. Qui cum Clerio uenerat ex Hispanijs legatus, non confirmabat quod ille dixerat, sed urbanè excusans, existimare se dicebat illum, nisi in mandatis haberet, non esse dictus rum. quo quidem sermone magis augerbat omnibus suspicionem. Nullenim persuaderi potuit, Hispaniæ regem, aut ipsum uelle interesse ei bello, aut pares cum rege sumptus facturum esse. Iam enim quinque cū citer oppida Calabriæ tenebat, & in his Crotonem, primi nominis. Vbi Bocagius & Clerius in Hispaniam uenerunt, tributum fuit eis hospitium, in loco, ubi nemo habet ad ipsos aditum, & ne quis cum eis colloqueretur, obseruatum fuit. Rex autem atque regina ter cum illis in colloquitionem uenerunt, & cum Bocagius recitaret, quid ille, nuper ab ipsis in Galliam reuersus, commemorasset; responsabant, non quod ita constituisserent, sed quod aliquid eius generis fieri possit, locutos esse cum eo familiaribus: hoc etiam addidisse, non se recusare molestiam atque laborem componendi belli, quod nobis cum Neapolitanis intercedat, et sperare, pacem se posse facere, cum

re, cum utilem regi tum honestam. Re-
sponsum hoc Clerius grauiter tulit, &
contendebat illos, ad eum modum, ut i-
pse in Gallijs recitasset, dixisse. Bocag-
ij tandem opera & diligentia, factæ fu-
erunt in menses duos induciæ, in quib-
us ipsorum, non quidem socij foederis,
sed generi & generorum parentes com-
prehendebantur. Hi erant Maximilia-
nus Cæsar, & Henricus Septimus, An-
gliæ rex. Vbi domum reuersus Bocagi-
us, de sua legatione retulisset ad concilium,
sensit rex prudenter à se missum fu-
isse illum, dubitatione iam omni subla-
ta. Bocagius & illud addebat, præter
indicias nihil se potuisse impetrare, &
in regis arbitrio esse, uel admittere illo-
sas uel repudiare. Ad concilium re in-
troducta, rex confirmauit pactum, ac
prudenter quidem. Cum enim saepè
frustrâ tentasset ei nfœderationem il-
lam dissoluere, iam illud his inducijis
consequebatur. Venturos quoq; post
se legatos ex Hispanijs dicebat, & di-
scendenti sibi, regem confirmasse, potes-
statem illos esse habituros, omnino pa-
ciscendi. cum etiam discederet Hispaniæ
regis filium unicum grauiter & gros-

DE BELLO NEAPOL.

tasse. Duodecimo ferè die pòst, allatae sunt literæ ad Bocagium, eius caduceatoris, quem in Hispanijs reliquerat, deducendi causa legatos, qui illinc in Galiliam uenturi erant, ut antea diximus. ijs literis nunciabatur, quòd legati, de quibus constitutum sit, diutius morentur, factum esse morte Castiliæ principis, filij regis, quem casum adeò grauiter ac immoderatè ferāt eius parentes, ut metuendum sit, ne regina dolore expugnata, uitam finiat. Fuit certè longe uehementissima omnium eius regni tristitia. Nam ut à legatis postea cognoui, cessatum fuit publicè & priuatim ab omni labore, totos quadraginta dies, & lugubrem uestem serebant omnis generis homines, nec id modò, uerum etiam nobiles & qui erant relauta, mulas, quibus ueherentur, atris uestibus integebant, & omnium urbium ac oppidorum portis fuerunt superimposita nigri coloris uexilla. Margarita, Maximiliani Cæsaris filia, in sextū iam mensem grauida, postquam de marito cognouit, incredibili afflicta mœrore, peperit antedictè, & infantem edidit mortuum. Quam erant hæc acerba huic familiæ, tam celebri, tam ho-

tam honorate, tamq; potenti, quæ multitudine prouinciarum & amplissimis finibus longè superabat alios, quæ Granatam & agrum illum omnem suæ superditioni coniunxerat, quæ regem, ut ab Italia cum exercitu discederet, coëgit, & ipsius euertit institutum? Decreuerat Pontifex Romanus attribuere illis nomen, ut Christianissimi dicerentur, & in suis ipse literis atq; sermone sic eos uocabat: sed cum ex Cardinalibus quidam resisterent, necq; Galliam uellent appellatione illa priuari, Catholicos nominari iussit. Breuiter, uidebantur esse omnium regum beatissimi: sed præter eam acerbitatem aliud etiam accidit eiusdem ferè generis. Ipsorum filia natu maxima, habebat in matrimonio Lusitanie regis filium. Is tertio mense post nuptias collapsus cum equo, in aspectu uxoris, ceruicem sibi perfregit, eoq; casu fuit exanimatus. Non multò post, parentes, ne quem omnino per Lusitaniam haberent inimicum, ei qui nunc rerum potitur, Emanueli, eandem filiam nuptrum collocabant. Hispani autē omnes natura ualde oderunt Lusitanos & contemnunt etiam. Itaq; quod illi, qui non

DE BELLO NEAPOLI

esset fuiurus acceptus multitudini, suam filiam in matrimonium dedissent, ut hementer ipsos pœnituit. Et quanquam eo dolore ualde afficiebantur: tamen per primas regni ciuitates circumduxerunt ambos, & fidem ac iusjurandum eis præstari ab omnibus iubebant, & ut ad ipsos ordine ac successione deferretur summa imperij, cauebant. Filia paulò post cœpit gestare uterus, eoque nuncio fuerunt nonnihil recreati parentes, sed ne tantulum quidem gaudium fuit eis diuturnum. Nam puerum quidem edidit eiusdem cum patre nominis, uerum ipsa dolore partus extincta periret. Sed nunc ad nostra reuertor. Ambosæ rex erat, quod est ad Ligerim flumen, eratque eius propositi, oppidū & arcem pulcherrimis ædificijs ornare, & Neapolis secum adduxerat pictores, sculptores & id genus alios artifices ualde prestantes, & quicquid uspiam erat elegans atqueuenustum, id omne magno studio comparabat. Nam quod adolescens erat, longam ætatem sibi pollicebatur, & de reditu in Italiam cogitabat, & erratum a se bello superiori fatebatur ipse, & quid peccasset, familiariter commemorabat,
& si quan-

& si quando amissum regnum recupe
raret, multo se prudentius administratu
rum omnia dicebat, et equites cataphras
tos, ad mille & quingentos, per Italiam
am diligere, eisq[ue] praeficere Marchionem
Mantuae, es Ursinos, et Vitellios & Ro
mae prefectum constituerat. Eius sumptus
dimidiata partem erant depensuri Flo
rentini, in sex menses, atq[ue] his copijs de
creuit inuadere Neapolim. Alexander
Pontifex iratus Venetis, pacem & ami
citiam eius ualde sollicitabat, & occulte
quendam misit, qui regem per me adia
bat. Sed & Veneti non detrectabant con
jurare nobiscum aduersus Mediolani
Ducem. De Hispanijs supradictum est.
Maximilianus quoq[ue] Cesar magnopere
cupiebat esse illi quam amicissimus, &
coiunctis viribus optabat nobiscum Ita
lie bellum facere, odio Venetorum, qui &
Austriacę familię & imperij quoq[ue] Ro
mani possessiones nonnullas occupa
uerant. Habebat in animo rex emenda
re iuris dictionem, & ordinem Ecclesia
sticum, & remittere plurimum de tribus
tis, neq[ue] amplius quam proceres regni
decreuissent, extra ordinem impera
re, cuius pecuniae summa erant cir
ca

DE BELLO NEAPOL.

Citer sexcenta aureorum millia quotannis, eamque pecuniam destinauerat comodis ac necessitatibus Republicæ. ipsa autem consueto Franciæ regum patrimonio, quod est ad aureorum millia quingenta, futurus erat contentus. quia sane re populum uralde recreasset, qui nunc admodum grauatur, & supra duo decies centena aureorum millia depen- dit. Monachorum etiam ordines aliquot ad severiorem disciplinam adducere cogitabat, & ex ipsis, qui uitæ sanctorum imitari prestare videbatur, sibi habebat familiares. De Episcopis ita sentiebat, oportere ipsos uno esse contentos sacerdotio, & suis praesesse Ecclesijs: Cardinalibus autem putabat aliquato plus indulgeri posse. Preclaræ quidem uoluntas illius atque studium: sed perficiendi summa erat futura difficultas: In homines egenos uralde erat munificus & liberalis, & certis diebus cognoscebat de querimonijs atque causis omnium, qui quaque de re aliquid ad ipsum deferrent. quod pauperum & miserorum hominum causa in primis faciebat. Et licet non multa conficeret, tamen eodem pertinebat institutum hoc, ut prefecti in officio atque metu con-

metu continerentur. Sed ecce, cum esset Ambosæ, & eos, qui pila exercebantur in arce, spectaret unà cum uxore, utarijs de rebus sermonē instituit, ac inter alia dicebat, sperare, nihil se facturum esse deinceps, quo Dēum offendat. Iis pronunciatis uerbis, è uestigio cōcidit, amis sa loquendi facultate, & quo in loco fuit collapsus, permansit, donec è uita mis grasset. Recollegit se b̄is terue, & suspirans implorabat auxilium diuinum, & uirginis Mariæ & diui Claudiū atq; Blasij, cumq; ad eum modum decubuisset per horas nouem, decessit. Quicquid est eius rei, commemorauit mihi Ande= 1498
modi caroli septimi
 gauorum Episcopus, quo ille utebatur sacrificio. paucis enim ante diebus domum profectus eram. Atq; hic quidem est exitus potentissimi regis, qui cum tam multa tamq; splendida haberet ædificia, mortitus est in loco totius arcis uissimo. Nam urinæ facienda causa omnes eò confluebant. quò magis uide= relicet miseriam nostræ uitæ, quam tantis defatigati laboribus & erumnis cogimur deponere, quocunq; temporis puncto Deus præceperit. Suprà dixi de Hieronymo, qui Florentinis inter alia

DE BELLO NEAPOL.

multa prænunciauerat etiam de regis aduentu, quem excitatum esse dicebat à Deo, ut per vim & arma statum Ecclesiæ emendaret, ac simul Italæ tyrannos mulctaret, et quoniam diuinitus ea sibi demonstrata esse dicebat, in plurimorū incurrit reprehensionem. Pontifex etiam Romanus & Florentiæ complures, cuperunt eum grauiter odiſſe. Moribus erat inculpatis, quantum quidem perspicere poterat, & docendo multos ad sanitatem uitaç emendationem perduxit. Fore etiam dixerat, ut Rex in Italiam reuerteretur & negocium sibi commissum à Deo, perficeret: nisi faciat, impendere illi grauissimas poenas. Hæ illius conciones typis excusæ prostant, & regem etiam scriptis literis de eo commouuit. Sed quo tempore è uita rex decessit, Florentini grauiter inter se dissidebant. Regem alij expectabant, permoti concionibus illius, & ingentes id circò faciebant sumptus, inç spem uenerant recuperandi Pisas & reliqua omnia, quæ nostræ fidei permiserant: alij uero magna contentione resistebant, & in fœdus reliquorum accedendum esse suadebant: frustra enim regis aduentum ex-

tum expectari & subesse dolum, & Hieronymum, qui sit hæreticus & homo scleratus, in flumen esse præcipitandum. Hec quidem illi tumultuosè, uerum tanta erat ipsius ad uulgas authoritas, ut ne mo qui cquam aduersus eum moliretur. Pontifex autem Romanus & Medioli- ni Dux, crebris literis instabant & hor- tabantur Florentinos, ut à regis amicis tia discederent, & de Hieronymo sup- plicium sumerent. si facerent, pollice- bantur curatuos, ut quæ in aliena es- sent potestate, ipsorum oppida, redderen- tur. Et ad istud feré tempus creabatur Florentiæ nouus magistratus, quod bi- mestri tempore fieri solet. In ijs multi oderant Hieronymū, & submissus fuit ut multi dicebant, monachus Franciscanus, qui cum illo cœpit rixari, & facto cōuicio, hæreticum uocabat ac imposto- rem, qui cum Deo fingeret sibi esse col- loquium. Ea contentio sic exarsit, ut di- ceret, uelle se demonstrare, esse homi- nem nefarium & hæreticum: nisi faciat non recusare flamas & capitis poenā, atq; hæc omnia coram magistratu dice- bantur. Cum autem Hieronymus flam- mam atq; supplicium refugeret, quidam
cuius

DE BELLO NEAPOL.

eius familiaris paratum se esse dicebat,
ipsius causa periculū subire, & ex Franci
scanis inuentus est , qui idē profiteretur.
Ad constitutum diem cum ambo uenis-
sent, comitati sui ordinis monachis, Do-
minicanus præferebat manibus azymū
panem consecratum , quod corpus do-
mini uocant. Franciscani autem & magi-
stratus urgebant, ut à se deponeret: qd
cum ille pertinaciter recusaret, domum
utriq; reuerterunt. Ibi uero populus in-
citatus ab aduersarijs, factō concursu, &
conniuente nouo magistratu, Hierony-
mum , & cum eo duos præterea com-
prehendunt , grauissimisq; subiiciunt
tormentis, & ipsius præcipuum amicum
magnę uirtutis uirum, Franciscum Va-
lorum interficiunt . Quod ubi Pontifex
resciuit, misso legato, permisit illis, ut de
causa cognoscerent. Eo facto, crematus
tandem fuit cum socijs. Supplicij causa
erat, quòd motū & dissensiones in Re-
pub. excitasse, & quicquid de rebus fu-
turis prænunciasset , à senatoribus , suis
amicis, cognouisse dicebatur. Non mihi
sumo partes illum aut accusandi aut pur-
gandi , neq; iudicare possum , recte an
perperam sit damnatus . hoc unum ta-
men

men affirmare possum, multa illum uerè prædixisse, de quibus nemo mortalium potuisset eum admonere. Nam & regi prædixit, fore, ut extincto filio, ipse quoque non diu superesset, atq; has illius ad regem literas, ipse legi. Perijt autem rex apoplexia, & confestim ab eius morte, omnes Aureliae Ducem petebant, ad quem, propter generis propinquitatem, regni summa deferebatur. Sumptus funeris aestimatus fuit ad uigintiduo aureorum millia. Mortuus est maximo sané cum dolore sutorum familiarium. Erat enim omnium hominum longè benignissimus, neque sermone ullum unquam offendit, ut mea fert opinio. In me quidē fuit præ ceteris aliquanto durior, sed tribuebam hoc & illius aetati, & aliorum calumnijs. Comoratus per aliquot dies Ambosae, quæ ad locum biduo proximè ab eius morte ueneram, contuli me statim ad novum regem, Ludouicū, eius nominis duodecimum, cui nemo fuerat antea, me familiarior. Nam ipsius causa & maximos suscepi labores, & fortunam quoq; periculum subiui. Sed tunc cum esset ad ipsum delata imperij summa, parum

DE BEL. NEAP. LIB. QVIN:
parum fuit memor officiorum , quæ ei
præstiteram . Ex Galliæ regibus hic est
quartus , ad quem ex obliquo & collate-
rali gradu regni successio perue-
nit , suppurationis initio succe-
pto , non à Faremundo ,
sed à Meroueo
rege .

IOANNES SLEIDA

nus lectori S. D.

VAE S V N T in his com
mentarijs obscuriora,
paucis explicabimus, et
primo quidem de Vi-
cecomitum & Sfortia-
rum familijs, quæ Ducatum Mediolas-
nensem possederunt. Ante annos circi-
ter mille, hi qui dicuntur Longobardi,
mutatis sedibus ex Pannonia transie-
runt in eam Italiæ partem, quæ nunc est
Insubria, et ab ipsis, qui occuparunt, uul-
go nomen habet. Hi, ducentis feré post
annis, quām eō uenerant, deuicti à Ca-
rolo Magno, facultates omnes atq; re-
gnum amiserunt, & in imperij Romani
potestatem redacta prouincia, constitu-
tus ibi fuit p̄fectus, qui uulgò dices-
batur Vicecomes, ad eumq; modum
administrata fuit, donec Ducatus no-
men atq; dignitatem obtinuit, quod fu-
it VVenceslaō, Cæsare. Is enim Ioan-
nem Galeacium, Vicecomitem, homi-
nem crudelem, accepta pecunia, Me-
diolani Ducem instituit, sic tamen ut es-
set in imperij Romani fide ac clientela.

Huic

Huic duo erant filij, Ioannes & Philip-
pus, cognomento Mariæ. Ioannes, quū
suis moribus atq; nequitia uoluntates
hominum alienasset, interfec̄tus fuit à su-
is familiaribus. & quod nulos habebat
liberos, imperij summa peruenit ad Phi-
lippum. Is in matrimonium duxit Ioan-
nis Galliæ regis filiam, Bonam, & absq;
liberis decessit. Eius uero sororem, Va-
lentinam, in matrimonio habuit Ludovicus
Aureliorum Dux, Caroli Quinti
Galliæ regis, filius, quem Ioannes Bur-
gundiæ Dux, Luteciae, per insidias, no-
ctu, summissis percussoribus, interfecit.
Ludouicus treis reliquit filios, Caro-
lum, Philippum, Ioannem. Carolo filio
us fuit Ludouicus Aureliorum dux, de
quo plurima fit in his libris mentio, po-
ste factus Galliæ rex, eius nominis du-
odecimus. Philippus Virtutēsium Co-
mes, absq; liberis è uita decessit, Ioan-
nes Engolismorum Comes filium ha-
buit Carolum, Francisci primi, Galliæ
regis, nuper mortui, parentem. Ab illa
igitur, quam diximus, Valentina, Ludo-
vicus duodecimus, & post eum, Galliæ
reges, Insubriam ad se pertinere con-
tendunt. Nunc de Sfortijs dicendum
est. Is quem diximus, Philippus Maria,
tertius

tertius Mediolani Dux, nullam quidem legitimam sobolem, sed filiam habuit notham, eamque duxit in matrimonium Franciscus Sforzia, quem hi commentarij celebrant, qui cum esset summe uirtutis, & bello multa fecisset praeclarus; mortuo socero Mediolani principatum arripuit, quo tempore bellis ardebat tota Gallia, quam hinc Burgundiones, illic Angli cofoederati diuexabant. Sforzia quinque erant filii, Galeacius, Ioannes, Philippus, Ascanius, Ludouicus, de quo perpetuam hoc libro mentionem author facit, & quemadmodum ad principatum peruenierit, dilucide comemorat. Huic deinde bellum fecit Ludouicus duodecimus Galliae rex, & occupata Insubria, captuum in Galliam deduxit. Erant ei duo filii, Maximilanus & Franciscus. Maximilianum, qui, bellis contra Galliam excitatis a pontifice Julio, Mediolanum recuperauerat, totis viribus oppugnauit successor Ludouici regis, Franciscus primus, et cæsis ad Marignanum Helvetij, exercitumque omni profligato, cepit, captumque in Galliam misit, ubi & uitam ille finit, uti patet. Franciscus autem, ex fratribus alter,

Q

uarijs agitatus procellis , beneficio &
opera Caroli Quinti, Cæsar is, post diu-
turnū bellum profligatis Gallis, tandem
recuperauit agrum paternum, & fuit e-
ius nominis secundus Mediolani Dux,
ac in matrimonio habuit Cæsar is èsoro
re Isabela neptem. Eo demum mortuo
sine liberis, Cæsar Insubriam omnem in
suā potestatē rededit, et supra duodecim
nunc annos eam possidet. Proximū est,
ut de regno Neapolitano quædam dica-
mus. Inde à morte Friderici secundi, Ce-
sar is, perpetua fuerunt super eo regno
et grauissima dissidia, inter Arragonicā
& Andegauensem familiam. Et reitera-
to subinde bello, quum postremo Ioan-
na regina Neapolis, Alphonso, Arra-
goniæ rege, quem prius adoptauerat,
repudiato, Ludouicū Andegauensem
arrogasset, uaria fuit ac incerta uictoria:
uerum extiterunt superiores tandem Ar-
ragonij, & Neapolim tenuerunt, quo-
ad ejcerentur à Carolo rege, octauo, si-
cū author cōmemorat: sed recuperarunt
tandem, ut in his commentarijs uidere li-
cet, & ad hoc usq; tempus possident, ac
Franciscus Galliæ rex, bello captus ad
Ticinum, inter alias pacis conditiones,
liberam

liberam eius regni possessionem Carolo
Cesari permisit, & ab omni iure atq; a-
ctioe discessit, ante annos uiginti duos.

Guelphorum & Gibellinorū factio-
nes, originem haberunt Friderico se-
cundo, Cesare, primum in Hetruria, ne-
que multo pōst, omnem Italiam peruase-
runt. Guelphi sunt Pontificij, Gibellini
autem Imperio Romano sunt addicti.
Turcarum Cæsar, de quo loquitur, fuit
Baizetes, huius, qui nunc rerum poti-
tur, Solymanni, auus. Erat ei frater, Zi-
zimus, natu major, qui grauiter ferens,
ad illum esse delatam imperij summam
(quod ope Janizariorum acciderat) ad
Aegypti regem transiit, ab eoq; impe-
tratis auxilijs, cœpit mouere bellum,
sed bis prælio uictus, Rhodum profu-
git. Quod ubi Baizethes rescivit, mis-
sis legatis & amplissimis donis, Rho-
diorum ordinis præfectum orabat, ut il-
lum diligenti custodiæ mandaret. si fa-
ceret, annuam pecuniam, ad xl, aureo-
rum millia, simul intermissionem belli
aduersum Christianos, pollicebat. Quo-
minus ergo dilaberetur ille, missus tan-
dem fuit in Galliam, pōst dono fuit da-
sus Innocentio octauo, pontifici, ac Ro-

mā deductus, cunq; Neapolim Carolus
rex iret, Alexāder sextus, pōtifex Rom.
eum ex pacto reddidit, sed ueneno prius
infectum, ut plēriq; dicebant, & paucis
pōst diebus, quām regi traditus fuit, ē uis
ta deceſſit. De Ianizariſ quia mentio-
nem author facit, paucis rem exponeſ-
mus. Turcarum Cæſaris hunc ferunt
esse morem, ut quarto quoq; anno, per
Græciam & Asiam minorem deligat
Christianæ professionis hominum fili-
os. E quibus qui præstantiores uiden-
tur ac pulchriores, eos in palatiū, quod
habet Constantinopoli, transfert, reli-
quos uero distribuit per agros in inte-
riori Asia, ut quotidiano labore sese du-
rent, ac simul linguam addiscant. Pōst,
reuocantur Constantinopolim, & tra-
diti magistris, uaria discunt artificia, di-
tributi deinde inter milites, quum ijs
aliquandiu ſunt famulati, aſſcribuntur
iſorum ordini, & Ianizari uocantur.
Interim dum ruri educantur, uictum eis
communicant patres familias, qui eorū
utuntur opera : in reliquos autem, qui
ſunt Constantinopoli, Turcarum Cæ-
ſar ſumptum facit. Nam in eo, quod di-
ximus, palatio ſemper alit, uti ferunt, cir-

citer

citer quingentos adolescentulos, ex o-
mni multititudine delectos, ut paulò su-
prā diximus, eōsq; non minus in literis,
quād in armis exerceri iubet, cunq; per
ætatem idonei sunt, rebus gerendis ad-
mouentur, ac præfecturas obtainent.
Hanc rationem primus omnium insti-
tuisse dicitur Amurathes, eius, de quo
diximus, Baiazethis, auris, qui Pelo-
ponesum expugnauit. Meminit au-
thor Constantini, hominis Græci, qui
Monferratensem ditionem administra-
uit. Id aut̄ sic accidit. Veneti Pelopon-
nesum ademerant Turcis, & à Corinthi-
aco sinu ad Megaricum, qui est aditus
regionis atq; spaciū, ubi mare inter-
mittit, murum perduxerant. sed Maho-
metus, eius nominis secundus, Ammu-
rathis filius, is, qui Constantinopolim
cepit, cum ad eum locum uenisset, præ-
lio cum illis dimicauit & uicit, ac non
modo illam Græciae partem, sed & Eu-
boeam insulam, & Lemnum, & Mityle-
nen, & Neritum, & Zacynthum, & Sa-
mum, & Croiam occupauit, & Comne-
no, patri huius quem dicimus, Constan-
tini, Scodram urbem ademit. Carolum
Octauum, regem, uocat consobrinum

Q ij

Ioannis Galeachj, Mediolani Ducis. Ca-
rolam enim, Sabaudiæ Ducis filiam,
Ludouicus undecimus, alteram uero
filiam, Bonam, Galeacius, Mediolati
dux, eius quem diximus, Ioannitis, pater,
in matrimonio habuit. Renatus Siciliæ
rex, Andegavorum Dux, prouinciarum
Comes, frater fuit Ludouici, quem Ioan-
na regita Neapolis adoptauerat, ut su-
præ diximus. Is filium habuit unicū, Ioan-
nem, Calabriæ Ducem: huic superuixit
ipse, ideoq; hæredem instituit Caroli fra-
tris sui filium, Carolum, qui sine libe-
ris decedens, Ludouicum undecimum
testamento fecit hæredem. Idem Renat-
us filiam habuit, matrem Renati Lotha-
ringiæ Ducis, de quo statim initio libri
mentionem author facit, sed & sororem
habuit, quæ mater fuit Ludouici regis
undecimi. Renatus Lotharingiæ Dux is
est, qui Carolum Burgundiæ Ducem, ad
Nanceium prælio superauit, adiutus ab
Heluetijs. Venetorū Dux, cuius uirtus
tem prædicat, est Augustinus Barbari-
cus, inter eius reip. Duces, septuagesi-
mus septimus. Hunc inter & eum, qui
nunc preest, Petrum Landū, tres fuerunt
Duces, Leonardus Loredanus, Anto-
nius Gri

nius Grimatus, Andreas Gritius. Mar-
chio Mantua, tunc Venetorum exerci-
tus imperator, fuit Franciscus Gonza-
ga. Ferrariae uero Dux tum erat. Hercu-
les Estensis, cuius alteram filiam Eli-
zabetham, is quem dixi, Marchio, in
matrimonio habuit, alteram uero Bea-
tricem, Ludouicus Sfortia. nam & au-
thor utruncq; uocat eius generum. Fuit
autem ei filius, Alphoncus, & huic.
Hercules, qui nunc rem administrat, Lu-
douici duodecimi, Galliae regis, ge-
ner. Hieronymus Dominicanus, fuit is
qui cognomento dicitur, Sanonarola,
Ferrariensis, uir doctus, & cuius ex-
tant non paucæ lucubrationes. De cata-
phractis quod scribit, sic accipiendum
est, ut singulis quatuor attribuantur e-
qui, pro consuetudine Gallica. Cardi-
nalis Ostiensis, quem saepè nominat,
factus est deinde pontifex Romanus, Iu-
lius secundus. Familiae Medices, pri-
mam celebritatem dedit Cosmus, qui
octogenarius è uita migravit, anno sa-
lutis nostræ, supra mille & quadrin-
gentos, sexagesimo quarto. filios habu-
it Petrum & Ioannem. Petro filij fue-
runt Laurentius & Julianus. Laurenu-

nius, quem author tantopere predicat,
filios habuit, Petrum, Ioannem, Iulia-
num. Ex his Ioannes, fuit Cardinalis,
& postea Pontifex Romanus, appellat-
us Leo decimus, Iulij successor. Virgi-
lius Ursinus, post defectionem familie
Columbiensis, fuit reconciliatus Caro-
lo regi, & cum aliquandiu fuisse captiv-
ius, tandem dimissus militauit ei, quod
addendum esse putavi, ne quis autho-
rem parum sibi confidare putet. Relia
quæ est, ut de ipso authore quedam etiam
dicamus. Ortum habuite Flandria, et ge-
nere atque necessitudine coniunctus erat
eius loci præcipuis uiris, & amplias ha-
bebat facultates, non ibi tantum sed &
in Hannonia. Forma fuit eleganti, & sta-
tura procera: Gallica lingua optime uti-
batur, Italica uero & Germanica & His-
panica mediocriter. Historias omnis
generis gallicè conscriptas, præcipue Ro-
manorum, diligentissime legerat, & me-
moria propè tenebat. Multus erat ei u-
sus cum exteris hominibus: quod eò
faciebat, ut ab his aliquid, quod prius i-
gnorasset, addisceret. Temporis autem
habebat acuratissimam rationem, nec
unquam erat ociosus. Memoria fuit in-
signi

signi, ac s̄æpenumerō quatuor scribis
eodem tempore dictabat res diuersas,
ad rem publ. pertinentes, tanta quidem
facilitate ac promptitudine, ac si unum
modò tractasset argumentum. Vehe-
mēter ei dolebat per omnē uitam, quod
à teneris annis non fuisset institutus
in lingua latīna, & hanc suam infōlici-
tatem non raro deplorabat. Ludouico
regi, undecimo eius nominis, longè ex-
rat gratissimus, & quandiu ille uiueret,
summæ fuit per Galliam authoritatis,
ac demum uxorem duxit Helenam, ex
familia Monsorella, in finibus Andes
gauorum. Ludouico autem mortuo,
ualde fuit exagitatus, et quoniam exter-
nus erat, augescētē inuidia res eō dedu-
cta fuit ab aduersariis, ut Loscæ, quod
est oppidum & arx Biturigum, in uincula
coniūceretur: quod in ihs fieri cons-
suevit, qui sunt læsa maiestatis rei. Du-
riter admodum in eo carcere tractatus
fuit, ut in suis ipse commentariis recitat.
sed interim eius uxor magna quadam
sollicitudine hoc effecit, ut Luteciam ad-
duceretur captiuus. Quo cum uenisset,
aliquantò post accersitur in senatum.
Aduersarios autem habebat ualde po-

tentes, ac magnæ tunc authoritatis, &
cum idcirco nullum posset inuenire pa-
tronum, causam ipse suam egit, & per
horas duas locutus, magna cum atten-
tione omnium, ita se defendit, ut à iudi-
cibus tandem absolueretur. Inter alia
commemorabat, quām uarios & graues
labores pro rege atq; Repub. suscepis-
ser, quām propensa fuisse Ludouicire-
gis erga se uoluntas & munificentia: ni-
hil autem auarè, nihil cupidè, nihil in-
temperanter à se factum esse: quod si
priuatis tantum commodis & rei famili-
aris amplificationi studuisse, suas facul-
tates posse cum cuiusuis opibus confer-
ri demonstrabat. Captiuus fuit per an-
nos ferè treis, & anno pōst, quam dimis-
sus fuit, uxor ei filiam peperit, Ioannam,
quæ postea nupsit Renato, ex familia
Britanniae Ducum, Comiti Pantabriae,
eic; filium edidit inter alios liberos, Io-
annem, qui & Britanniae præfecturam
hodie obtinet, & regis Galliæ est primi
ordinis Eques, & plurimas habet am-
plissimasq; possessiones, atq; in his, Du-
catum Stampensem. Quum esset anno-
rum circiter sexaginta quatuor Comi-
næus, mortuus est domi suæ, quam in
Piconi-

Piconibus habebat, Argentonium uocant, anno salutis humanæ, supra mille & quingentos, nono, mensis Octobris die decimo septimo, & illinc Luteciam delatus, in Augustinensium templo sepultus fuit. Rebus secundis habebat sibi peculiare dictum illud (nobilium hęc est consuetudo) Qui non laborat, non manducet. Quum autem commutata fortuna grauissimē affligeretur, usurpabat illud, Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me.

Quærat aliquis, unde hęc de Cominæo, tibi, homini Germano? Dicam paucis. Est apud Carnutes in Gallijs, uir cum primis honestus & eruditus, Mathæus Atrebas. Is domesticè nouit Cominæum; eius famulatus est, ac præceptor deinde fuit eius è filia nepotis, quę paulò supra diximus esse Ducem Stampensem. Legit hic forte alteram Cominæi historiam, de Ludouico undecimo & Carolo Burgundiæ Duce, quam superioribus annis Latinā feci, & delectatus, ut ait, argumento, propter heri sui prestantissimi uiri memoriam, ea quę supra commemorauimus, per amicum quendam mihi communicauit. Et quoniam

quoniam illius laudes uerecundè suo
scripto prædicat, idcircò maiorem ei fi-
dem tribuendam esse putaui, ac pergra-
sum mihi fuit, quòd eadem ferè, quæ per
Galliam sepe ab alijs audiuerā, ex ipso,
qui familiarius ac propius omnia nouis-
set, cognoscerē. Hæc sunt, amice lector,
quæ tibi communicāda esse uidebantur,
ut nonnulla, quæ his libris continentur,
aliquantò melius intelligi possint.

Vale, Argentorati, sex-
to Calendas
Iuniij.

M. D. XLVIII.

ERRATA.

Pag.	Vers.	Lege
B	1	13
C	7	14
C	8	23
C	8	28
C	12	18
F	7	13
F	8	6
H	14	3
N	8	20

2023.76.2

卷之三

